

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Teja Faganel

**Socialna opora oseb s posebnimi potrebami
v Sloveniji**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2016

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Teja Faganel

Mentorica:izr. prof. dr. Hajdeja Iglíč

**Socialna opora oseb s posebnimi potrebami
v Sloveniji**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2016

ZAHVALA

*Mentorici izr. prof. dr. **Hajdeji Iglíč** za vse nasvete, vodenje in strokovno ter ne nazadnje vsestransko pomoč pri izdelavi magistrskega dela.*

*Možu **Jerneju** in sinku **Aneju**, ker me navdajata z ljubeznijo, osrečujeta, izpopolnjujeta, razveseljujeta in motivirata.*

*Staršem in bratu **Mihi**, ker mi vedno stojijo ob strani, me podpirajo, bodrijo, spodbujajo in verjamejo vame.*

HVALA vam!

Socialna opora oseb s posebnimi potrebami v Sloveniji

Osebe s posebnimi potrebami predstavljajo družbeno skupino, ki je stigmatizirana, diskriminirana, marginalizirana oziroma potisnjena na obrobje. Izraz osebe s posebnimi potrebami se je za to skupino ljudi uveljavil v družbi in naj bi bil, po mnenju stroke, nevtralen in nezaznamovan ter zajel vse njihove omejitve, ovire in pomanjkljivosti. V magistrskem delu, ki je pred nami, bomo tako raziskovali socialno oporo oseb s posebnimi potrebami. Teoretični del magistrskega dela bo zajemal temeljne in poglobljene poudarke iz teorij socialne opore in omrežij socialne opore. V empiričnem delu bomo na manjšem vzorcu raziskovali prisotnost socialne opore med osebami s posebnimi potrebami, ki so v domači oskrbi, in tistimi, ki so v institucionalnem varstvu. Tako nas bo zanimalo, kakšna je socialna opora pri osebah s posebnimi potrebami (viri in vrste socialne opore), njihova zaznava socialne opore in ali se socialna opora oziroma njeni viri razlikujejo glede na to, ali je posameznik v domači oskrbi ali v institucionalnem varstvu. Ugotovili smo, da imajo osebe s posebnimi potrebami manjša omrežja socialne opore v primerjavi z ostalo populacijo, da se je do danes socialna opora teh oseb spremenila v smislu, da vse bolj na veljavi in pomembnosti pridobivajo formalni viri, da je vse bolj prisotno prepletanje neformalnih in formalnih virov opore ter da obstajajo razlike v zaznavi socialne opore med obema proučevanimi skupinama uporabnikov. Zanimivo je tudi dejstvo, da je področje oseb s posebnimi potrebami v povezavi s socialno oporo v Sloveniji zelo slabo raziskano in primanjkuje raziskav. Prav zaradi tega je tema toliko relevantnejša in zanimiva za nadaljnje raziskovanje in proučevanje.

Ključne besede: socialna opora, osebe s posebnimi potrebami, družina, institucionalno varstvo oseb s posebnimi potrebami.

Social Support for People with Special Needs in Slovenia

People with special needs constitute a social group that is stigmatised, discriminated against, marginalised or pushed aside. The term people with special needs has been established in society for this group of people – in the opinion of the profession, this term is neutral and unmarked, and supposedly encompasses all of their limitations, handicaps, and deficiencies. The present master's thesis researches the social support for people with special needs. The theoretical part of the master's thesis covers the basic and main points of social support theories and social support networks. The empirical part of the thesis researches the presence of social support on a smaller sample of people with special needs in home care and in institutional care. It is interested in the existing social support for people with special needs (sources and types of social support); their perception of social support; and whether social support or the sources of social support differ depending on whether the individual is in home care or in institutional care. It has been established that people with special needs have smaller social support networks compared to the rest of the population; that to this day the social support for said persons has changed in the sense that formal sources are gaining ground; that informal and formal sources of support are being intertwined more and more; and that there are differences in the perception of social support between both user groups. Also interesting is the fact that the field of people with special needs in connection with social support is very poorly researched in Slovenia and that there is a lack of research studies. The latter makes this topic that much more relevant and interesting for further research and study.

Key words: social support, people with special needs, family, institutional care of people with special needs.

KAZALO

1	UVOD	6
2	SOCIALNA OPORA.....	10
2.1	Definicije socialne opore	10
2.2	Viri socialne opore	12
2.3	Oblike socialne opore	13
2.4	Zaznava socialne opore.....	15
2.5	Pristopi k raziskovanju socialne opore	17
3	OMREŽJA SOCIALNE OPORE – OPREDELITEV IN RAZISKOVANJE	18
3.1	Značilnosti omrežij socialne opore	21
4	OSEBE S POSEBNIMI POTREBAMI.....	24
4.1	Definicija oseb s posebnimi potrebami	24
4.2	Socialna opora in kakovost življenja oseb s posebnimi potrebami	25
4.2.1	Normalizacija	26
4.3	Osebe s posebnimi potrebami in viri socialne opore	28
4.3.1	Neformalni viri socialne opore pri osebah s posebnimi potrebami	28
4.3.2	Formalni viri socialne opore pri osebah s posebnimi potrebami	30
5	EMPIRIČNI DEL.....	32
5.1	Cilji raziskave.....	32
5.2	Raziskovalna vprašanja	32
5.3	Metode raziskovanja.....	33
5.3.1	Izvedba intervjujev	33
5.3.2	Analiza intervjujev	33
5.3.2.1	Opora v obliki neformalnega druženja.....	34
5.3.2.2	Instrumentalna/materialna opora	35
5.3.2.3	Emocionalna opora	37

5.3.2.4	Informacijska opora.....	38
5.3.2.5	Zaznava socialne opore – zadovoljstvo s prejeta socialno oporo.....	38
5.3.3	Opazovanje z udeležbo.....	39
5.3.3.1	Opazovanje oseb s posebnimi potrebami v institucionalnem varstvu	40
6	UGOTOVITVE – OMREŽJA SOCIALNE OPORE IN SOCIALNA OPORA PRI OSEBAH S POSEBNIMI POTREBAMI.....	47
6.1	Značilnosti socialnih omrežij oseb s posebnimi potrebami	47
6.2	Socialna opora pri osebah s posebnimi potrebami	49
6.2.1	Socialna opora v institucionalnem varstvu oseb s posebnimi potrebami	51
6.2.2	Socialna opora v družinskem okolju oseb s posebnimi potrebami	52
6.3	Primerjava socialne opore oseb s posebnimi potrebami v domači oskrbi in institucionalnem varstvu	53
7	ZAKLJUČEK.....	61
8	LITERATURA.....	64
	PRILOGE.....	69
	Priloga A: Intervjuji uporabnikov Varstveno delovnega centra	69
	Priloga B: Prikaz socialnih omrežij uporabnikov Varstveno delovnega centra	82

KAZALO SLIK

Slika 3.1:	Teoretični model omrežij socialne opore po Kahnu in Antonucciou.....	19
Slika 4.1:	Viri financiranja socialno varstvenih storitev.....	31
Slika 6.1:	Viri socialne opore pri osebah s posebnimi potrebami v domačem okolju	54
Slika 6.2:	Viri socialne opore pri osebah s posebnimi potrebami v institucionalni oskrbi	54

KAZALO TABEL

Tabela 6.1:	Socio-demografske značilnosti raziskovancev.....	47
Tabela 6.2:	Prikaz velikosti socialnih omrežij oseb s posebnimi potrebami	48
Tabela 6.3:	Prikaz beleženja aktivnosti/storitev v institucionalnem varstvu	55

1 UVOD

Da bi lažje razumeli pomen socialne opore za osebe s posebnimi potrebami in ne nazadnje za vse družbene skupine, jo je treba najprej opredeliti oziroma definirati. Zgodnejše opredelitve socialne opore, katerih predstavniki so Cassel, Caplan in Cobb, so izpostavljale zlasti »emocionalno razsežnost socialne opore oziroma predstavljale socialno oporo kot občutek pripadnosti in sprejemanja ter skrbi pri pomembnih drugih« (Hlebec in Kogovšek 2003, 103). Zgodnji teoretiki so socialno oporo povezovali oziroma dojemali predvsem kot »zaščito pred stresom in kot dejavnik dobrega počutja« (Hlebec in Kogovšek 2003, 104). Poznejši avtorji oziroma teoretiki, med katerimi je tudi Thoits, pa so se že zavedali kompleksnosti in večrazsežnosti pojma, vendar pa so kljub temu še vedno v ospredje postavljali emocionalno oporo in njen pozitiven učinek na stresne situacije ter s tem posledično na zdravje in počutje ljudi (Thoits 1985, 51–72). Najnovejše opredelitve pa socialno oporo predstavljajo kot kompleksen proces, ki je prepleten z interakcijami in komunikacijami. Sčasoma se je spekter proučevanih oblik opore razširil glede na predhodno proučevanje, ki je bilo ozko omejeno na emocionalno oporo, in tako so kasnejši avtorji proučevali tudi druge oblike socialne opore.

Kot raziskovalni problem v magistrskem delu smo izpostavili pomen oziroma vlogo socialne opore v življenju oseb s posebnimi potrebami. Cilj magistrskega dela je na manjšem številu uporabnikov Varstveno delovnega centra Postojna raziskovati, kakšna je socialna opora pri osebah s posebnimi potrebami (kdo so viri in katere oblike opore so prisotne), kako prejeta opora vpliva na življenje teh ljudi in ali se opora razlikuje med različnimi skupinami uporabnikov.

Vprašanje je namreč, ali družina, sorodniki in prijatelji še vedno predstavljajo najpomembnejše vire socialne opore ali se morebiti pri tej ciljni skupini ta vloga vedno bolj prenaša na formalne vire socialne opore. Določen vzorec oseb s posebnimi potrebami, to so gibalno ovirane osebe, je bil zajet že v raziskavi Omrežja socialne opore prebivalstva Slovenije, ki podaja ugotovitev o tem, da imajo osebe z določenimi težavami (npr. psihičnimi in fizičnimi ovirami) manjša socialna omrežja oziroma omrežja socialne opore v primerjavi s povprečno populacijo, prav tako pa nam raziskava nadalje podaja ugotovitev, da so vir njihove socialne opore povečini družinski člani in sorodniki (Nagode in Dremelj v Novak 2004, 121). Vendar pa

je bila raziskava narejena pred dobrim desetletjem, zato predvidevamo, da je prišlo na področju socialne oskrbe in socialnega varstva oseb s posebnimi potrebami do določenih sprememb (predvsem v smeri nudenja več storitev in programov), ki tej skupini ponujajo več možnosti formalnih virov socialne opore ter tako razbremenijo družino, ki je vseskozi veljala kot njen poglavitni oziroma primarni (neformalen) vir. Tako smo s pomočjo našega majhnega vzorca uporabnikov Varstveno delovnega centra poskušali ugotoviti, kako se odvija nudenje opore v formalnem kontekstu za razliko od neformalne opore. Seveda se pri tem zavedamo, da dobljenih rezultatov ne moremo posploševati na celotno kategorijo oseb s posebnimi potrebami. Vprašanja bodo ostala odprta za nadaljnje raziskovanje in proučevanje na večjem vzorcu.

Magistrsko delo je sestavljeno iz teoretičnega in empiričnega dela. V teoretičnem delu, ki zajema tri poglavja, bomo najprej definirali oziroma opredelili osnovne pojme in koncepte, iz katerih izhaja razprava. Na začetku bomo opredelili koncept socialne opore, pri katerem izhajamo iz definicij teoretikov Cassela, Caplana, Cobba, Weissa, Thoitsa, Vauxa ipd. Opozorili bomo na pomembne razlike med posameznimi definicijami socialne opore različnih avtorjev (zgodnejših, poznejših in novejših) in izpostavili najustreznejšo definicijo socialne opore, ki zajema kompleksnost in razsežnost koncepta ter je najrelevantnejša za nadaljnjo razpravo.

V nadaljevanju bomo povzeli poglavitne vire socialne opore. Pri razpravi o virih socialne opore smo se osredotočili na temeljno vprašanje, kdo jo nudi. Pomemben kriterij opredeljevanja virov je tako relacija bližine oziroma razdalje med posameznikom, ki potrebuje socialno oporo, in virom, ki jo nudi. V tem delu bomo predstavili dva pristopa opredelitve virov socialne opore. Nadalje se bomo osredotočili na njene oblike oziroma vrste. Opredelili jih bomo na podlagi dveh delitev. Prva delitev bo glede na vrsto pomoči posamezniku – sem sodijo instrumentalna/materialna socialna opora, informacijska opora, emocionalna opora in druženje, druga delitev pa bo glede na vir pomoči posamezniku, na podlagi katere razlikujemo med formalno in neformalno socialno oporo. V to poglavje bomo vključili tudi razpravo o zaznavi socialne opore in pristopih k raziskovanju socialne opore.

Naslednje poglavje bo namenjeno predstavitvi študij omrežij socialne opore. Na podlagi drugih avtorjev bomo definirali, kaj so omrežja socialne opore in kakšne so na splošno značilnosti

socialnih omrežij. Zanimale nas bodo predvsem naslednje značilnosti: obstoj in število določenih vezi oziroma ocena pristnosti vezi; homogenost, gostota in moč vezi oziroma njihova struktura ter opravljanje funkcij vezi.

Zadnje poglavje v teoretičnem delu naloge bo namenjeno proučevani ciljni skupini oziroma »objektu« raziskovanja, in sicer osebam s posebnimi potrebami. Poskušali bomo opredeliti osebe s posebnimi potrebami kot družbeno skupino in definirati, kdo so osebe s posebnimi potrebami. Pri tem bomo izhajali iz 2. člena Zakona o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami 2007 in Kriterijev za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oziroma motenj oseb s posebnimi potrebami. V nadaljevanju tega poglavja bomo predstavili prisotnost socialne opore pri osebah s posebnimi potrebami in njihove vire opore ter kako socialna opora vpliva na kvaliteto in bogatitev življenja oseb s posebnimi potrebami ter na njihovo avtonomijo in integracijo v družbo.

V empiričnem delu magistrskega dela smo uporabili raziskovalni pristop, ki sodi med študije primerov. Informacije o proučevani družbeni situaciji smo zbrali s pomočjo strukturiranih intervjujev (metoda spraševanja) med osebami s posebnimi potrebami Varstveno delovnega centra Postojna in opazovanja z udeležbo (metoda opazovanja) v institucionalni enoti varstva Varstveno delovnega centra Postojna. Najprej bomo predstavili rezultate intervjujev, in sicer tako, da bomo intervjuvance razdelili v dve skupini: v prvo skupino so uvrščeni tisti, ki so v domači oskrbi oziroma živijo v družinskem okolju, druga skupina pa obsega intervjuvance, ki so v institucionalni oskrbi. V vsaki skupini smo izvedli 3 – 4 intervjuje. Z uvrstitvijo v dve skupini smo poskušali ugotoviti, ali se socialna opora oziroma njeni viri razlikujejo glede na to, ali je posameznik v domači oskrbi ali v institucionalnem varstvu.

Nadalje bomo predstavili rezultate opazovanja z udeležbo. Ker že vrsto let opravljam delo socialne oskrbovalke v omenjenem Varstveno delovnem centru, sem poskušala vključiti še ekspertni vidik raziskovanja (oblikovan na podlagi mojih subjektivnih meril in zaznav). Tako smo soočili dva različna pogleda, saj je moč predvideti, da intervjuvanci ne bodo realno presodili, ali za določeno opravilo, aktivnost ipd. potrebujejo pomoč ali ne. Intervjuvanci bodo lahko odgovorili, da pri oblačenju, osebni higieni, gospodinjskih opravilih, pri nakupih ipd. ne potrebujejo pomoči in vse to zmorejo sami, čeprav je realnost drugačna in so pri opravljanju

določenih opravil oziroma aktivnosti omejeni ter jih zaradi svojih posebnih potreb ne zmorejo opravljati. S soočenjem obeh pristopov bomo poskušali ugotoviti, v kolikšni meri se opisi stanja razlikujejo med ekspertnim pogledom in pogledom samih intervjuvancev ter pri katerih intervjuvancih so odstopanja bolj prisotna (ali med intervjuvanci v domači oskrbi ali med intervjuvanci v institucionalnem varstvu).

Na koncu naj še enkrat povzamem raziskovalna vprašanja:

1. kakšna je socialna opora pri osebah s posebnimi potrebami (viri in oblike socialne opore),
2. ali socialna opora vpliva na kakovost življenja oseb s posebnimi potrebami,
3. ali se socialna opora razlikuje glede na to, ali je posameznik v domači oskrbi ali v institucionalnem varstvu,
4. v kolikšni meri se zaznava socialne opore razlikuje med dvema vidikoma (vidikom intervjuvancev in ekspertnim vidikom) ter pri katerih intervjuvancih so odstopanja bolj prisotna.

Proučevana tema magistrskega dela je relevantna in aktualna, saj živimo v času vsesplošne družbene krize (ekonomske, finančne, kulturne, politične ipd.), ki nas navdaja z občutkom negotovosti in nezaupanja. Lahko bi rekli, da je socialna opora vse pomembnejša, potrebna in zaželeno. Ravno zato družina, sorodniki in prijatelji predstavljajo pomembne vire socialne opore, vedno bolj pa se poudarja pomen formalnih virov socialne opore. Socialna opora je namreč tisti dejavnik, ki »preprečuje boleznim in izboljšuje zdravje ter vpliva na psihične, fizične in socialne dimenzije zdravja« (Pahor in Domajnko 2007, 254). In to pri vseh družbenih skupinah. Tudi pri osebah s posebnimi potrebami. Gre namreč za družbeno skupino, ki je v marsikaterem smislu deprivilegirana in katere predstavniki imajo v primerjavi z ostalo populacijo slabši izhodiščni položaj. Omejujejo jih namreč njihove posebne potrebe. Zato je prisotnost socialne opore v tem smislu še toliko pomembnejša, saj jim omogoča človeku dostojno in kakovostno življenje.

2 SOCIALNA OPORA

Pojmovanje, definiranje in dojetanje koncepta socialna opora se je skozi zgodovino spreminjalo in v različnih obdobjih različno opredeljevalo. Kljub raznolikosti in mnogoterosti definicij pa bi lahko poudarili tisti skupni element začetnih definicij socialne opore, ki so ga v zgodnjih obdobjih poudarjali številni avtorji – tj. emocionalni vidik socialne opore. Kasnejši avtorji so socialno oporo dojemali kot kompleksnejši proces, ki vključuje različne interakcije in komunikacije. Ozko usmerjeni pogled zgodnejših avtorjev, ki je temeljil na emocionalni opori, se je tako razvijal v smeri, da so poznejši avtorji začeli proučevati različne oblike socialne opore.

2.1 Definicije socialne opore

V tem poglavju se bomo tako oprli na definicije socialne opore teoretikov oziroma avtorjev, ki so se udeleževali v različnih obdobjih.

Na začetku se bomo posvetili sedemdesetim letom prejšnjega stoletja in prvim poskusom definiranja koncepta socialne opore. Predstavniki tega obdobja so Cassel, Caplan in Cobb, njihova skupna značilnost pa je, da so socialno oporo preučevali pretežno iz emocionalnega vidika. Cassel je izpostavil neposredno povezavo med stresom in socialno oporo, kajti prav socialna opora je tisti dejavnik, ki igra pomembno vlogo v določenih stresnih situacijah, v stresnem okolju in ko smo dovzetni za bolezni, povezane s stresom. Posledica stresnega okolja oziroma okoliščin so namreč lahko oslABLJENE posameznikove socialne vezi, ki nam ne omogočajo ustreznih povratnih informacij v določenih situacijah. In prav te povratne informacije so za vsakega posameznika posebej še kako pomembne, saj mu omogočajo osebno stabilnost oziroma uravnoteženost ter zdravo življenjsko okolje (Cassel 1976, 107–123).

Izpostavimo lahko, da je ključni element socialne opore po Casselu prav povratna informacija, ki naj bi posameznika in njegovo zdravje ščitila pred stresnimi vplivi okolja (Cassel 1976, 113).

Tudi avtorja Caplan in Cobb sta socialno oporo povezovala z zaščito pred stresom, stresnim okoljem in stresnimi okoliščinami. Caplan gre pri razmisleku še nekoliko dalje od Cassela in izpostavi pomembnost socialnih vezi, ki nam v določenih situacijah nudijo socialno oporo. Te socialne vezi so po njegovem mnenju lahko bodisi tiste bližnje oziroma najbližje bodisi nekoliko bolj oddaljene vezi. Pomembno je, da so vzajemne in trajne, kajti le ti dve lastnosti omogočata trdne in kvalitetne medsebojne odnose (Caplan 1974). Tako je pojmovanje socialne opore po Caplanu že nekoliko večrazsežnostno, saj socialno oporo razdeli na emocionalno, materialno in informacijsko oporo (Caplan 1974).

Cobb izhaja iz podobnega stališča kot že predstavljena predhodnika, vendar nam v razmislek ponudi že bolj natančno definicijo socialne opore. Definira jo kot informacijo, ki posamezniku omogoča čutenje ljubljenosti, sprejetosti, spoštovanosti, cenjenosti in pripadnosti sistemu komuniciranja in vzajemnih obveznosti (Cob 1976, 300–301). Na tem mestu lahko tako kot pomemben vidik socialne opore izpostavimo vzajemnost. Prav slednja odločilno vpliva na kakovost posameznikovega življenja – npr. na zadovoljstvo, srečo ipd.

Poznejši teoretiki so socialno oporo že predstavljali kot večrazsežnosten oziroma celosten in kompleksen koncept, vendar so kljub vsem ugotovitvam še vedno poudarjali emocionalni vidik socialne opore in jo povezovali predvsem z zaščito pred stresom. Pomemben avtor tega obdobja je Thoits, ki se je ukvarjal predvsem z dobrodejnostjo in nedobrodejnostjo (zaradi pomanjkljivosti) socialnih vlog (Thoits 1985, 51–72).

Thoits tako izpostavi pomembnost socialnih vlog, saj (Thoits 1985, 51–72):

- *priskrbijo serijo socialnih identitet in tako dajejo odgovore na temeljna eksistencialna vprašanja, osmišljajo naše življenje, zagotavljajo občutek varnosti in umeščenosti ter zmanjšujejo občutek negotovosti in strahu;*
- *so pomembne kot vir samospoštovanja;*
- *so vir občutka nadzora nad stvarmi, ki ga posameznik pridobi iz ustreznega delovanja v okvirih teh socialnih vlog.*

Avtorji najnovejših definicij – House, Vaux, Burleson, Albrecht in Sarason – pa koncept socialne opore predstavijo med drugim tudi kot »kompleksen interakcijski in komunikacijski proces

med ljudmi« (Hlebec in Kogovšek 2003, 105). Med zgoraj omenjenimi teoretiki lahko še posebej izpostavimo Vauxa in njegovo definicijo socialne opore, saj nam poda eno najbolj zaokroženih oziroma celovitih definicij socialne opore, sestavljeno iz treh ravni oziroma iz treh sestavnih elementov – to so viri socialne opore (kdo nam nudi oporo), oblike socialne opore (kakšne vrste opore smo deležni) ter nenazadnje posameznikovo osebno dožemanje in ocenjevanje tako virov kot tudi oblik socialne opore (Vaux 1985, 89–110).

V naslednjih podpoglavjih magistrskega dela bomo vse tri sestavne elemente definicije socialne opore po Vauxu podrobneje predstavili.

2.2 Viri socialne opore

V tem delu magistrskega dela bomo preučili poglobljene vire socialne opore. Pri definiranju teh virov se bomo osredotočili na temeljno vprašanje, kdo nudi socialno oporo. Pomemben kriterij raziskovanja bo tako relacija bližine oziroma razdalje med posameznikom, ki potrebuje socialno oporo, in virom, ki socialno oporo nudi. Predstavili bomo dva pristopa opredelitve virov socialne opore.

Prvi je hierarhični pristop, ki razlikuje med tremi viri socialne opore (Pearlin v Igljč 1989, 4):

- *viri, ki pripadajo posameznikoveum celotnemu omrežju (meje mreže = meje virov),*
- *viri znotraj socialne skupine: iz celotnega socialnega omrežja izstopijo neposredni, aktivni in intenzivni odnosi -> gre za osebe, s katerimi imamo pogoste in neposredne stike, živijo v naši bližini in so nam na voljo, ko jih potrebujemo, ter se nanje obrnemo.*
- *viri so osebe, s katerimi imamo intenzivne intimne in zaupne medosebne odnose -> emocionalna opora.*

Pri hierarhičnem pristopu opazujemo predvsem razdaljo med virom socialne opore do posameznika.

Drugi pa je relacijski pristop, ki poudarja 3 vidike socialnih vezi (Igljč 1989, 4–7):

- *kvantitativni vidik -> obstoj in število določenih vezi (ocena prisotnosti vezi),*

- *strukturni vidik -> posameznikovo socialno omrežje in njegove lastnosti – homogenost, gostota in moč vezi (ocena strukture vezi),*
- *funkcionalni vidik -> stopnja opravljanja določene funkcije socialne vezi (ocena opravljanja funkcij socialnih vezi).*

Povzamemo lahko, da so vir socialne opore posameznikova socialna omrežja. Vir socialne opore se tako nahaja znotraj posameznikovega omrežja in predstavlja del omrežja, na katerega se lahko posameznik obrne in opre ali pa obratno, vir posamezniku sam ponudi oporo. Pri tem se moramo zavedati, da ta omrežja v danem trenutku lahko podajo ustrezno in učinkovito oporo, lahko pa ta opora nima pravega namena in učinka. Tu so pomembne predvsem značilnosti socialnega omrežja, oziroma ali gre za stabilna, trdna omrežja s kakovostnimi odnosi ali pa so ta omrežja izpostavljena nekaterim življenjskih prehodom, kriznim situacijam, spremembam in so prav v teh trenutkih oslABLJENA ter nimajo pravega učinka socialne opore (Hlebec in Kogovšek 2003, 105–106).

Pri osebah s posebnimi potrebami predpostavljamo, da so njihova podporna omrežja oziroma omrežja virov socialne opore manjša od velikosti socialnih omrežij povprečnega človeka, saj gre za družbeno skupino, ki je že v splošnem s strani širše družbe zaznamovana, stigmatizirana in diskriminirana. Zato lahko sklepamo, da imajo te osebe omejene vire socialne opore in da lahko prihaja do pomanjkanja virov ter s tem posledično do nudenja neustrezne in neučinkovite podpore. Tako ima lahko socialna opora za osebe s posebnimi potrebami pozitivne in negativne učinke – ti so seveda odvisni od ustreznosti, aktivnosti, intenzivnosti in bližine virov.

2.3 Oblike socialne opore

V literaturi za poimenovanje oblik socialne opore zasledimo tudi pojme vrste, funkcije ali razsežnosti socialne opore. Mi bomo v magistrskem delu uporabljali pojma oblike ali vrste socialne opore.

Pri oblikah socialne opore gre za dejanje med virom socialne opore in posameznikom, pri katerem vir posamezniku nudi določeno vrsto pomoči ali opore, ki se mu v danem trenutku

zdi najprimernejša oziroma posameznik sam pokaže težnjo po tej vrsti opore. Pri teh dejanjih pa lahko prihaja do različne zaznave socialne opore. Ker gre za dejanje z dobrim namenom pomoči, so lahko ta dejanja zaznana kot oporna ali pa nujno ne pomagajo in opora ne doseže svojega namena. Na tem mestu moramo biti kritični in presoditi, ali gre za dejansko oporo (actual support) ali zaznano oporo (perceived support) (Hlebec in Kogovšek 2003, 106).

Poznamo različne opredelitve oblik socialne opore in najprej se bomo posvetili Weissovi utemeljitvi oblik socialne opore v šestih skupinah na podlagi odnosa do drugega (Weiss 1974, 17–26):

- *pripadnost (občutek varnosti);*
- *občutek vrednosti (občutek pomembnosti);*
- *usmerjanje oziroma vodstvo (možnost pridobivanja informacij, usmeritev, napotkov);*
- *odnos zanesljivosti (temelji na zaupanju do drugega, da nam bo tudi on nudil oporo, ko jo bomo potrebovali);*
- *socialna integracija (občutek pripadnosti);*
- *skrb za drugega (občutek, da nas nekdo potrebuje).*

Nadalje Lin (Lin 1986, 27-28) razdeli socialno oporo na instrumentalno in ekspresivno (nekateri jo označijo za čustveno) socialno oporo, House (House 1987) pa socialno oporo deli na emocionalno, evalvacijsko, informacijsko in instrumentalno.

Skozi čas in zgodovino se je na podlagi teoretičnih pristopov in raziskovalnih ugotovitev uveljavil sistem, ki socialno oporo razdeli v štiri skupine (Vaux 1985, 89–110):

- *instrumentalna ali materialna opora (posojanje materialnih stvari – denarja, orodja, pomoč pri opravilih);*
- *informacijska opora (pridobivanje in nudenje informacij);*
- *emocionalna opora (čustvena opora, občutek pripadnosti, sprejemanja ob pomembnih življenjskih spremembah, prelomnicah);*
- *druženje (neformalno druženje – izleti, kino, obiski ipd.).*

Socialno oporo delimo tudi na formalno in neformalno socialno oporo. Formalno oporo razumemo kot institucionalno oporo, ki se veže na državo in javni sektor ter jo nudijo osebe,

zaposlene znotraj organizacij. Gre za profesionalne storitve, katerih lastnosti so birokratska organizacija, specializacija funkcij, formalizacija, standardizacija pravil delovanja ipd. (Vaux v Dremelj 2003, 159).

Neformalno oporo dojemamo kot oporo neformalnega sektorja. Gre namreč za neinstitucionalno oporo, ki jo nudijo sorodniki, prijatelji oziroma ima izvor v družinah in skupnostih. Če je formalna opora praviloma plačljiva, pa je neformalna opora brezplačna (Dremelj v Novak 2004, 77).

Predpostavljamo, da so za osebe s posebnimi potrebami pomembne vse štiri oblike socialne opore – tako instrumentalna ali materialna, informacijska, emocionalna opora kot tudi druženje. Zaradi svojih posebnih potreb, omejitev, primanjkljajev ali nezmožnosti te osebe velikokrat potrebujejo pomoč oziroma podporo na vseh življenjskih ravneh in jim posamezne oblike socialne opore omogočajo kvalitetnejše, bolj polno in človeka dostojno življenje. Pri tem so pomembne tako neformalne kot formalne oblike pomoči, saj skupaj tvorijo celoto socialne opore, ki jo oseba s posebnimi potrebami potrebuje. Se pa prav pri tej družbeni skupini velikokrat izkaže, da posamezniku primanjkuje določena vrsta opore – bodisi zaradi odsotnosti določenih virov, bodisi zaradi neustrezne opore. Predpostavljamo, da so za te osebe pomembni obenem neformalni viri, med katere uvrščamo njihove starše, bližnje sorodnike in prijatelje, kot tudi formalni viri, ki predstavljajo socialne delavce, zaposlene v zavodih in drugih institucijah.

V nadaljevanju magistrskega dela bomo tako proučevali socialno oporo pri osebah s posebnimi potrebami na podlagi delitve socialne opore po Vauxu, in sicer instrumentalno ali materialno, emocionalno, informacijsko oporo in druženje. Zanimala pa nas bo tudi delitev na neformalno in formalno oporo.

2.4 Zaznava socialne opore

Element socialne opore je tudi zaznava socialne opore. Gre za vprašanje, kako posameznik subjektivno zaznava socialno oporo, dobljeno od določenega vira opore. Vaux zaznavo

socialne opore opredeli kot oceno oziroma evalvacijo prisotnosti, zadostnosti in kakovosti opore, in sicer gre za zadovoljstvo z oporo, občutek pripadnosti in pridobljene skrbi od drugih ipd. Zaznava socialne opore je neke vrste presoja, ali je socialna opora učinkovita in izpolnjuje svoj namen. Na podlagi zaznave socialne opore lahko širše presodimo, ali je socialno omrežje, iz katerega izvira socialna opora, dovolj stabilno, močno in ustrezno, ožja presoja pa se nanaša na posamezne vire socialne opore (sorodniki, prijatelji, sodelavci). Obenem lahko presodimo tudi, ali je bila določena oblika socialne opore in njena razsežnost ustrezna (Vaux 1985, 89–110).

V naši študiji primerov smo poskušali raziskovati tudi zaznavo socialne opore. Zanimalo nas je, ali intervjuvanci realno presodijo potrebo po določeni vrsti socialne opore oziroma da dejansko presodijo, da določeno vrsto socialne opore zaradi svoje fizične ali psihične omejenosti res potrebujejo ali morebiti to zanikajo. Velikokrat se namreč zgodi, da oseba s posebnimi potrebami zanika potrebo po določeni vrsti socialne opore, po drugi strani pa lahko določena oseba izkorišča posamezno vrsto socialne opore, saj jo dejansko ne potrebuje in lahko določeno opravilo, nalogo, situacijo ali problem reši sama. Pri tem mora biti vir socialne opore tisti, ki presodi oziroma zazna, ali je določena vrsta socialne opore sploh potrebna in nujna. Obenem nas je zanimalo tudi, kako intervjuvanci zaznajo dobljeno socialno oporo od vira – ali so zadovoljni z dobljeno oporo, ali je bila učinkovita, namenska, ali določeno vrsto socialne opore pogrešajo ipd.

V okviru zaznave socialne opore smo tako proučevali, ali se ta razlikuje glede na to, ali je posameznik v domači oskrbi ali v institucionalnem varstvu. Pri tem smo soočili dva pogleda, in sicer v kolikšni meri se zaznava socialne opore razlikuje med vidikom intervjuvancev in ekspertnim vidikom. Raziskovali smo med družino kot neformalnim virom socialne opore ter stanovanjsko skupnostjo s svojimi zaposlenimi in uporabniki kot formalnim virom socialne opore.

2.5 Pristopi k raziskovanju socialne opore

Zametki raziskovanja socialne opore segajo že na konec 18., začetek 19. stoletja, ko je Durkheim objavil študijo o samomoru ter v njej predstavil pomen socialnih odnosov ter vpliv njihovega pomanjkanja na samomor. Sistematični val raziskovanja se je začel v sedemdesetih letih 20. stoletja, ko so Cobb, Cassel in Caplain na podlagi klinične medicine in epidemioloških raziskav zasnovali osnove modernemu interdisciplinarnemu raziskovanju socialne opore. Kasneje je bila pomemben vir raziskovanja socialne opore psihologija skupnosti (community psychology), nazadnje pa je pomemben vir raziskovanja predstavljalo še področje raziskovanje razvoja otroka in delo Bowlbyja (Hlebec in Kogovšek 2003, 107).

Osredotočili se bomo predvsem na štiri modele raziskovanja socialne opore (Hlebec in Kogovšek 2003, 107–114):

- *model splošnih učinkov in model opore kot zaščite (modela proučujeta učinek socialne opore na dobro počutje in zdravje – širše v smislu splošnih učinkov in ožje v smislu zaščite pred stresom),*
- *model izvedene in model dobljene opore (izvedena opora se nanaša na dejanja drugih, dobljena opora pa na videnje posameznika, ali je prejel oporo),*
- *model socialne integriranosti (proučuje socialna omrežja, ki nudijo oporo; tu sta pomembni predvsem integriranost posameznika v omrežje ter povezanost znotraj omrežja),*
- *model socialne opore kot transakcijskega procesa (v osnovi izhaja iz Vaux-ovega modela socialne opore in njegove delitve socialne opore na vire, oblike in subjektivno zaznavo socialne opore; gre za transakcijski proces med posameznikom in njegovim omrežjem, na katerega vplivajo tako osebni kot tudi kontekstualni dejavniki).*

V empiričnem delu magistrskega dela smo raziskovali socialno oporo v okviru modela socialne opore kot transakcijskega procesa, saj nas je zanimala predvsem Vaux–ova delitev socialne opore na vire, oblike in zaznavo.

3 OMREŽJA SOCIALNE OPORE – OPREDELITEV IN RAZISKOVANJE

Omrežja socialne opore za posameznika predstavljajo skupino ljudi, na katero se slednji lahko obrne po pomoč oziroma oporo ob pomembnih življenjskih prehodih, prelomnicah, spremembah, stiskah, problemih ipd. Posameznikova omrežja socialne opore tako predstavljajo njegovo podporno okolje, ki je sestavljeno iz virov socialne opore.

Omrežja socialne opore bomo opredelili s pomočjo definicije dr. Igličeve, ki pravi, da so »socialne mreže določene z množico enot, ki jih povezujejo socialne vezi«. Ta množica enot je sestavljena iz posameznikov, skupin, organizacij ipd., med njimi pa so lahko vzpostavljene tako močne kot šibke socialne vezi (Iglič 1988, 82).

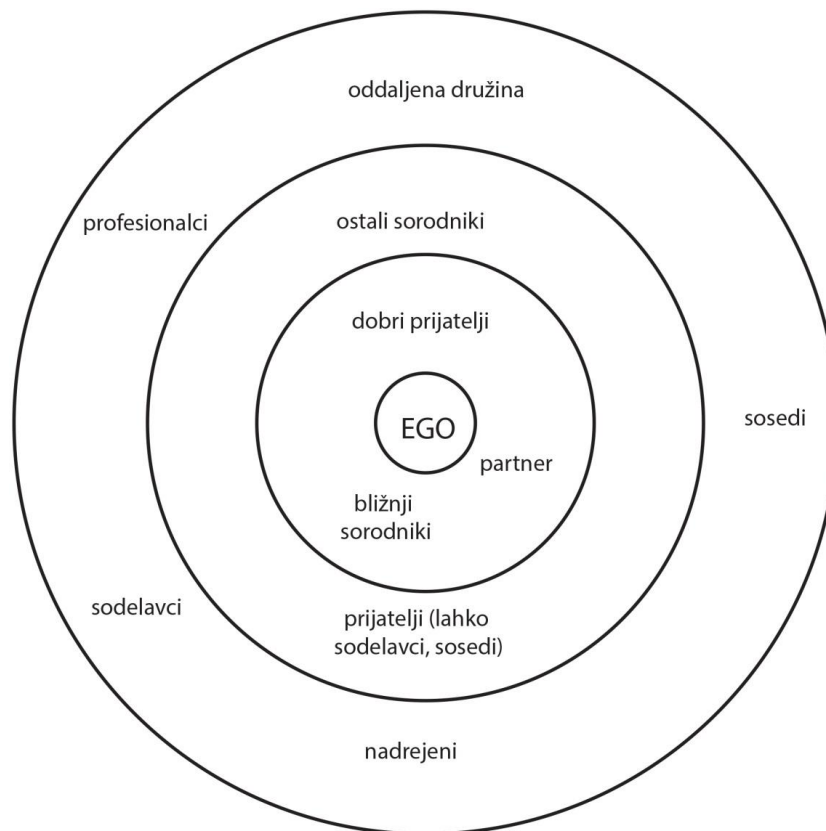
Pri tem lahko opazujemo vezi v ožjem smislu – to so vezi z intimnimi zaupniki, lahko pa svoj pogled usmerimo širše in opazujemo širše področje odnosov in vezi med njimi. Če želimo raziskovati celotno socialno omrežje posameznika, se moramo osredotočiti tako na vezi v širšem kot tudi ožjem smislu oziroma tako na šibke kot tudi močne vezi in najti nekakšen kompromis (Vaux v Nagode in Dremelj 2005, 118).

Ko definiramo socialna omrežja, v osnovi poznamo dve vrsti – prva so popolna socialna omrežja, druga pa osebna (egocentrična) socialna omrežja. Popolna socialna omrežja so sestavljena iz skupine enot, med katerimi potekajo različne povezave, to so evalvacija osebe, pretok materialnih in nematerialnih virov, pripadnost, interakcija, biološka relacija ipd. Egocentrično socialno omrežje pa je sestavljeno iz posamezne enote ali ega in povezavami v odnosu med egom in ostalimi akterji oziroma alterji. (Dremelj, Kogovšek in Hlebec v Novak 2004, 48).

Egocentrično socialno omrežje sta s koncentričnimi krogi ponazorila Kahn in Antonucci. To omrežje je sestavljeno iz štirih koncentričnih krogov. Središče predstavlja sam ego. Sledi krog intimnosti, kamor uvrščamo osebe, ki so v relaciji do ega v intimnem, zaupnem odnosu in med katerimi so vzpostavljene močne socialne vezi (partnerji, otroci, bližnji sorodniki, dobri prijatelji). Tretji koncentrični krog predstavlja socialni krog oziroma krog prijateljstva in vključuje prijatelje (med njimi so lahko sodelavci, sosedi) in ostale sorodnike. Četrti krog oziroma razširjeno omrežje je zunanji krog, ki je od ega najbolj oddaljen. Gre za krog

sodelovanja ali izmenjave, ki obsega znance, s katerimi ego ne goji nekih močnih čustvenih vezi in vsakodnevnih odnosov – to so lahko profesionalci, sodelavci, sosedi, oddaljena družina ipd. V prvi koncentrični krog so uvrščene za ego najpomembnejše osebe, do katerih goji močne čustvene in socialne vezi ter bolj ali manj vsakodnevne odnose. Z oddaljevanjem alterjev se njihova pomembnost za ego zmanjšuje. Tako lahko alterji intimnega omrežja ego nudijo različne vrste socialne opore in pomoči, saj imajo različne vloge, medtem ko alterji ostalih dveh krogov že nudijo določeno oziroma specializirano vrsto socialne opore (Hlebec in Kogovšek 2006, 52–54).

Slika 3.1: Teoretični model omrežij socialne opore po Kahnu in Antonucciou

Vir: Hlebec in Kogovšek (2006, 53).

K merjenju socialnih omrežij lahko pristopimo na podlagi štirih pristopov (Hlebec in Kogovšek 2006, 38–42).

- *pristop interakcije (gre za beleženje vseh socialnih interakcij oziroma poročanje o njih v določenem časovnem obdobju);*

- *pristop izmenjave (gre za pristop, ki je zelo primeren za merjenje socialne opore, saj posameznik našteje vse osebe, s katerimi sodeluje v določenih izmenjavah, npr. emocionalnih in instrumentalnih izmenjavah ter druženju);*
- *emocionalni (čustveni) pristop (pri tem pristopu je pomembno vprašanje, kdo je posamezniku še posebej blizu oziroma kdo mu je pomemben – gre za subjektivno opredeljevanje posameznikovega pomena bližine oziroma pomembnosti, ki ni nujno relevantno za raziskavo. Ta pristop izberemo, če želimo raziskovati res najpomembnejše vezi);*
- *pristop odnosov (gre za raziskovanje s katerimi osebami je posameznik v določenem odnosu oziroma socialni vlogi (npr. ožja družina, širše sorodstvo, prijatelji, sosede) – raziskujemo predvsem socialne vloge oseb (in ne njihova imena) in tako izmerimo predvsem sorodnike, prijatelje in sosede).*

Pri raziskovanju socialnih omrežij so pomembne tudi tehnike zbiranja podatkov (Hlebec in Kogovšek 2006, 43–49):

- *anketne tehnike oziroma generatorji imen: poznamo enostavne in sestavljene generatorje imen.*
Pri enostavnem generatorju imen raziskujemo člane omrežja, s katerimi je povezan posameznik na podlagi enega vprašanja, in sicer »Včasih se večina ljudi pogovarja o pomembnih osebnih stvareh z drugimi ljudmi. Če se spomnite zadnjih šest mesecev, kdo so ljudje, s katerimi ste se pogovarjali o pomembni osebni stvari?«. Pri tej tehniki so pomembni posamezni kriteriji pomembnosti oziroma bližine – gre za subjektiven pristop. Pri sestavljenem generatorju imen pa imamo pri pridobivanju članov posameznikovega omrežja na razpolago več vprašanj. Vsako vprašanje posebej pokrije določeno lastnost socialnega omrežja in določeno vrsto socialne opore. Tako lahko raziskujemo posameznikovo socialno omrežje bolj na široko in prav zaradi slednjega lahko ugotovitve ustreznejše posplošimo. Primer sestavljenega generatorja imen: »Kdo skrbi za gospodinjstvo, kadar ste odsotni? S kom se pogovarjate o poklicnih odločitvah? S kom se pogovarjate o osebnih skrbih? Od koga si izposodite večjo vsoto denarja? ipd.«.
- *druge tehnike: gre za dve tehniki majhnega sveta – tehnika majhnega sveta in obrnjena tehnika majhnega sveta – in vzorčenje po načelu snežne kepe, s katerimi raziskujemo*

komunikacijske vezi oziroma poti komunikacije. V središču je tako »mreženje« (networking) in vpliv, ki ga imajo ljudje preko svojega širšega omrežja. Gre za situacije iskanja službe, političnega vplivanja ipd.

- *številsko ocenjevanje omrežja: gre za oceno velikosti določenega socialnega omrežja, pri kateri se pomagamo predvsem z vprašanjem »Koliko?« (npr. Koliko prijateljev imajo? Koliko je vseh ljudi, ki jih osebno poznajo? Ipd.). Skozi čas so pri ocenjevanju velikosti socialnih omrežij uporabljali različne metode: seznam oseb, seznam imen, spraševanje oseb, ali poznajo določene osebe iz specifične populacije ipd.*

V magistrskem delu se bomo osredotočili na raziskovanje egocentričnih socialnih omrežij, ki jih bomo ponazorili z modelom koncentričnih krogov po Kahnu in Antonucciou (priloga 2), pri tem pa bomo upoštevali zgoraj omenjene pristope raziskovanja in zbiranja podatkov.

3.1 Značilnosti omrežij socialne opore

Pomembne značilnosti omrežij socialne opore so velikost omrežja, gostota omrežja, moč vezi, homogenost vezi in geografska razpršenost članov omrežja.

Velikost socialnega omrežja ocenimo na podlagi števila oseb, ki so vključene v posameznikovo socialno omrežje. Velikost omrežja ni nujno povezana s količino in kakovostjo socialne opore, tesnejšo povezavo ima z gostoto in strukturo omrežja, saj se razlikujeta pri velikih in manjših omrežjih. Velika omrežja imajo namreč večjo dostopnost virov socialne opore in njihovo raznolikost, so pa tudi manj gosta, bolj raznolika, vsebujejo raznolike ljudi z raznolikimi kompetencami, ponujajo širši spekter reševanja problemov in pogledov nanje. Veliko omrežje predstavlja večjo verjetnost, da bo imel posameznik v določenem trenutku hitro dostopen vir socialne pomoči, medtem ko je pri majhnih oziroma manjših omrežjih večja verjetnost, da bo vir odsoten (Hlebec in Kogovšek 2003, 115).

Gostota omrežja se povezuje predvsem z raznolikostjo in razpršenostjo omrežja. Omrežja, ki so manj gosta, so po navadi tudi bolj raznolika in razpršena, člani teh omrežij pa se ne poznajo dobro. Po drugi strani pa so gosta omrežja praviloma manjša, člani teh omrežij pa zelo močno povezani med seboj (Vaux v Hlebec in Kogovšek 2003, 115). Različne raziskave različno

interpretirajo učinkovitost socialnih omrežij glede na gostoto. Nekatere raziskave kažejo, da so bolj raznolika in tako tudi manj gosta omrežja veliko učinkovitejša ob pomembnih življenjskih prelomnicah – ta omrežja naj bi ponujala več potencialnih virov socialne opore (Granovetter, Hirsch, Acock, Hurlbert v Hlebec in Kogovšek 2003, 115). Spet drugi pa zagovarjajo gostejša omrežja, ki naj bi nudila večjo stopnjo socialne pomoči in zniževala stopnjo stresnosti, vendar pa oteževala dostop do novih in alternativnih virov socialne opore (Hlebec in Kogovšek 2003, 116).

Sestava omrežja je povezana predvsem s kakovostjo omrežja oziroma kakovostjo socialne pomoči, ki jo nudijo člani določenega omrežja. Tu imamo v mislih relacije med egom omrežja in njegovimi člani ter ali gre za sorodstvene ali nesorodstvene vezi. Nekateri namreč trdijo, da bodo bližnji oziroma intimnejši člani posameznikovega omrežja bolj učinkoviti pri nudenju socialne opore v primerjavi z bolj oddaljenimi znanci, spet drugi pa trdijo, da nista toliko pomembna količina in struktura socialnih odnosov, temveč bolj kakovost in njihov pomen (Hlebec in Kogovšek 2003, 116).

Moč vezi je značilnost vezi, ki nam pove, ali so vezi med egom in alterji močne ali šibke. Potrebno je raziskovati oboje, tako močne kot tudi šibke vezi, saj lahko že pri Granovetterju zasledimo, da so lahko tudi šibke vezi zelo pomembne ob določenih življenjskih prelomnicah oziroma spremembah (npr. iskanje nove zaposlitve, pravna pomoč ipd.). Moči vezi merimo z nominalističnim (moč določi raziskovalec) in realističnim pristopom (moč določi anketiranec), najpogostejši načini merjenja pa so glede na bližino, pogostost stikov, recipročno priznavanje stika, stopnjo multipleksnosti, dolžino poznanstva, nudenje emocionalne opore, socialno homogenost idr. (Hlebec in Kogovšek 2006, 34).

Homogenost vezi preučujemo predvsem na ravni med egom in alterji socialnega omrežja. Gre za vprašanje, v kolikšni meri se ego prekriva z ostalimi alterji oziroma je z njimi homogen ali jim je podoben. Kot smo že omenili, so lahko raznolika, nehomogena omrežja zelo učinkovita pri nudenju socialne opore (kar se tiče dostopnosti, raznolikosti virov), po drugi strani pa lahko prav ta nehomogenost ali raznolikost vodi v zmedo, konflikte in povzroča še dodaten stres, saj imamo na voljo več različnih pogledov (Hlebec in Kogovšek 2003, 115–116).

Geografska razpršenost je pomembna lastnost pri raziskovanju socialnih omrežij. Gre za fizično lastnost, ki pomeni geografsko bližino oziroma oddaljenost virov socialne opore v določenem socialnem omrežju posameznika. Geografska razpršenost je pomembna predvsem pri določenih družbenih skupinah (kot so starejši, osebe s posebnimi potrebami ipd.), ki vire socialne opore potrebujejo v svojem lokalnem okolju (Hlebec in Kogovšek 2006, 34).

V tem poglavju smo opisali določene značilnosti omrežij socialne opore, ki jih bomo raziskovali tudi v empiričnem delu magistrskega dela. Zanimalo nas bo predvsem, kdo so osebe oziroma tako imenovani viri, ki osebam s posebnimi potrebami nudijo socialno oporo v določenem življenjskem trenutku oziroma bomo nadalje raziskovali, katero vrsto socialne opore jim nudijo. Socialna omrežja oseb s posebnimi potrebami bomo ponazorili z modelom koncentričnih krogov po Kahnu in Antonucciou (priloga 2). Pri tem nas bo zanimala zlasti bližina med egom oziroma raziskovancem in viri socialne opore. Tako bo intervjuvanec na podlagi koncentričnih krogov po Kahnu in Antonucciou razporedil osebe, ki so v njegovem življenju pomembne in so mu blizu. Razvrstil jih bo v štiri koncentrične kroge. Ker bodo naši intervjuvanci razdeljeni v dve skupini – tiste, ki so v domači oskrbi, in tiste, ki so v institucionalnem varstvu – nas bo zanimalo predvsem vprašanje pomembnosti in bližine tako neformalnih kot formalnih virov. Predpostavljamo namreč, da bo določena skupina oziroma da bodo osebe v institucionalnem varstvu bližje uvrščale formalne vire v primerjavi z osebami v domači oskrbi. Pri tem se moramo zavedati, da ta pristop za našo raziskavo ne bo nujno relevanten, saj gre za subjektivno opredeljevanje posameznikovega pomena bližine oziroma pomembnosti. Zato bomo obenem izvedli tudi strukturirane intervjuje, kjer bomo vire omrežja socialne opore posameznika pridobivali s tehniko sestavljenega generatorja imen, pomagali pa si bomo s pristopi izmenjave, odnosov, interakcije in emocionalnim (čustvenim) pristopom.

4 OSEBE S POSEBNIMI POTREBAMI

Osebe s posebnimi potrebami predstavljajo družbeno skupino, ki je s strani celotne družbe diskriminirana, stigmatizirana, marginalizirana oziroma potisnjena na obrobje. Bodisi zaradi njihovih »posebnih« potreb, osebnih lastnosti, videza, bodisi že vnaprej družbeno pripisanih predsodkov in stereotipov. Gre namreč za družbeno skupino, ki jo pogosto označujemo za drugačno in »drugo« – drugačno v smislu, da se razlikujejo oziroma odstopajo od nekih vsesplošno družbeno priznanih norm glede tega, kaj je normalno in kaj »nenormalno«. Že sama poimenovanja te ciljne skupine skozi čas pričajo o tem, da osebe s posebnimi potrebami obravnavamo velikokrat negativno in izpostavljammo njihove pomanjkljivosti oziroma primanjkljaje ter jih tako postavljamo v manjvreden položaj. Tako lahko pogosto še vedno zasledimo uporabo izrazov, kot so prizadeti, zaostali, neumni, invalidi, kriplji, bebci ipd., kljub temu da je bil sprejet enoten in v določenem smislu »nevtralen« izraz osebe s posebnimi potrebami, čeprav tudi to poimenovanje nakazuje na posebnost te ciljne skupine.

4.1 Definicija oseb s posebnimi potrebami

V Sloveniji v skupino oseb s posebnimi potrebami uvrščamo »osebe z motnjami v duševnem razvoju, slepe in slabovidne, gluhe in naglušne, osebe z govorno-jezikovnimi motnjami, gibalno ovirane, dolgotrajno bolne, osebe s primanjkljaji na posameznih področjih učenja ter osebe s čustvenimi in vedenjskimi motnjami« (Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami 2007, 2. člen). Na podlagi Zakona o osnovnih šolah pa lahko v skupino oseb s posebnimi potrebami dodamo še skupino oseb z učnimi težavami in posebej nadarjene osebe (Zakon o osnovnih šolah 2006, 11. člen). Zasledimo tudi izraz invalidi, ki se nanaša na osebe, »katerih možnosti, da si zagotovijo in obdržijo ustrezno zaposlitev in da napredujejo v njej, so bistveno zmanjšane zaradi telesne ali duševne okvare« (Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije).

4.2 Socialna opora in kakovost življenja oseb s posebnimi potrebami

Morda je posebnost te družbene skupine prav v tem, da so njeni predstavniki prikrajšani oziroma omejeni glede nekaterih življenjskih virov, ki nam vsem omogočajo kvaliteto življenja in med katere sodijo izobrazba, osebni dohodek, zaposlitev, ustrezni bivanjski pogoji ipd. Lahko bi rekli, da gre za družbeno skupino, ki je zaradi zgoraj omenjenih omejitev in primanjkljajev začasno ali nenehno odvisna od nekoga drugega – bodisi od družine, sorodnikov in prijateljev, bodisi od države, različnih institucij oziroma organizacij. Izpostavimo lahko dejstvo, da je za njihovo polno in kakovostno življenje potrebna določena mera oziroma stopnja socialne opore. Osebe s posebnimi potrebami namreč socialno oporo potrebujejo skorajda nenehno, skozi vsa življenjska obdobja in na različnih življenjskih ravneh – in verjetno toliko bolj kot ostale družbene skupine. Kot smo že omenili, ta ciljna skupina potrebuje socialno oporo v različnih življenjskih situacijah, pa naj bo to v času izobraževanja, zaposlitve, usposabljanja, pri različnih življenjskih opravilih in skrbi za zdravje, ohranjanju socialnih stikov, v prostem času, v obliki osebne asistencije, ob prelomnih in emocionalnih dogodkih ipd. Socialno oporo lahko potrebujejo stalno ali pa le v določenih situacijah in na določenih področjih. Pri tej ciljni skupini lahko zaznamo potrebo po vseh štirih vrstah socialne opore – tako po instrumentalni ali materialni opori, emocionalni opori, informacijski opori kot tudi po druženju.

Dejstvo je namreč, da je »socialna opora eden izmed tistih dejavnikov, ki imajo blažilne učinke na posameznike v primeru bolezni ali oslabelosti, obenem pa predstavlja pomemben dejavnik pri zmanjševanju stresa oziroma ima nanj blažilen učinek« (Nagode in Dremelj v Novak 2004, 121). In prav osebe s posebnimi potrebami so družbena skupina, ki je v nekem smislu »oslABLJENA«, saj izhodiščno nima enakih možnosti za razvoj, napredek, uspeh ipd. kot ostala populacija. Gre namreč za osebe, ki imajo posebne potrebe na različnih ravneh in področjih družbenega življenja ter potrebujejo dodatno pomoč pri svojem udejstvovanju oziroma v življenju nasploh.

Socialna opora lahko zelo pozitivno vpliva na kvaliteto življenja oseb s posebnimi potrebami. Glede na to, da ima ta ciljna skupina določene psihične ali fizične omejitve v vsakdanjem življenju, lahko s pomočjo virov, ki jim nudijo socialno oporo, živijo polnejše in kvalitetnejše

življenje. Pri tem moramo biti zelo pozorni, saj z nudenjem socialne opore teh oseb ne smemo še bolj omejevati in odvzemati njihove svobode ter neodvisnosti – ne smemo jih narediti še bolj odvisne, kot dejansko so. Da bi s socialno oporo še bolj pripomogli h kvalitetnejšemu življenju oseb s posebnimi potrebami, je treba spoštovati načela kvalitetnega življenja, ki jih je najbolje definiriral David Brandon (1992, 13–16), in se nanašajo na to ciljno skupino, pri tem pa teh oseb ne postavlja v pasiven položaj:

- *načelo dobrih medsebojnih odnosov,*
- *načelo resnične izbire,*
- *načelo socialne participacije,*
- *načelo osebnega razvoja,*
- *načelo resničnega povezovanja.*

Kakovost življenja oseb s posebnimi potrebami bomo kljub nudenju socialne opore ohranili, če jim bomo dali občutek, da živijo samostojno in neodvisno življenje ter s tem dosegajo najvišjo kakovostno raven. Pustiti jim moramo sposobnost odločanja (pravico in dolžnost odločati se) ter jim dovoliti izražati lastne želje in potrebe. Ta načela bi morali upoštevati tako pri osebah, ki živijo v domačem okolju ali institucionalnem varstvu, kot tudi pri osebah, ki živijo samostojno. Tako družinsko kot tudi institucionalno okolje osebam s posebnimi potrebami ne smeta predstavljati neke ovire, prepreke, pretirane zaščite, omejevanja možnosti, neuresničevanja želja in potreb, temveč morajo biti neko podporno okolje, ki jim a socialno oporo nudi bolj kakovostno in polno življenje (kljub njihovim omejitvam).

4.2.1 Normalizacija

Kot smo že omenili, osebe s posebnimi potrebami predstavljajo družbeno skupino, ki je že v splošnem s strani družbe diskriminirana in potisnjena na obrobje. Ravno zato se v zadnjih letih vse bolj govori in dejansko tudi uveljavlja proces normalizacije, ki osebam s posebnimi potrebami omogoča, da delujejo in se udeležujejo, skratka živijo v nekih normalnih življenjskih pogojih – pogojih, ki so na podlagi sposobnosti in zmožnosti sprejemljivi za osebe s posebnimi potrebami ter upoštevajo njihove individualne želje in potrebe ter izoblikovano osebnost osebe s posebnimi potrebami (Lačen 1993).

Proces normalizacije je leta 1972 omenil Wolfensberg, ki je poskušal doseči vključevanje oseb s posebnimi potrebami (in seveda tudi drugih diskriminiranih skupin) na področje dela, izobraževanja, šolanja, stanovanja, prostega časa ipd. (Lamovec 1995).

Načelo normalizacije naj bi tako osebam s posebnimi potrebami, kljub temu da živijo v zavodu oziroma v stanovanjski skupnosti, omogočalo vključevanje v skupnost oziroma širšo družbo. Oseba s posebnimi potrebami tako naj ne bi več živela samo za štirimi stenami, temveč naj bi se čim bolj integrirala v družbeno okolje, tako na področju dela, izobraževanja, preživljanja prostega časa, druženja s preostalimi ljudmi kot tudi bivanja.

Proces normalizacije naj bi po Brandonu vključeval naslednja načela (Brandon 1992, 14–16):

- *večanje izbire* (oseba s posebnimi potrebami ima v stanovanjski skupnosti možnost izbire in sama nadzoruje svoje življenje; pri tem se mora oseba čim bolj zavedati, da ima njegova izbira lahko tako pozitivne kot tudi negativne posledice);
- *poglobljanje odnosov* (tudi osebe s posebnimi potrebami imajo potrebo po povezovanju, sodelovanju, pripadnosti, želijo si kvalitetnih in pristnih odnosov);
- *razvijanje udeležbe* (osebe s posebnimi potrebami morajo biti vključene pri organiziranju, vodenju, načrtovanju, oblikovanju, odločanju o poteku svojega dela, izobraževanja, bivanja oziroma življenja nasploh);
- *individualizacija razvoja* (osebe s posebnimi potrebami morajo imeti možnost za osebni in osebni razvoj, oblikovanje individualnosti, izražanje osebnosti);
- *stopnjevanje druženja* (osebe s posebnimi potrebami naj ne bi bile omejene samo na druženje z družino in sorodniki, temveč bi morale biti čim bolj vključene v širše družbeno okolje in pridobivati nove prijatelje in poznanstva).

Vsa ta načela naj bi zaposleni v stanovanjskih skupnostih čim bolj upoštevali ter osebam s posebnimi potrebami omogočili vključevanje v širše družbeno okolje ter udejstvovanje v zanje »normalnih« družbenih pogojih. Stanovanjska skupnost pa naj bi imela po načelu normalizacije in težnje po kakovosti življenja oseb s posebnimi potrebami naslednje prioritete (Lačen 1993, 31):

- *upoštevanje potreb, želja in sposobnosti oseb s posebnimi potrebami na podlagi katerih naj bi se izoblikovale avtonomne, svobodne in edinstvene osebnosti,*
- *omogočanje izobraževanja, dela,*

- *integracija na področju širšega družbenega dogajanja,*
- *humanizacija odnosov,*
- *zadovoljevanje eksistencialnih potreb.*

Načelo normalizacije je v stanovanjskih skupnostih vedno bolj prisotno in pripomore, da zaposleni osebe s posebnimi potrebami čim bolj usmerjajo na pot samostojnosti, jim prepuščajo prostor za samostojen razvoj ter jim pomagajo pri integraciji v skupnost oziroma v širše družbeno okolje. Na tem mestu lahko poudarimo, da so spremembe vidne predvsem v smeri, da formalni viri socialne opore vedno bolj upoštevajo zmožnosti in sposobnosti oseb s posebnimi potrebami. Na podlagi teh poskušajo tem osebam ustvariti primerne življenjske oziroma »normalne« pogoje za življenje in integracijo v družbeno okolje, obenem pa jim puščajo prostor za samostojen razvoj.

4.3 Osebe s posebnimi potrebami in viri socialne opore

V nadaljevanju magistrskega dela bomo predstavili pomembne osebe, skupine oziroma institucije, ki osebam s posebnimi potrebami na poti h kvalitetnejšemu življenju nudijo neko podporno okolje in so pomemben vir njihove socialne opore – tako instrumentalne ali materialne, informacijske in emocionalne opore kot tudi druženja.

Tako kot v splošnem so tudi pri osebah s posebnimi potrebami viri socialne opore lahko neformalni ali formalni. Neformalni viri se nanašajo predvsem na družinsko okolje, sorodnike, prijatelje in sosede, medtem ko formalne vire predstavljajo organizacije, institucije in ne nazadnje država – so birokratsko naravnani, specializirani, zanje veljata formalizacija in standardizacija ipd.

4.3.1 Neformalni viri socialne opore pri osebah s posebnimi potrebami

Med neformalne vire socialne opore pri osebah s posebnimi potrebami uvrščamo družino in ostale sorodnike, prijatelje ter sosede. Gre za socialno oporo neformalnega sektorja,

neinstitucionalno oporo in praviloma neplačljivo oporo. Predpostavljamo, da je pri uporabnikih, ki živijo v domačem, družinskem okolju, družina glavni vir socialne opore.

To bomo poskušali raziskati tudi z intervjuji med osebami s posebnimi potrebami, ki živijo v domačem okolju, obenem pa bomo poskušali ugotoviti, ali je družina tako pomembna tudi za osebe, ki živijo v institucionalnem okolju. Zanimalo nas bo, ali se družina kot neformalen vir socialne opore prepleta in dopolnjuje s formalnimi viri – Graham je namreč izpostavil dejstvo, da se neformalna opora nanaša na osebe s posebnimi potrebami, ki bi v primeru odsotnosti tega neformalnega vira potrebovale institucionalno oporo (Graham 1999). Potemtakem lahko razmišljamo v smeri, da je družina kot neformalen vir socialne opore za osebe s posebnimi potrebami učinkovita in dostopna, vse dokler so živi njihovi starši (morda še njihovi bližnji sorodniki, npr. bratje in sestre), nato pa se opora in skrb zanje prenese na formalne vire. Pri tem imamo v mislih, ali ima posameznik dostopnost do družinskega oziroma sorodstvenega omrežja ali je slednje odsotno (npr. posameznik nima več živečih staršev, bratov ali sester; posameznik nima oziroma ima malo stikov z družino; lahko so živi samo še oddaljeni sorodniki ipd.). Odsotnost družine kot neformalnega vira socialne opore je mogoče na področju oseb s posebnimi potrebami zaznati tudi v primerih, ko se starši odrečejo svojim otrokom in jih nastanijo v zavodu, ali pa so ti otroci živeli v neurejenih družinskih razmerah in se sami odločijo za življenje v zavodu oziroma drugih institucijah.

Neformalna opora je opredeljena in s strani uporabnika (ega) zaznana kot neplačljiva. Dojema se namreč kot opora, ki je spontana, vedno prisotna in na razpolago. Uveljavljeno je namreč mišljenje, da nam mora biti družina vedno na voljo, ko jo potrebujemo. Družina pri osebah s posebnimi potrebami velikokrat predstavlja tudi vir socialne opore, ki krije vse nastale stroške, ki nastanejo v vsakdanjem življenju teh oseb (npr. nakup hrane, oblačil in obutve, plačilo raznih storitev, plačilo transporta). Skratka, neformalni viri opore (ki so večinoma starši, dokler so živi) vzdržujejo osebe s posebnimi potrebami, saj ti nimajo svojih lastnih rednih dohodkov ali pa so ti minimalni. In prav v povezavi s financiranjem/nefinanciranjem neformalnih virov socialne opore se velikokrat omenja revščina, ki prizadene te družine in lahko vodi do neurejenih družinskih razmer. Osebe s posebnimi potrebami so v mnogih primerih, ne zaradi smrti staršev oziroma odsotnosti neformalnih virov opore, temveč zaradi neurejenih razmer (npr. nasilje), v katerih živijo, vključeni v institucionalno oskrbo.

4.3.2 Formalni viri socialne opore pri osebah s posebnimi potrebami

Formalni viri socialne opore so ustanovljeni in organizirani s strani države in predstavljajo organizacije, institucije in storitve, ki so birokratsko naravnane, specializirane, formalizirane in standardizirane.

Gre za socialno-varstvene storitve, med katere uvrščamo (Revizijsko poročilo 2008, 10):

- *storitve pomoči na domu in mobilne pomoči, s katerimi se uporabnikom zagotovi kakovost življenja v njihovem bivalnem okolju (npr. pomoč na domu, osebna asistenca, družinski pomočnik ipd.),*
- *storitve institucionalnega varstva, kjer uporabniki koristijo storitev v okviru institucije (npr. domovi za odrasle s posebnimi potrebami, varstveno-delovni centri ipd.).*

Socialno-varstvene storitve so organizirane in opredeljene z namenom (Revizijsko poročilo 2008, 10):

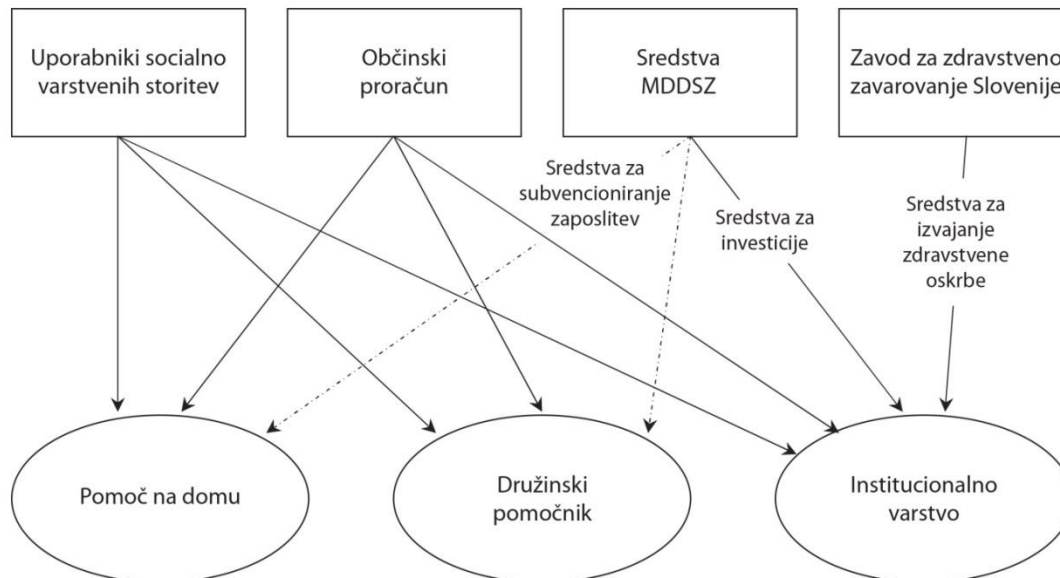
- *omogočiti in povečati stopnjo socialne vključenosti uporabnikov,*
- *krepitev moči uporabnikov,*
- *razvijanja sposobnosti za njihovo vsakdanje življenje,*
- *omogočiti pomoč in oskrbo ob nezmožnosti opravljanja nujnih življenjskih opravil.*

Osebe s posebnimi potrebami, ki potrebujejo pomoč in oporo s strani druge osebe, so razvrščene v naslednje skupine (Revizijsko poročilo 2008, 10):

- *osebe, stare nad 65 let, ki zaradi starosti ali pojavov, ki spremljajo starost, niso v celoti sposobne za samostojno življenje brez pomoči druge osebe,*
- *mlajše od 65 let, ki zaradi psihofizičnih lastnosti, gibalne ali senzorne oviranosti niso v celoti sposobni za samostojno življenje brez pomoči druge osebe,*
- *osebe s statusom invalida,*
- *kronično bolne osebe, z dolgotrajnimi okvarami zdravja,*
- *hudo bolne otroke ali otroke s težko motnjo v telesnem ali težko in najtežjo motnjo v duševnem razvoju,*
- *osebe z zmerno, težjo in težko motnjo v duševnem razvoju.*

Pri tem je zelo pomembno dejstvo, da so formalni viri socialne opore, tako za to ciljno skupino kot ostale družbene skupine, plačljivi in najprej obremenijo posameznika (upravičenca), ki socialno oporo potrebuje, oziroma njegovo družino (zavezanca). Posameznik pa lahko nato na podlagi svojega finančnega stanja zaprosi za delno ali popolno finančno pomoč s strani države ali občine. Financiranje socialno-varstvenih storitev podrobneje prikazuje spodnja slika.

Slika 4.1: Viri financiranja socialno varstvenih storitev

Vir: Računsko sodišče Republike Slovenije (2008, 12).

Ugotovili smo, da formalni viri socialne opore za osebe s posebnimi potrebami nudijo storitve pomoči na domu in mobilne pomoči ter storitve institucionalnega varstva. V magistrskem delu se bomo osredotočili in raziskovali med uporabniki, ki so vključeni v institucionalno varstvo. V našem primeru institucionalno varstvo izvaja Varstveno delovni center Postojna. Pri tem nas bo zanimalo, kdo so sebe, ki nudijo formalno socialno oporo, na katere osebe se uporabniki večinoma obračajo po pomoč ter kako so z dobljeno oporo zadovoljni.

5 EMPIRIČNI DEL

V magistrskem delu smo izpostavili pomen socialne opore v življenju oseb s posebnimi potrebami. Raziskovali smo predvsem, kako viri socialne opore in dobljena socialna opora vplivajo na kvaliteto in bogatitev življenja oseb s posebnimi potrebami ter na njihovo avtonomijo in integracijo v družbo.

5.1 Cilji raziskave

Cilj magistrskega dela je raziskovati in preučiti pomen oziroma vlogo socialne opore v življenju oseb s posebnimi potrebami – predvsem nas je zanimalo, kdo so glavni viri socialne opore, katerih vrst socialne opore so deležni ter kako osebe s posebnimi potrebami zaznavajo socialno oporo.

5.2 Raziskovalna vprašanja

Pri raziskovanju smo se osredotočili na proučevanje socialne opore oseb s posebnimi potrebami, pri tem pa so nam bila v pomoč naslednja raziskovalna vprašanja:

1. kakšna je socialna opora pri osebah s posebnimi potrebami (viri in oblike socialne opore);
2. ali socialna opora vpliva na kakovost življenja oseb s posebnimi potrebami;
3. ali se socialna opora razlikuje glede na to, ali je posameznik v domači oskrbi ali v institucionalnem varstvu;
4. v kolikšni meri se zaznava socialne opore razlikuje med dvema vidikoma (vidikom intervjuvancev in ekspertnim vidikom) ter pri katerih intervjuvancih so odstopanja bolj prisotna.

Na raziskovalna vprašanja smo poskušali odgovoriti na podlagi preučevane teorije in podatkov, ki smo jih dobili v naši študiji primerov.

5.3 Metode raziskovanja

V empiričnem delu smo izvedli študijo primerov, saj smo intenzivno in poglobljeno proučevali družbeno situacijo in procese na manjšem številu enot. Informacije o svojih primerih smo zbrali s pomočjo strukturiranih intervjujev (metoda spraševanja) med osebami s posebnimi potrebami Varstveno delovnega centra Postojna in opazovanja z udeležbo (metoda opazovanja) v institucionalni enoti varstva Varstveno delovnega centra Postojna.

5.3.1 Izvedba intervjujev

Intervjuje smo izvedli med uporabniki Varstveno delovnega centra Postojna. Intervjuvali smo 6 uporabnikov, in sicer 3 uporabnike v institucionalnem varstvu in 3 uporabnike v domači oskrbi. Z metodo spraševanja smo želeli pridobiti odgovore oziroma mnenja uporabnikov, v kolikšni meri potrebujejo določeno vrsto socialne opore, kdo so njihovi glavni viri opore ter ali so s prejeto oporo zadovoljni.

Intervjuji predstavljajo samo en vidik našega raziskovalnega dela v magistrskem delu in nam prikažejo subjektivne zaznave socialne opore uporabnikov.

Glede na ciljno skupino – osebe s posebnimi potrebami – smo izbrali strukturiran intervju (vrsta kvalitativnega raziskovanja), saj smo želeli, da pogovor poteka tekoče, prav tako pa smo zaradi ciljne skupine želeli pripraviti taka vprašanja, ki bodo intervjuvancem razumljiva, nedvomljiva in jih bodo z lahkoto razumeli.

5.3.2 Analiza intervjujev

V okviru empiričnega dela smo izvedli strukturirane intervjuje med šestimi uporabniki Varstveno delovnega centra Postojna. Vprašanja so se nanašala na socialno oporo te ciljne skupine, in sicer na socialno oporo oseb s posebnimi potrebami. Predvsem smo želeli izvedeti, kakšne vrste socialne opore so prisotne pri uporabnikih in v kolikšni meri, kdo so njihovi viri opore ter ali prevladujejo neformalni oziroma formalni viri. Intervju smo razdelili na 4 sklope vprašanj, ki so se nanašala na 4 vrste socialne opore – socialna opora v obliki neformalnega

druženja, instrumentalna/materialna opora, emocionalna opora in informacijska opora. Prav tako smo uporabnike razdelili v dve skupini – skupina intervjuvancev, ki so v institucionalnem varstvu, in skupina intervjuvancev, ki so v domači oskrbi. Tako smo lahko raziskovali, ali je pri posamezni skupini določena vrsta socialne opore bolj, manj ali enako prisotna in v kolikšni meri se zaznava socialne opore razlikuje med obema skupinama oziroma če sploh se.

5.3.2.1 Opora v obliki neformalnega druženja

5.3.2.1.1 Intervjuvanci v institucionalnem varstvu

Neformalno druženje uporabnikov v institucionalnem varstvu poteka v okviru Varstveno delovnega centra in različnih društev, v katera so uporabniki vključeni (npr. Sožitje, Vera in luč). Uporabniki se enkrat letno udeležijo letovanja na morju (Izola, Poreč), organiziranih izletov (Kekčeva dežela, rudnik v Velenju), regijskih tekmovanj in tekmovanj na državni ter celo svetovni ravni, kjer se pomerijo s tekmovalci iz ostalih VDC-jev oziroma zavodov. Z VDC-jem večkrat letno obišejo tudi kino. Uporabniki se v poletnem času udeležijo več dnevih izletov, ki jih organizirata društvi Sožitje in Vera in luč (letovanje na Pohorju, v Portorožu, večdnevni izlet v Medžugorje).

Ena izmed uporabnic v institucionalnem varstvu se enkrat mesečno udeleži sveta društva Sožitje, saj je predstavnica uporabnikov na lokalni ravni. Vsi uporabniki bivalne enote se enkrat mesečno udeležijo srečanja Vera in luč, kjer se sestanejo s člani iz drugih krajev.

Večina dogodkov, prireditev oziroma izletov, ki se jih uporabniki v institucionalnem varstvu udeležijo, je organiziranih s strani Varstveno delovnega centra, društva Sožitje in društva Vera in luč. Tisti uporabniki, ki imajo še živeče sorodnike (brate in sestre), jih tudi obišejo, vendar so ti obiski zelo redki (manj kot enkrat mesečno). Izjema sta uporabnica, ki se enkrat mesečno vrne domov čez vikend in obiše brata, in uporabnik, ki vsak vikend (sobota, nedelja) in čez praznike obiše svakinjo in nečakinjo v istem kraju.

5.3.2.1.2 Intervjuvanci v domačem varstvu

Uporabniki v domačem varstvu se večinoma udeležijo dogodkov, prireditev in izletov, ki jih organizirajo Varstveno delovni center ter društvi Sožitje in Vera in luč. Nekateri intervjuvanci v domačem varstvu imajo še živeče starše. Skupaj z njimi gredo na morje, se udeležijo rojstnih dnevov sorodnikov ipd. Izjema je eden izmed intervjuvanih uporabnikov, ki živi sam in se ne

udeležuje večdnevnih izletov, dogodkov oziroma prireditev, saj »mora«, po njegovih besedah, skrbeti za mačko. Sam se odpravi le na krajši sprehod po mestu, v poletnem času pa obišče tudi kakšno prireditev oziroma koncert v središču mesta.

V splošnem smo na podlagi odgovorov intervjuvancev spoznali, da se uporabniki, kljub temu, da živijo s starši oziroma sami, večinoma udeležujejo dogodkov, izletov, prireditev, ki so organizirane s strani Varstveno delovnega centra Postojna in društev Sožitje ter Vera in luč.

5.3.2.2 Instrumentalna/materialna opora

5.3.2.2.1 Intervjuvanci v institucionalnem varstvu

Instrumentalne opore oziroma opore v smislu materialnih stvari so uporabniki v institucionalnem varstvu deležni v obliki pomoči pri vsakdanjih opravilih. V stanovanjski enoti namreč zaposleni uporabnikom pomagajo pri kuhanju, pranju in likanju perila, pomivanju in pospravljanju posode, pospravljanju stanovanja, sesanju, osebni higieni, nakupovanju ipd. Večina uporabnikov stanovanjske enote zmore številna hišna opravila samostojno opraviti (npr. sesanje, pomivanje tal, pospravljanje posode, zlaganje perila), pri določenih – kot so likanje in pranje perila, kuhanje ipd. – pa potrebujejo delno ali celo popolno pomoč zaposlenih. Hišna opravila so vsakodnevno razporejena med uporabnike v stanovanjski enoti. Intervjuvanci odgovarjajo, da večinoma naredijo opravila, ki jim jih naročijo zaposleni.

V spremstvu zaposlenih obišejo trgovino, banko in pošto, saj potrebujejo pomoč pri nakupih oziroma ravnanju z denarjem.

Intervjuvanci so čez dan, od 7.00 do 14.30, v Varstveno delovnem centru, kjer opravljajo zaposlitev pod posebnimi pogoji. Za opravljeno delo vsak konec meseca prejmejo simbolično nagrado. To jim predstavlja določen vir zaslužka oziroma kot sami rečejo »plačo«. Bivanje v institucionalni enoti jim sofinancira lokalna skupnost, manjši delež pa krijejo iz lastnih sredstev. Prav tako pa od države prejmejo določeno socialno pomoč, ki jo morajo porabiti za nakup oblačil, obutve oziroma materialnih stvari, ki jih potrebujejo v vsakdanjem življenju. Za denar skrbijo njihovi skrbniki v sodelovanju z zaposlenimi v stanovanjski enoti in jim dajo denar po potrebi.

Na podlagi intervjujev uporabnikov v institucionalnem varstvu lahko zaključimo, da uporabniki določena vsakdanja opravila lahko opravljajo sami, pri težjih oziroma zahtevnejših opravilih (kuhanje, pranje perila, likanje, nakupovanje, ravnanje z denarjem) pa potrebujejo materialno

oporo zaposlenih. Predvsem opravijo opravila, ki so jim naročena oziroma dodeljena kot naloga. Na podlagi odgovorov lahko sklepamo, da bi uporabniki lahko samostojno opravili še več opravil, saj določenih ne opravijo ne zaradi tega, ker jih ne zmorejo, temveč bolj zaradi tega, ker jih namesto njih naredi nekdo drug (npr. zaposlena, drug uporabnik ipd.).

5.3.2.2 Intervjuvanci v domačem varstvu

Pri intervjuvancih, ki so v domačem varstvu oziroma živijo s starši ali sami, se instrumentalna/materialna opora navezuje predvsem na ožje sorodnike (starše, brate, sestre) oziroma skrbnike. Intervjuvanci pomoč potrebujejo predvsem v obliki pomoči pri vsakdanjih življenjskih opravilih. Ena izmed intervjuvank je v precejšnji meri odvisna od staršev – opravijo večino vsakdanjih opravil, pomagajo ji pri osebni higieni, ravnanju z denarjem, spremljajo jo pri nakupih, vsak dan jo odpeljejo v Varstveno delovni center in pridejo ponjo. Veliko vlogo pri socialni opori te intervjuvanke predstavlja tudi njena stara mama, saj pri njej preživi veliko časa (čez počitnice, praznike, med vikendi).

Druga intervjuvanka je pri vsakdanjih opravilih samostojna, prav tako pri ravnanju z denarjem, večjih nakupih, sama plačuje položnice, obišče zdravnika ipd. Ima starejše starše, zato veliko časa posveti skrbi zanje in jim pomaga pri hišnih opravilih.

Tretji intervjuvanec živi sam v svojem stanovanju. Zanj skrbi sam. Sam namreč počisti vse bivalne prostore, opere perilo, menja posteljnino, samostojno odide v trgovino ipd. Pri ravnanju z denarjem je zelo preudaren in varčen. Skrbnica ga obišče zelo poredko, enkrat mesečno, in preveri stanje v stanovanju. Če želi intervjuvanec opraviti večji nakup, za dovoljenje prosi skrbnico. Intervjuvanec je zelo navezan na svojega hišnega ljubljjenčka, tj. mačko Mici. Zanj zelo odgovorno skrbi, kupuje ji hrano, jo neguje, dovoli ji, da je z njim v stanovanju ipd. Prav zaradi mačke se ne udeležuje letovanj in izletov, ki jih organizira VDC, saj se boji, da bi bilo z mačko kaj narobe. Z denarjem, ki ga dobi za nagrado v VDC-ju, mački kupi hrano. Za svoje potrebe porabi le malo denarja, slednjega raje nameni potrebam mačke. Intervjuvanec instrumentalno oziroma materialno oporo potrebuje predvsem pri prehranjevanju. Sam ne zna kuhati in si pripraviti hrane, zato vsakodnevno obišče bivalno skupnost, kjer ima med tednom večerjo, med vikendi pa tudi kosilo. Tam se vsakodnevno zadrži eno uro in preživlja čas skupaj z ostalimi uporabniki stanovanjske enote.

5.3.2.3 Emocionalna opora

5.3.2.3.1 Intervjuvanci v institucionalnem varstvu

Intervjuvanci v institucionalnem varstvu drug drugemu oziroma si med seboj nudijo socialno oporo. Vsi trije intervjuvanci v institucionalnem varstvu živijo skupaj v isti stanovanjski enoti. Med seboj so zelo navezani. V vsakodnevnih pogovorih si zaupajo težave tekočega dne, pogovarjajo se o lepih dogodkih, ki so jih doživeli, kako je bilo na delu, če so žalostni, se tolažijo ipd. Drug drugemu nudijo veliko stopnjo emocionalne opore. Vsak izmed uporabnikov ima znotraj stanovanjske skupnosti tudi svojega najboljšega prijatelja oziroma zaupnika, s katerim se zelo dobro razumeta.

Seveda so pri tem pomemben člen tudi zaposlene v stanovanjski enoti. Uporabniki jih velikokrat vključijo v svoje pogovore, jim zaupajo, kaj jih teži, kakšne težave imajo, kaj so doživeli ... Včasih so prav zaposlene tista prva oseba, ki prepozna, da je z uporabnikom nekaj narobe in mu nudi emocionalno oporo ter poskrbi, da se uporabnik ne počuti osamljen, nezaželen ali manjvreden. Prav tako uporabniki velikokrat sami želijo zaseben pogovor z zaposlenim, da izpovejo svoje težave, kakor tudi, da povejo, česa si želijo, kaj jih veseli, kaj želijo početi ipd.

Šele nato pri uporabnikih v institucionalnem varstvu pridejo na vrsto ožji sorodniki (sestra, brat), saj jih velikokrat prepozno in premalokrat obiščejo. Tako so tisti intervjuvanci, ki imajo še živeče sorodnike, deležni emocionalne opore v zelo majhni meri.

5.3.2.3.2 Intervjuvanci v domačem varstvu

Intervjuvancem v domačem varstvu emocionalno oporo nudijo zlasti starši. Nanje so ti uporabniki tudi močno navezani. Starši so njihovi zaupniki, tolažniki in prijatelji. Poleg staršev pa imajo v VDC-ju tudi vsak svojega najboljšega prijatelja. To jim nudi emocionalno oporo v VDC-ju – predvsem takrat, ko pride do kakšnih preprirov in nesoglasij, prav tako pa si uporabniki med seboj zaupajo določene stvari, ki jih ne povejo niti staršem in niti zaposlenim. Če imajo intervjuvanci doma določene težave (prepri s starši, nasilje), to naprej zaupajo svojim prijateljem v VDC-ju, šele nato določene stvari povejo zaposlenim v VDC-ju. Na podlagi odgovorov lahko rečemo, da intervjuvancem v domači oskrbi nudijo emocionalno oporo tako starši kot tudi sami uporabniki in zaposleni v VDC-ju.

5.3.2.4 Informacijska opora

5.3.2.4.1 Intervjuvanci v institucionalnem varstvu

Informacijsko oporo intervjuvancem v institucionalnem varstvu nudijo predvsem zaposleni Varstveno delovnega centra Postojna. Uporabniki se namreč nanje obračajo, če potrebujejo razne informacije, kot so na primer informacije o delu, o raznih dogodkih, bivanju v stanovanjski enoti kakor tudi informacije o sorodnikih, o svojem zdravju in zdravljenju. Zaposleni jim tako ponudijo različne informacije, ki jih dobijo s pogovorom s sorodniki, prijatelji, skrbniki, pristojnimi osebami, lahko pa jih pridobijo preko različnih medijev (internet, radio, TV ...).

5.3.2.4.2 Intervjuvanci v domačem varstvu

Intervjuvancem v domačem varstvu informacijsko oporo v veliki meri nudijo starši oziroma ostali sorodniki. Ti jim svetujejo, podajajo nasvete za življenje, jih usmerjajo in jim posredujejo različne informacije o vsakdanjem življenju, njihovem zdravju, družini, delu ipd. Seveda so pomemben vir informacijske opore tudi zaposleni v VDC-ju in ostali uporabniki, s katerimi se družijo.

5.3.2.5 Zaznava socialne opore – zadovoljstvo s prejeta socialno oporo

5.3.2.5.1 Intervjuvanci v institucionalnem varstvu

Vsi trije intervjuvanci v institucionalnem varstvu so zadovoljni s prejeta socialno oporo. Če na določenem področju potrebujejo pomoč, jo dobijo od zaposlenih v stanovanjski enoti ali v Varstveno delovnem centru. Na tem mestu omenjajo predvsem instrumentalno/materialno in emocionalno oporo. Pri emocionalni opori naštejejo tudi ostale uporabnike, ki bivajo v stanovanjski enoti in pa tudi uporabnike v VDC-ju. Kot problem izpostavijo predvsem bližino ožjih sorodnikov (npr. bratov, sester ipd.) in skrbnic/-kov. Pogrešajo namreč več pogovorov, srečanj in druženj z njimi, saj se po njihovem mnenju premalokrat vidijo. S strani spraševalca sem kot problem pri zaznavi socialne opore zasledila, da oseba določeno opravilo ali storitev zmore narediti sama, vendar jo želi z izgovori preložiti na kasnejši čas ali pa želi, da to opravi nekdo drug namesto nje.

5.3.2.5.2 Intervjuvanci v domačem varstvu

Pri intervjuvancih v domačem varstvu je moč zaslediti tri mnenja oziroma predstave v zvezi z zaznavo socialne opore. Intervjuvanec, ki živi sam, meni, da socialne opore oziroma pomoči ne potrebuje, saj zna vse narediti sam. Pomoč in opora skrbnice mu je v večini primerov odveč, dobrodošla je samo v primeru, ko potrebuje finančna sredstva in odobritev za nakup materialnih stvari (CD-jev, računalnika, revij ...). Druga intervjuvanka, ki živi s svojimi starši, je z dobljeno socialno oporo zelo zadovoljna, saj veliko stvari namesto nje opravi njena mama (tudi tista opravila oziroma dejavnosti, ki jih zmore sama). Tako ima veliko časa za tiste dejavnosti, ki jih ima rada (gledanje TV, pogovor s prijateljico po telefonu ipd.). Tretja oseba v veliki meri ni zadovoljna s prejeto socialno oporo, saj pri instrumentalni/materialni in emocionalni opori pogreša večjo oporo in pomoč s strani staršev. Izpostavi, da jo moti predvsem odnos s strani staršev (verbalno nasilje), zato si želi, da bi lahko bivala v stanovanjski enoti, kjer bi imela več časa za opravila in dejavnosti, ki jih rada počne (npr. gledanje TV).

5.3.3 Opazovanje z udeležbo

V okviru empiričnega dela magistrske naloge smo izvedli tudi opazovanje z udeležbo. To je kvalitativna metoda raziskovanja, s katero smo želeli pridobiti še en vidik raziskovanja. Gre za ekspertni vidik, ki sem ga kot zaposlena na delovnem mestu socialna oskrbovalka Varstveno delovnega centra Postojna oblikovala na podlagi subjektivnih meril in zaznav opazovanih dogodkov v stanovanjski enoti zavoda. Pri tem sem opazovala, na katerih področjih uporabniki dejansko potrebujejo socialno oporo, kje jim je opora ponujena, kje je primanjkuje in če morebiti socialno oporo izkoriščajo v smislu, da jo prejemajo, vendar je dejansko ne potrebujejo. S tem pristopom smo ugotovili, da intervjuvanci zaznavajo, da na določenem področju potrebujejo oporo (npr. pri določenem opravilu oziroma storitvi ali v dani situaciji), vendar se lahko na tem področju izkažejo sami na podlagi svojih zmožnosti, sposobnosti ter z dodatnim učenjem. Rezultate opazovanja bomo predstavili v nadaljevanju magistrskega dela.

5.3.3.1 Opazovanje oseb s posebnimi potrebami v institucionalnem varstvu

Opazovanje z udeležbo smo izvedli v Varstveno delovnem centru Postojna. Opazovanje z udeležbo je potekalo od aprila 2013 do oktobra 2013.

Vsi opazovanci so uporabniki VDC-ja, vključeni so tako v dnevni program (v dopoldanskem času) kot tudi v institucionalno varstvo (v popoldanskem času), ki poteka v okviru stanovanjske enote VDC-ja. Opazovani uporabniki so vključeni v celodnevno oskrbo Varstveno delovnega centra. V dopoldanskem času opravljajo zaposlitev znotraj zavoda (od 7.00 do 15.00 ure), v popoldanskem času, od 15.00 ure dalje, pa so vključeni v stanovanjsko enoto zavoda. V stanovanjski enoti tako med tednom poteka 16-urno varstvo, med vikendi in prazniki pa 24-urno varstvo. Storitve znotraj zavoda in stanovanjske enote obsegajo osnovno oskrbo, socialno oskrbo in zdravstveno nego. Metoda izvajanja storitev temelji na individualnem in timskem delu, upošteva splošna strokovna načela aktivnosti in avtonomije ter omogoča možnost izbire in dostopnosti oblik (Varstveno delovni center).

V stanovanjsko enoto Varstveno delovnega centra je vključenih 6 oseb. To so osebe s posebnimi potrebami, starosti od 38 do 65 let. Delo z uporabniki temelji na vodenju, varstvu in zaposlitvi, omogočeni pa so jim tudi dodatni programi, kot so izleti, letovanja, krožki, delavnice ipd.

V nadaljevanju magistrskega dela se bomo tako osredotočili na informacije, ugotovitve in izsledke, ki sem jih pridobila med opazovanjem z udeležbo znotraj stanovanjske enote Varstveno delovnega centra.

5.3.3.1.1 Oseba A

Oseba A ima 64 let in je vključena v stanovanjsko skupnost Varstveno delovnega centra Postojna. Ima zaposlitev in aktivnosti, prilagojene glede na njeno počutje, zmožnosti in potrebe. Velikokrat se izkaže, da se oseba rada izmuzne določenemu opravilu, čeprav ga je sposobna opraviti.

Osebo A je treba spodbujati v skrbi za samo sebe in pri osebni higieni. Oseba se namreč rada pretirano oblači in nima občutka za vremenske temperature, zato potrebuje navodila in pomoč pri oblačenju.

Rada se vključuje v dejavnosti izven stanovanjske skupnosti in tako v okviru določenih aktivnosti spoznava novo okolje, pridobiva nova poznanstva, obnavlja in ohranja socialne veščine ter gradi na svoji samozavesti.

Oseba A ima različne interese, zato se lahko udeležuje na različnih področjih:

- poslušanje glasbe, zbiranje zgoščenk, igranje harmonike;
- daljši sprehodi;
- obisk razstav, kina, gledališča, koncertov, tematskih predavanj ipd.;
- obisk prijateljev, skrbnice;
- udeležba na sejnih;
- član društev (Sožitje, Vera in luč, Karitas);
- ogled TV programov (akcijski filmi, glasbene oddaje) in pogovor o ogledanem;
- prebiranje časopisov;
- balinanje in udeležba na tekmovanjih;
- igranje družabnih iger;
- izdelava in oblikovanje okrasitve ter izvedba aktivnosti ob določenih praznikih ipd.

Oseba A zna po navodilih in s pomočjo zaposlenega pripraviti marsikatero jed in pomagati pri pripravi kosila. Samostojno obišče trgovino in nakupi hrano oziroma potrebne sestavine za pripravo obrokov. Pomoč potrebuje pri nakupovanju oblačil in obutve, saj nima občutka za cene in velikosti. Največkrat se vključuje v organizirane obiske trgovine, pošte, zdravnika, lekarne, in sicer v spremstvu zaposlenega.

Oseba A opravlja gospodinjska opravila in opravila izven stanovanjske skupnosti. Sama zna uporabljati pomivalni stroj in mobilni telefon, trenutno pa se uči še uporabe pralnega stroja. Oseba A sama pobriše prah v svoji sobi, pomete in poseša stanovanjsko enoto, obesi in pospravi perilo, počisti stopnišče in okolico hiše, nese smeti ter opravi še kakšno priložnostno opravilo. Izredno pozornost ji je potrebno nameniti pri dodeljevanju opravil – ta ne smejo biti pretežka ali preobsežna (npr. preveč opravil naenkrat), saj je oseba hitro utrujena ali naveličana.

Pri vsakem delu je osebo A treba opozoriti na varčevanje (npr. z energijo, materiali, hrano ipd.). Rada namreč nakupuje stvari, ki jih ne potrebuje, in so ji ne nazadnje odveč.

Pri osebi A je potreben nadzor, še posebej, če gre po opravkih samostojno.

Velik del popoldanskih aktivnosti poteka po mesečnem programu, ki se ga prebere skupaj z osebo A. Program se seveda tudi prilagodi ali prestavi, pri načrtovanju pa sodeluje tudi oseba A. Seveda pa morajo vse aktivnosti potekati po predhodnem dogovoru. Včasih je težko uskladiti individualne interese in sposobnosti uporabnika, obenem pa upoštevati cilje skupine. Če nastanejo konflikti in trenja, je potreben skupinski ali individualni pogovor ter sprotno reševanje težav. Pri osebi A je zelo pomembno, da se problem takoj zazna in razreši ali pa vsaj nakaže rešitev, sicer se napetost povečuje, kar povzroča slabo voljo pri uporabniku, ta pa se hitro prenese na skupino. Pomembna naloga je, da se dovolj zgodaj prepoznajo težave pri osebi A, saj nerada odprto spregovori o tem, kaj jo bremeni.

5.3.3.1.2 Oseba B

V popoldanskem varstvu je potrebno osebo B spodbujati v skrbi za samo sebe, še posebej pri osebni higieni, saj se ta oseba nerada preoblači, prav tako pa se nerada tušira in si umiva zobe. Oseba B pride v stanovanjsko skupnost ob 17.00 uri, drugače živi sama oziroma samostojno v lastnem stanovanju. V stanovanjski skupnosti se vsakodnevno udeleži večerje, med vikendi pa tudi kosila. Sama namreč ne zna kuhati.

V stanovanjski skupnosti se udeležuje naslednjih dejavnosti oziroma aktivnosti:

- poslušanje glasbe, zbiranje zgoščenk;
- daljši sprehodi, 1x mesečno vzpon na okoliške hribe;
- obisk razstav, kina, gledališča, koncertov, tematskih predavanj ipd.;
- obisk prijateljev, skrbnice;
- udeležba na sejmih;
- član društva Sožitje;
- ogled TV programov (informativne in glasbene oddaje) in pogovor o ogledanem;
- prebiranje časopisov;
- igranje družabnih iger;
- izdelava in oblikovanje okrasitve ter izvedba aktivnosti ob določenih praznikih ipd.

Oseba B je med tednom od 8.00 do 15.00 vključena v Varstveno delovni center Postojna, od 15.00 do 17.00 preživlja prosti čas samostojno v svojem stanovanju, nato pa med 17.00 in 19.00 pride v stanovanjsko skupnost na večerjo, kjer se udeleži tudi določenih aktivnosti pod

vodstvom zaposlenih. Oseba B pride v stanovanjsko skupnost ob 17.00, ko je večerja že skuhana. Zadolžena je za pripravo pogrinjkov, prav tako pa sodeluje pri nakupovanju hrane v trgovini in pripravi jedilnika.

Oseba B gospodinjska in druga hišna opravila v svojem stanovanju opravi sama (npr. pranje perila, pomivanje posode, sesanje, pomivanje tal ipd.), vendar je potreben tudi nadzor s strani zaposlenih v stanovanjski skupnosti, saj se rada hitro izogne kakšnemu opravilu oziroma nalogi. Za plačilo računov, finance in težje naloge poskrbi skrbnica osebe B.

Oseba B je drugače popolnoma samostojna in ima svoje navade, ki se jih redno drži. Ima hišnega ljubljence – mačko, za katero redno in lepo skrbi. Pri njej je seveda potrebna občasna kontrola in pomoč, še posebej pri opravilih, ki ji niso ljuba. Kar rada dela, jih opravi, naredi z velikim veseljem, redno in natančno. Seveda pa je treba sprotno evalvirati posamezne aktivnosti s strani zaposlenih, jih po potrebi opuščati ali dodajati nove. Vse aktivnosti pa morajo potekati po predhodnem dogovoru.

Pri osebi B je zelo pomembno, da jo zaposleni spremljajo in takoj zaznajo težave. Če pride do konfliktov med osebo B in ostalimi uporabniki stanovanjske skupnosti, je potrebno organizirati skupinski ali individualni pogovor ter konflikte sproti razreševati. Pri osebi B je pomembno, da se težavo zazna in razrešuje šele potem, ko se ta uporabnik umiri, sicer se napetost povečuje, kar povzroča še dodatne napetosti in celo agresijo. Najpomembnejša naloga zaposlenega je tako, da prepozna težave, o katerih oseba B govori, pri tem pa je treba spremljati tudi njegovo neverbalno komunikacijo, saj velikokrat že s samo držo telesa in gibi pove, da mu nekaj ni prav.

5.3.3.1.3 Oseba C

V okviru stanovanjske skupnosti je treba osebo C spodbujati v skrbi za samo sebe. Poudarek je predvsem na osebni higieni in oblačenju. Oseba C se namreč rada večkrat na dan preoblači in pretirano obleče ter preveč nadišavi. Uporabniku je treba dajati navodila, ta pa morajo biti konkretna in kratka, obenem pa ni odveč, če ga prosimo, naj jih ponovi. Oseba C se rada vključuje v dejavnosti izven stanovanjske skupnosti, vendar se jih kaj kmalu naveliča in so ji odveč. Rada spoznava nova okolja, pridobiva nova poznanstva, obnavlja in ohranja socialne veščine ipd.

Udejestvuje se na naslednjih področjih:

- poslušanje glasbe, zbiranje zgoščenk;
- vsakodnevni krajši sprehodi;

- obisk razstav in koncertov;
- ob sobotah celodnevni obisk zavoda Talita Kum;
- obisk prijateljev in sorodnikov v domačem kraju;
- udeležba na sejmih;
- član društev (Vera in luč, Karitas);
- ogled TV programov (kuharske, glasbene in informativne oddaje);
- prebiranje časopisov;
- izdelava in oblikovanje okrasitve ter izvedba aktivnosti ob določenih praznikih ipd.

Zaposlitev in aktivnosti osebe C se prilagodijo glede na njeno počutje in želje. Pri tem moramo upoštevati, da se uporabnica rada izmuzne določenim hišnim pravilom, čeprav jih zmore opraviti, in gre počivati ali poslušati glasbo. Oseba C zna samostojno pripraviti marsikatero jed in pomaga pri pripravi obrokov. Vključuje se organiziranih obiskov trgovine, pošte, lekarne, banke ipd. pod vodstvom zaposlenih. Oseba C opravlja različna gospodinjstva opravila (npr. sesanje, brisanje prahu, pomivanje tal, obešanje perila, čiščenje stopnišča in okolice hiše ipd.). Pri pranju s pomivalnim in pralnim strojem potrebuje pomoč zaposlenega. Pri vseh opravilih oziroma nalogah potrebuje veliko spodbude in kontrole, še posebej pa pohvale. Pri vsakem delu jo je treba opozarjati na varčevanje (z energijo, materiali, oblačili, hrano, nakupi, kozmetiko ipd.). Je zelo dobrosrčna in radodarna oseba ter prav zaradi tega velikokrat ostane brez denarja, ker ne predvidi posledic.

Tako je potreben nadzor in pomoč zaposlenega pri vseh opravilih ter spodbujanje pri napredovanju z majhnimi koraki. Pri osebi C je zelo pomembno, da si pridobi kontaktno oziroma zaupno osebo, ki se ji rada izpove, potoži in tudi povpraša za nasvet. Vedno potrebuje nekaj časa, da si nekdo pri njej pridobi zaupanje.

Pri osebi C je izredno pomembna preventiva glede prehranjevanja. Je zelo čustvena oseba, tako da ni lahko razbrati, kadar je v skrbeh, žalostna ali jezna. Je iskrena in zaradi tega velikokrat povzroči konflikte med drugimi uporabniki stanovanjske skupnosti. Z določenimi uporabniki oseba C namreč ni razvila prijateljskega odnosa, zato so med njimi pogosti prepiri. Čustvene težave te osebe se izražajo tudi skozi prehranjevalne navade, zato je zelo pomembno, da se ji ponudi veliko možnosti za pogovor.

5.3.3.1.4 Oseba D

Oseba D je stara 51 let in ima Dawnov sindrom. Zaposlitev in aktivnosti ima prilagojene glede na svoje sposobnosti. Zvečer gre nerada spat, zato je treba upoštevati dogovorjeni ritual pred spanjem.

Oseba D je nesamostojna in potrebuje stalen nadzor. Obvladuje vsa opravila glede osebne higiene, treba pa jo je opozarjati, spodbujati in ji vnaprej pripraviti stvari (npr. oblačila, določene pripomočke, hrano ipd.). Rada gleda televizijo, pobira smeti, igra preproste družabne igre ipd. Z veseljem gre na pijačo ali sladoled, veliko težje pa potem poravnava račun, kljub temu, da ima svoj denar. Posebnih interesov nima razvitih, zelo pomembno pa je, da se vsakodnevno sprehodi oziroma je v prostem času aktivna.

Posebno pozornost je treba nameniti prehrani. Ker nima zob, je treba paziti na hrano z vlakninami, rado se ji zaleti in tujek ostane v grlu, prav tako pa moramo hrano razrezati oziroma zmečkati.

Osebi D je treba nuditi oporo in pomoč pri vsakodnevni opravi, oblačenju, osebni higieni, tuširanju, prehranjevanju ipd. Oseba D namreč ni samostojna in potrebuje pomoč na vseh življenjskih področjih. Najpomembnejša naloga je, da se prepozna težave osebe D, saj ne zna povedati, kaj jo moti, prav tako pa zelo težko opredeli bolečino (kje in kaj jo boli).

5.3.3.1.5 Oseba E

Oseba E v Varstveno delovni center prihaja vsak dan od 7.30 do 15.00. Prihaja in odhaja samostojno, včasih tudi z mestnim avtobusom ali kombijem Varstveno delovnega centra (v primeru slabega vremena). Dela v delavnici Šivalnica. Najraje kvačka, tke na statve, šiva in opravlja ostala kooperantska dela. V VDC-ju opravlja različna dežurstva, in sicer oglašanje na telefon, peka peciva in kruha, priprava malice, čiščenje kuhinje, pranje s pomivalnim in pralnim strojem, spremlja ostale uporabnike na malico ipd. Ukvarja se tudi s športom. Udeležuje se vsakodnevne telovadbe in tekmovanj v balinanju. V VDC-ju nima nobenih težav z ostalimi uporabniki, tako da ne prihaja do konfliktov.

Oseba E živi v stanovanjski skupnosti varstveno delovnega centra, kjer si sobo deli še z eno uporabnico. Pri opravljanju vsakdanjih opravil, osebni higieni, skrbi zase oziroma je nasploh v življenju samostojna. Pomoč potrebuje pri ravnanju z denarjem in ko ni sigurna v svoje

odločitve. Samostojno pripravi kosilo in večerjo, speče kruh, opere posodo in perilo ter pomaga ostalim uporabnikom.

Še vedno gre na obisk domov oziroma v domači kraj, kjer obiše brata. Prevoz si organizira sama (brat, avtobus), ali pa jo pelje kombi VDC-ja.

6 UGOTOVITVE – OMREŽJA SOCIALNE OPORE IN SOCIALNA OPORA PRI OSEBAH S POSEBNIMI POTREBAMI

Omrežja socialne opore in socialno oporo pri osebah s posebnimi potrebami smo v magistrskem delu raziskovali na podlagi metode spraševanja in metode opazovanja.

V študiji primerov je sodelovalo 6 oseb v okviru intervjujev (3 osebe v institucionalnem varstvu in 3 osebe v domači oskrbi) in 5 oseb v okviru opazovanja z udeležbo. 3 osebe so sodelovale tako pri intervjujih kot pri opazovanju z udeležbo, zato je vseh raziskovancev 8.

Tabela 6.1: Socio-demografske značilnosti raziskovancev

oseba	spol	starost	bivalno okolje	oblika bivanja
oseba 1	moški	64 let	mesto	institucionalno varstvo
oseba 2	moški	51 let	mesto	institucionalno varstvo
oseba 3	ženska	39 let	mesto	institucionalno varstvo
oseba 4	moški	51 let	vaško okolje	domača oskrba
oseba 5	ženska	46 let	mesto	institucionalno varstvo
oseba 6	ženska	60 let	mesto	institucionalno varstvo
oseba 7	ženska	30 let	vaško okolje	domača oskrba
oseba 8	ženska	39 let	vaško okolje	domača oskrba

V nadaljevanju dela bomo na podlagi pridobljenih rezultatov našega raziskovanja interpretirali pridobljene ugotovitve o značilnostih socialne opore oseb s posebnimi potrebami, prikazali socialna omrežja in predstavili zaznavo socialne opore pri raziskovani skupini oseb.

6.1 Značilnosti socialnih omrežij oseb s posebnimi potrebami

V tabeli, ki sledi v nadaljevanju, je prikaz velikosti socialnih omrežij petih oseb s posebnimi potrebami Varstveno delovnega centra. Velikost socialnega omrežja posameznika smo pridobili tako, da smo sešteli vse alterje, ki jih je intervjuvanec naštel oziroma označil v

teoretičnem modelu omrežij socialne opore (tri koncentrični krogi) po Kahnu in Antonucciou.

Tabela 6.2: Prikaz velikosti socialnih omrežij oseb s posebnimi potrebami

socialno omrežje	število alterjev	emocionalno-intimno omrežje	socialno omrežje	informacijsko-instrumentalno omrežje
socialno omrežje 1	16	4	9	3
socialno omrežje 2	15	4	6	5
socialno omrežje 3	15	3	8	4
socialno omrežje 4	16	3	10	3
socialno omrežje 5	14	7	5	2

Povprečna velikost socialnih omrežij raziskovanih oseb s posebnimi potrebami je 15,2 alterja oziroma člana omrežja. Na podlagi teoretičnega modela omrežij socialne opore po Kahnu in Antonucciou smo lahko člane posameznikovega omrežja razvrstili glede bližine, in sicer v tri koncentrične kroge – 1. krog ali emocionalno-intimno omrežje, 2. krog ali socialno omrežje in 3. krog ali informacijsko-instrumentalno omrežje.

Pridobili smo naslednje rezultate:

- *povprečno število alterjev 1. kroga ali emocionano-intimnega omrežja je 4,2;*
- *povprečno število alterjev 2. kroga ali socialnega omrežja je 7,6;*
- *povprečno število alterjev 3. kroga ali informacijsko-instrumentalnega omrežja je 3,4.*

V 1. krog ali emocionano-intimno omrežje so razvrstili predvsem ožje sorodnike in bližnje prijatelje. Povezuje jih intimno razmerje ali bližina in tesne oziroma intenzivne vezi. 2. krog ali socialno omrežje obsega večinoma sodelavce in zaposlene Varstveno delovnega centra. Tu gre predvsem za recipročne odnose oziroma odnose izmenjave. V 3. krog ali informacijsko-instrumentalno omrežje pa so uvrščali osebe, ki jih ne poznajo dobro in ki jim nudijo določene specializirane usluge, to so zdravniki, frizerji in v nekaterih primerih tudi zaposleni Varstveno delovnega centra. Zanimiva je ugotovitev, da so nekateri intervjuvanci zaposlene (delovne inštruktorje, socialne oskrbovalce, varuhe in direktorja) uvrstili v 2. krog ali socialno omrežje, spet drugi pa v 3. krog ali informacijsko-instrumentalno omrežje. To si lahko razlagamo s

pomočjo odnosov oziroma bližine, ki je vzpostavljena med posameznim intervjuvancem in delavci.

6.2 Socialna opora pri osebah s posebnimi potrebami

Na podlagi intervjujev in opazovanja z udeležbo smo raziskovali prisotnost socialne opore pri osebah s posebnimi potrebami in kdo so glavni viri posamezne vrste socialne opore. Vprašanja v intervjujih smo razdelili na 5 sklopov vprašanj. Prvi štirje sklopi so se nanašali na posamezno vrsto opore – opora v obliki neformalnega druženja, instrumentalna/materialna opora, emocionalna opora in informacijska opora, zadnji sklop vprašanj pa na zaznavo socialne opore oziroma, kako so uporabniki Varstveno delovnega centra Postojna zadovoljni s prejeto socialno oporo. Pri opazovanju z udeležbo smo se usmerili na opazovanje uporabnikov, njihove potrebe po določeni obliki socialne opore ter kdo jim nudi posamezno vrsto socialne opore.

Sklopi vprašanj v intervjujih, ki so se nanašali na posamezno vrsto in zaznavo socialne opore:

1. opora v obliki neformalnega druženja

- Si bil na kakšnem izletu ali pa na počitnicah? Kaj pa na kakšni prireditvi, delavnici, dogodku, razstavi?
- Kdo te pelje na izlete, razne prireditve, počitnice?
- Imaš v VDC-ju kakšnega dobrega prijatelja/-ico? S kom se družiš v prostem času, ko nisi v VDC-ju?
- Ali greš kam na obisk, ko so prazniki? Ali te kdo obišče?

2. instrumentalna/materialna opora

- Ti kdo pomaga, ko potrebuješ pomoč pri oblačenju, umivanju, kuhanju oziroma pri vsakdanjih opravilih?
- Katera opravila narediš v stanovanjski ti sam? Kaj pa naredijo ostali sostanovalci?
- Kaj vam pa pomagajo narediti zaposlene v stanovanjski skupnosti?
- Ali pomagaš tudi skrbnici? Pri katerih opravilih pomagaš staršem/skrbnici/-ku?
- Ali greš sam k zdravniku? Kaj pa na banko, pošto, v trgovino?

- Kaj kupiš kadar greš sam v trgovino? Ali ti dajo tudi denar?
- Ali sam zaslužiš denar oziroma ti dajo denar starši/skrbnik/-ca?
- Kdo plačuje položnice?

3. emocionalna opora

- Komu poveš, če imaš kakšen problem, težave oziroma komu zaupaš svoje osebne stvari? Ali se ta oseba veliko pogovarja s tabo?
- Komu se zaupaš, ko si žalosten?
- Kdo ti je stal ob strani, ko so ti umrli starši, sorodniki?
- S kom se najraje pogovarjaš v stanovanjski skupnosti? Kaj pa z ostalimi sostanovalci?

4. informacijska opora

- Na koga se obrneš, če potrebuješ kakšen nasvet, informacijo, oziroma če česa ne veš in bi rad/-a?
- Ali ti je lepo v stanovanjski enoti ali bi morda raje živel kje drugje?

5. zaznava socialne opore – zadovoljstvo s prejeta socialno oporo

- Kaj meniš, ali vedno, ko potrebuješ pomoč, slednjo tudi prejmeš (npr. ko želiš pogovor, imaš probleme oziroma težave, ko česa ne moreš sam storiti oz. opraviti ipd.)?
- Ali po tvojem mnenju kdaj česa ne narediš, vendar bi določeno opravilo, dejavnost oz. storitev lahko opravil, pa se ti ne da, nimaš volje ipd. (kdaj namesto tebe kaj naredi zaposlen/-a, skrbnik/-ca, starši ipd.)?
- Pogrešaš pomoč oziroma oporo od kakšnega sorodnika, prijatelja ...?
- Si zadovoljen s prejeta pomočjo ali si želiš več pomoči?

Pridobljene odgovore na podlagi intervjujev in ugotovitve opazovanja z udeležbo smo na koncu analizirali in rezultate razdelili v dve skupini ter jih primerjali:

1. **prva skupina:** socialna opora v institucionalnem varstvu oseb s posebnimi potrebami;
2. **druga skupina:** socialna opora v družinskem okolju oseb s posebnimi potrebami.

6.2.1 Socialna opora v institucionalnem varstvu oseb s posebnimi potrebami

Pri osebah s posebnimi potrebami v institucionalnem varstvu smo raziskovali oporo v obliki neformalnega druženja, instrumentalno/materialno oporo, emocionalno oporo in informacijsko oporo.

Opora v obliki neformalnega druženja poteka v okviru dogodkov, prireditev in srečanj, ki jih organizirajo Varstveno delovni center ter društvi Sožitje in Vera in luč ipd. Dogodki so vodeni predvsem s strani prostovoljcev in članov društva, potekajo pa v obliki enodnevnih izletov, večdnevnih letovanj, izobraževanj na določeno temo, tekmovanj, obiskov kina, prireditev ob praznikih ipd. Viri neformalnega druženja so tako zaposleni Varstveno delovnega centra, člani društev in prostovoljci. Druženja potekajo tudi med intervjuvanci in njihovimi sorodniki, vendar so zelo redka – bodisi zaradi geografske oddaljenosti, bodisi ker bližnji sorodniki intervjuvancev niso več živi.

Pri uporabnikih v institucionalnem varstvu so pomemben vir **instrumentalne/materialne opore** predvsem zaposlene (socialne oskrbovalke) v institucionalni enoti. Te jim namreč pomagajo pri vsakdanjih opravilih (kot so kuhanje, pospravljanje, pranje in likanje perila ...), nakupovanju, osebni higieni, obisku zdravnika, banke, pošte ipd. Določeni intervjuvanci nekatera opravila lahko opravijo samostojno (kuhanje, nakupovanje ...), spet drugi pa pri določenih opravilih potrebujejo delno ali popolno pomoč (pri osebni higieni, ravnanju z denarjem ...). V materialnem smislu so precej odvisni od socialnih pomoči ter finančnih sredstev na lokalni in državni ravni. Pomemben vir zaslužka jim predstavlja »nagrada«, ki jo prejmejo za opravljeno delo v Varstveno delovnem centru. Ta jim daje določeno mero občutka samostojnosti, saj si lahko z lastnim denarjem kupijo priboljške, oblačila, CD-je ipd.

Emocionalna opora se pri uporabnikih v institucionalnem varstvu kaže predvsem v odnosu drug do drugega. Intervjuvanci v omenjeni skupini živijo namreč skupaj in so zelo povezani med seboj ter navezani drug na drugega – drug drugemu predstavljajo veliko emocionalno oporo. Iz odgovorov je razvidno, da so med sabo tudi najboljši prijatelji, ki si zaupajo, svetujejo, se tolažijo. Pomemben člen so tudi zaposlene v stanovanjski enoti, saj se intervjuvanci

velikokrat obrnejo nanje, ko potrebujejo tolažbo, pogovor, zaupajo jim svoje želje, potrebe, se z njimi posvetujejo ipd. Na zadnjem mestu so sorodniki, saj imajo z njimi le občasne stike in so se med seboj oddaljili.

Vir informacijske opore intervjuvancem v institucionalnem varstvu predstavljajo predvsem zaposleni v stanovanjski enoti in samem Varstveno delovnem centru. Uporabniki se nanje obrnejo glede nasvetov in informacij o delu, bivanju, zdravju, prireditvah ipd.

6.2.2 Socialna opora v družinskem okolju oseb s posebnimi potrebami

Opora v obliki neformalnega druženja se pri osebah s posebnimi potrebami, ki živijo v družinskem okolju, kaže v podobni obliki kot pri osebah, ki so vključene v institucionalno varstvo. Intervjuvanci se prav tako udeležujejo dogodkov, prireditev in srečanj, ki so organizirana s strani Varstveno delovnega centra in društev, v katera so vključeni. Pri tem imajo pomembno vlogo zaposleni, člani društev in prostovoljci. Ker ti intervjuvanci živijo v domačem okolju, so pomemben vir opore pri neformalnem druženju tudi starši. Skupaj s starši se namreč velikokrat udeležijo raznih izletov in prireditev, ki jih organizirajo društva, gredo na morje, obiščejo sorodnike ipd.

Instrumentalna/materialna opora se pri intervjuvancih, ki živijo v domačem okolju, nanaša predvsem na starše, skrbnike oziroma ožje sorodnike. Ti jim pomagajo pri vsakdanjih opravilih (kuhanje, pospravljanje), nakupovanju, gredo z njimi k zdravniku, na banko, pošto ipd. Izjema so intervjuvanci, ki živijo sami. Ti so v veliki meri samostojni in potrebujejo le delno oziroma občasno pomoč skrbnikov v obliki materialne opore. Seveda jih je treba občasno nadzorovati ali preveriti, ali res opravljajo določena opravila, saj »radi« pozabijo kaj narediti. Tudi pri teh intervjuvancih ima zelo pomembno vlogo »nagrada«, ki jo dobijo vsak konec meseca za opravljeno delo. Daje jim namreč občutek samostojnosti in denarne neodvisnosti, čeprav je ta znesek le simboličen, vendar zanje življenjskega pomena.

Emocionalna opora se pri intervjuvancih v domači oskrbi nanaša predvsem na starše oziroma skrbnike in ožje sorodnike. Lahko bi rekli, da je stanje ravno obratno kot pri uporabnikih v

institucionalnem varstvu. Starši so tako na prvem mestu, ko intervjuvanec potrebuje pogovor, tolažbo, nasvet ali pa želi izraziti svoje želje in potrebe. Na drugem mestu so vir emocionalne opore najboljši prijatelji intervjuvancev, ki jih imajo večinoma znotraj Varstveno delovnega centra in zaposleni v zavodu. Nanje se obrnejo, ko pride doma do prepirov, problemov in nerazumevanja.

Vir informacijske opore za intervjuvance v domači oskrbi predstavljajo starši in ožji sorodniki. Nanje se obračajo glede nasvetov, informacij, usmeritev ipd. Na drugem mestu so zaposleni Varstveno delovnega centra.

6.3 Primerjava socialne opore oseb s posebnimi potrebami v domači oskrbi in institucionalnem varstvu

Med seboj bomo primerjali ugotovitve, ki smo jih pridobili v empiričnem delu magistrskega dela. Pridobili smo majhen vzorec oseb, ki so bile pripravljene sodelovati v naši študiji in tako dobili vsaj nekakšen vpogled na področju socialne opore oseb s posebnimi potrebami. Izvedli smo 6 strukturiranih intervjujev med intervjuvanci v domači in institucionalni oskrbi ter opazovanje z udeležbo v stanovanjski enoti (institucionalna oskrba) VDC-ja.

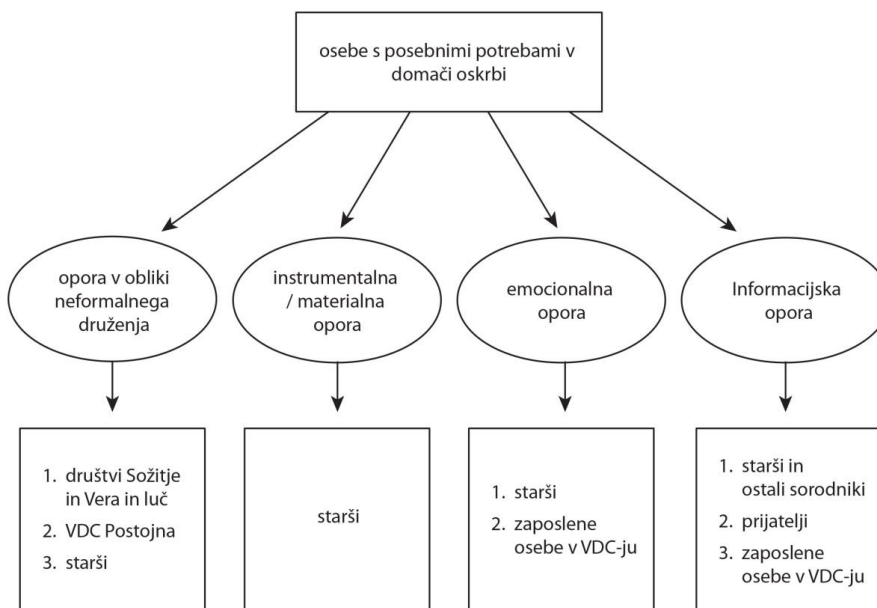
Pri raziskovalnem vprašanju, ki se nanaša predvsem na proučevanje virov in oblik socialne opore oseb s posebnimi potrebami, smo ugotovili, da osebe s posebnimi potrebami potrebujejo oporo na vseh življenjski ravneh. Njihovi prevladujoči oziroma poglobitvi viri za posamezno vrsto opore se razlikujejo glede na to, ali intervjuvane osebe živijo v domačem okolju ali v institucionalni oskrbi:

- intervjuvane osebe v institucionalnem varstvu največkrat naštejejo formalne vire opore, to so zaposlene osebe v Varstveno delovnem centru in stanovanjski enoti ter društvi Sožitje in Vera in luč;
- neformalni vir socialne opore, ki ga intervjuvane osebe v institucionalnem varstvu omenjajo, so prijatelji;
- intervjuvane osebe v domači oskrbi največkrat naštejejo neformalne vire opore – glavni vir opore so starši, sledijo ostali sorodniki in prijatelji;

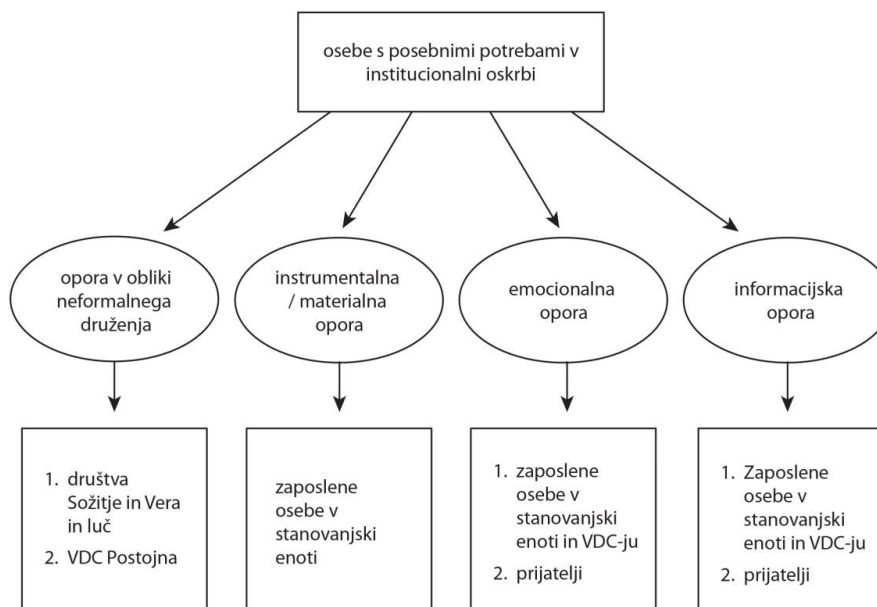
- o formalni viri socialne opore, ki jih intervjuvane osebe v domači oskrbi omenjajo, so zaposlene osebe v Varstveno delovnem centru in stanovanjski enoti ter društvu Sožitje in Vera in luč.

Spodnji sliki prikazujeta vire socialne opore za posamezno vrsto socialne opore, in sicer posebej za intervjuvane osebe v domačem okolju in posebej za osebe v institucionalni oskrbi.

Slika 6.1: Viri socialne opore pri osebah s posebnimi potrebami v domačem okolju

Slika 6.2: Viri socialne opore pri osebah s posebnimi potrebami v institucionalni oskrbi

Ugotovili smo, da osebe, ki so v institucionalni oskrbi, kot glavne vire socialne opore naštevajo formalne vire, medtem ko so poglavitni viri pri osebah v domači oskrbi neformalni viri, in sicer starši. Pri osebah, ki živijo v domačem okolju, se v primerjavi z osebami v institucionalnem varstvu veliko bolj prepletajo neformalni in formalni viri.

V okviru vprašanja, ali socialna opora vpliva na kvaliteto življenja oseb s posebnimi potrebami, smo ugotovili, da so intervjuvanci, ki živijo doma, veliko bolj odvisni od virov socialne opore, pri opravljanju določenih življenjskih opravil so manj samostojni in pri reševanju določenih situacij oziroma problemov manj spretni. Pri tem imajo veliko vlogo njihovi starši (kot najpomembnejši vir socialne opore), saj velikokrat opravijo opravila in rešijo situacije, ki bi jih intervjuvanci lahko sami. Po drugi strani so intervjuvanci v institucionalnem varstvu veliko bolj samostojni, spretni in iznajdljivi. Opravijo tudi zanje težja opravila in velikokrat rešijo težavo oziroma situacijo, ki jim je na začetku predstavljala nepremostljivo oviro. Njihovi glavni viri opore so velikokrat samo »podaljšana roka« oziroma jih poskušajo čim bolj usmerjati k samostojnemu opravljanju življenjskih opravil in reševanju sprotnih situacij, težav ipd. Če so intervjuvanci v institucionalnem varstvu prav zaradi usmerjanja k čim bolj samostojnem življenju polni določenih izkušenj, pa so v primerjavi z njimi osebe, ki živijo v domačem okolju, prikrajšane za marsikatero izkušnjo, novo znanje, na novo pridobljeno veščino in spretnost. Seveda pa znajo tudi osebe, ki živijo v institucionalnem okolju, velikokrat izrabiti oporo oziroma pomoč zaposlenih. Zato mora biti vir socialne opore pri osebah s posebnimi potrebami tisti, ki presodi ali določena oseba dejansko potrebuje posamezno vrsto opore v določeni situaciji. Velikokrat imajo pri tem prednost prav formalni viri opore, saj lahko na podlagi pridobljenega znanja, izobrazbe in izkušenj realno oziroma objektivno presodijo o nujnosti socialne opore za osebo s posebnimi potrebami v dani situaciji, medtem ko so starši kot neformalni vir opore prevečkrat čustveno vpleteni.

Zaposleni v institucionalni obliki skupnosti vsakodnevno beležimo aktivnosti in storitve, ki jih osebe s posebnimi potrebami v stanovanjski enoti in Varstveno delovnem centru Postojna lahko opravijo samostojno, in tudi tiste, pri katerih potrebujejo delno ali popolno oporo oziroma pomoč zaposlenega. Na tak način spremljamo napredek teh oseb ter približno vemo, kdaj in pri katerih opravilih določena oseba potrebuje oporo in pomoč.

Tabela 6.3: Prikaz beleženja aktivnosti/storitev v institucionalnem varstvu

Tip / Vrsta	Aktivnost / Storitev
Zdr: DEL. TERAPIJA	Učenje in pridobivanje znanja –Organiziranje pogojev za učenje in poročanje o odstopanjih v zvezi z aktivnostjo učenja in pridobivanja znanja 1,2 – DT.
Zdr: DEL. TERAPIJA	Dihanje– Poučevanje v zvezi z dihanjem– dihalne vaje 1,2.
Zdr: DEL. TERAPIJA	Gibanje, hoja, sedenje, ležanje in spreminjanje položaja –Izvajanje delovne terapije na področju telesnih funkcij.
Zdr: DEL. TERAPIJA	Komunikacija, izražanje potreb in čustev – izvajanje individualnih aktivnosti s področja komunikacije, izražanja potreb in čustev, izbira pripomočkov in svetovanje za lažjo komunikacijo in učenje.
Zdr: DEL. TERAPIJA	Koristno delo – izvajanje individualnih in skupinskih aktivnosti s področja produktivnosti in prostega časa 1,2.
Zdr: DEL. TERAPIJA	Osebna higiena in urejenost – učenje, trening uporabe primernih pripomočkov, čiščenja in vzdrževanja in ureditev okolja, ohranjanje samostojnosti s področja izvajanja osebne higiene in urejenosti uporabnika.
Zdr: DEL. TERAPIJA	Prehranjevanje in pitje – učenje, ohranjanje in obnavljanje samostojnosti pri aktivnosti hranjenja in pri pitju 1,2.
Zdr: SOC. OSKRBA	Posredne aktivnosti soc. oskrbe – čiščenje balkonov.
Zdr: SOC. OSKRBA	Posredne aktivnosti soc. oskrbe – čiščenje nočnih omaric.
Zdr: SOC. OSKRBA	Posredne aktivnosti soc. oskrbe – čiščenje notranjosti pohištva.
Zdr: SOC. OSKRBA	Posredne aktivnosti soc. oskrbe – čiščenje sanitarnih prostorov.
Zdr: SOC. OSKRBA	Posredne aktivnosti soc. oskrbe – čiščenje skupnih prostorov in kopalnic.
Zdr: SOC. OSKRBA	Posredne aktivnosti soc. oskrbe – čiščenje steklenih površin.
Zdr: SOC. OSKRBA	Posredne aktivnosti soc. oskrbe – čiščenje tal – sesanje in ali mokro čiščenje.
Zdr: SOC. OSKRBA	Posredne aktivnosti soc. oskrbe – izvajanje splošnih sanitarno higienskih pogojev uporabnika okolja.
Zdr: SOC. OSKRBA	Posredne aktivnosti soc. oskrbe – izvajanje ustreznih tehnik čiščenja v skladu z ekološkimi smernicami.
Zdr: SOC. OSKRBA	Posredne aktivnosti soc. oskrbe – ločevanje odpadkov v skladu s predpisi in navodili.
Zdr: SOC. OSKRBA	Posredne aktivnosti soc. oskrbe – praznjenje koša za smeti.
Zdr: SOC. OSKRBA	Posredne aktivnosti soc. oskrbe – predaja službe pomoči in oskrbe.
Zdr: SOC. OSKRBA	Posredne aktivnosti soc. oskrbe – vodenje čakalnih list uporabnikov.
Zdr: SOC. OSKRBA	Posredne aktivnosti soc. oskrbe – vodenje registrov uporabnikov.

Zdr: SOC. OSKRBA	Gibanje, hoja, sedenje, ležanje in spreminjanje položaja – spremljanje stanovalca na aktivnosti znotraj doma.
Zdr: SOC. OSKRBA	Izražanje verskih čustev – omogočanje dostopa do verskih obredov.
Zdr: SOC. OSKRBA	Izražanje verskih čustev – pomoč pri vzpostavljanju stikov s predstavniki verskih skupnosti.
Zdr: SOC. OSKRBA	Komunikacija, izražanje potreb in čustev – pomoč uporabniku pri komuniciranju.
Zdr: SOC. OSKRBA	Komunikacija, izražanje potreb in čustev – vodenje in vključevanje uporabnikov v skupine.
Zdr: SOC. OSKRBA	Komunikacija, izražanje potreb in čustev – vročanje pošte.
Zdr: SOC. OSKRBA	Koristno delo – izvajanje aktivnosti s področja prostega časa.
Zdr: SOC. OSKRBA	Koristno delo – pomoč pri izvajanju koristnega dela.
Zdr: SOC. OSKRBA	Koristno delo – prepoznavanje uporabnikovih želja za koristno delo.
Zdr: SOC. OSKRBA	Oblačenje in slačenje – ravnanje s čistim in umazanim perilom.
Zdr: SOC. OSKRBA	Oblačenje in slačenje – ureditev oznak (številčenje) osebnega perila, izbira in zagotavljanje ustreznih oblačil in obutve.
Zdr: SOC. OSKRBA	Osebna higiena in urejenost – pomoč pri striženju nohtov.
Zdr: SOC. OSKRBA	Osebna higiena in urejenost – pomoč pri prhanju.
Zdr: SOC. OSKRBA	Prehranjevanje in pitje – priprava starosti prilagojene prehrane v obliki toplih ali delno toplih obrokov z napitki.
Zdr: SOC. OSKRBA	Prehranjevanje in pitje – razdeljevanje in serviranje hrane, napitkov, priprava napitkov, porcioniranje hrane.
Zdr: SOC. OSKRBA	Prehranjevanje in pitje – serviranje hrane v glavni jedilnici.
Zdr: SOC. OSKRBA	Telesna temperatura – merjenje telesne temperature na koži, opazovanje uporabnika ob odstopanjih.
Zdr: SOC. OSKRBA	Telesna temperatura – vzdrževanje ustrezne mikrokli me.
Zdr: SOC. OSKRBA	Učenje in pridobivanje znanja – pomoč in učenje pri razpolaganju z denarnimi sredstvi.
Zdr: SOC. OSKRBA	Učenje in pridobivanje znanja – pomoč pri vključevanju v širše socialno okolje.
Zdr: SOC. OSKRBA	Učenje in pridobivanje znanja – učenje samostojnosti pri opravljanju življenjskih aktivnosti in priprava uporabnika na življenje izven zavoda (stanovanjske skupine, domače okolje ...).
Zdr: SOC. OSKRBA	Učenje in pridobivanje znanja – učenje socialnih veščin in pomoč pri vključevanju v širše socialno okolje.

Vir: ISOV (2016).

Odsotnost staršev, kot vira socialne opore, pri osebah s posebnimi potrebami, ki živijo v institucionalnem okolju, si lahko razlagamo z dejstvom, da te osebe nimajo več živečih staršev oziroma veliko je tudi primerov, ko so se jim starši odrekli ali pa zaradi starosti niso več zmožni skrbeti zanje. Eden izmed razlogov so tudi neurejene družinske razmere (npr. nasilje v družini ipd.). Zanimiva je ugotovitev, da osebe s posebnimi potrebami, ki živijo v neurejenih družinskih razmerah, kjer je prisotna določena vrsta nasilja oziroma prihaja do konfliktov, kot glavni vir emocionalne in instrumentalne/materialne opore ne naštejejo staršev, temveč formalne vire opore, kot so socialni delavci, zaposleni v Varstveno delovnem centru ipd. Intervjuvane osebe, ki živijo v institucionalnem varstvu in imajo še živeče starše oziroma bližnje sorodnike, izražajo težnjo in željo po večji socialni opori (npr. emocionalni opori) s strani staršev oziroma bližnjih sorodnikov (želijo več obiskov staršev ali sorodnikov, več pogovor z njimi, njihovo bližino ipd.) – zaznavajo pomanjkanje neformalnih virov socialne opore.

Pomemben vidik raziskovanja socialne opore pri osebah s posebnimi potrebami predstavlja tudi izguba virov socialne opore. Pri osebah, ki živijo v domačem okolju, predstavlja stresno situacijo predvsem izguba oziroma smrt staršev ali bližnjih sorodnikov (izguba neformalnega vira), med tem ko je za osebe, ki živijo v institucionalni oskrbi, velikokrat stresna menjava bivalnega in nasploh življenjskega okolja (nastanijo se v drugi instituciji oziroma zavodu). Pri obeh skupinah gre za izgubo določenih pridobljenih virov socialne opore in nato za proces iskanja novih virov opore, predvsem na emocionalnem in informacijskem področju.

V okviru raziskovanja socialne opore oseb s posebnimi potrebami se lahko za delno primerjavo opremo na raziskavo Omrežij socialne opore oseb s posebnimi potrebami, ki je bila narejena pred več kot enim desetletjem, in sicer natančneje na del raziskave oseb z gibalnimi težavami, ki vključuje osebe z gibalnimi težavami oziroma ljudi, ki imajo določene omejenosti in oviranosti pri fizičnem delovanju telesa ali duševnih sposobnostih. Vzorednico ugotovitev študije primerov našega magistrskega dela (narejena na zelo majhnem vzorcu) z raziskavo Omrežij socialne opore oseb z gibalnimi težavami lahko potegnemo pri ugotovitvi, da ima proučevana družbena kategorija nekoliko manjša socialna omrežja v primerjavi z ostalo

populacijo. Osebe z gibalnimi težavami se v večji meri opirajo predvsem na neformalno socialno oporo oziroma neformalne vire socialne opore (družino, prijatelje, sorodnike ipd.). Na formalno oporo (npr. institucije) se obračajo predvsem, ko potrebujejo materialno pomoč (npr. pri večjih opravilih v ali okoli hiše, stanovanja) (Nagode in Dremelj v Novak 2004, 121–125). Po drugi strani pa smo z našo raziskavo bolj podrobno proučevali in iskali razliko med osebami s posebnimi potrebami, ki živijo v domači oskrbi in tistimi, ki so v institucionalnem varstvu. Na tem mestu je pomembna ugotovitev, da veljavo vedno bolj pridobiva formalna socialna opora – pomembna je predvsem za osebe v institucionalnem varstvu, ki več ne najdejo ali ne dobijo opore od družine in bližnjih sorodnikov, pri osebah v domači oskrbi pa se formalna opora vedno bolj povezuje in prepleta z neformalno oporo. Naraščanje pomembnosti formalnih virov socialne opore lahko pripišemo širjenju ponudbe novih oblik, programov, dejavnosti, storitev in večanju kapacitet na področju socialnega varstva.

Nazadnje smo raziskovali raziskovalni vprašanji, ali se socialna opora razlikuje glede na to, ali je posameznik v domači oskrbi ali v institucionalnem varstvu, in v kolikšni meri se zaznava socialne opore razlikuje med dvema vidikoma (vidikom intervjuvancev in ekspertnim vidikom) ter pri katerih intervjuvancih so odstopanja prisotnejša. Ugotovili smo, da je razlika med dvema skupinama uporabnikov VDC-ja Postojna predvsem v zaznavi o pomembnosti virov socialne opore. Osebe s posebnimi potrebami v domači oskrbi zaznavajo kot najpomembnejše vire socialne opore starše oziroma skrbnike, izjema se kaže le v primerih, ko je v družini prisotna določena vrsta nasilja (npr. verbalno nasilje) ali pomanjkanje opore s strani staršev oziroma skrbnikov in se slednji obračajo na formalne vire (zaposlene VDC-ja). Pri osebah v institucionalnem varstvu so kljub prisotnosti ožjih družinskih članov (npr. bratov, sester, staršev) kot najpomembnejši vir socialne opore zaznani formalni viri kot so na primer zaposleni v zavodu in stanovanjski enoti. Izpostavljena pa je problematika oziroma želja po večji prisotnosti družinskih članov v njihovem življenju in opore z njihove strani – čutijo predvsem pomanjkanje na področju neformalnega druženja. Pri obeh skupinah intervjuvancev zasledimo, da najbolj cenijo in so zadovoljni z oporo v instrumentalnem/materialnem in emocionalnem smislu. Če smo pri intervjuvancih v institucionalnem varstvu dobili enotne odgovore, da so zadovoljni s prejeta socialno oporo, tega ne moremo trditi za intervjuvance v domači oskrbi – pri tej skupini smo namreč dobili poleg zadovoljstva s socialno oporo še odgovore, da s prejeta socialno oporo s strani družine niso zadovoljni in si želijo opore s strani

formalnega vira, tj. stanovanjske enote, pojavil pa se je tudi odgovor, da socialne opore ne potrebujejo in jim je prejeta opora odveč ter da vse zmorejo sami. Pri ekspertnem vidiku, ki smo ga izoblikovali na podlagi opazovanja z udeležbo, lahko izpostavimo problematiko, da osebe s posebnimi potrebami velikokrat prejmejo socialno oporo na določenem področju, kjer je ne potrebujejo, in jo izkoriščajo v smislu, da nekdo drug (npr. starši, zaposleni) naredi dejavnost, storitev ali opravilo namesto njih, čeprav bi jo ta oseba v okviru svojih zmožnosti in sposobnosti lahko opravila. To se kaže predvsem na področju instrumentalne/materialne opore. Prav tako smo ugotovili, da je zanje izrednega pomena instrumentalna/materialna in emocionalna opora – velikokrat izražajo željo po pogovoru s prijatelji in zaposlenimi. Skozi pogovor in opazovanje zaznamo, da v razgovoru z drugimi iščejo uteho, tolažbo, morebiti potrditev, potrebo po druženju pa izrazijo takrat, ko se počutijo osamljene in si želijo bližine bodisi bližnjih sorodnikov bodisi prijateljev. Pomembna ugotovitev je tudi, da je zanje opora v finančnem smislu nekako samoumevna – nekako logično je, da bodo položnice in stroške poravnali starši oziroma skrbniki ter da bo denar, ki ga dobijo konec meseca v zavodu, namenjen uresničevanju njihovih želja (npr. nakup CD-ja, revije, priboljškov ipd.). Pokazalo se je tudi, da je mesečno plačilo v zavodu njihov motivator, da obiskujejo VDC in opravijo delo.

Na podlagi ekspertnega vidika in vidika intervjuvancev smo dobili rezultate, ki kažejo na to, da obstajajo določene razlike v socialni opori med osebami s posebnimi potrebami glede na to, ali živijo v domači oskrbi ali v institucionalnem varstvu. Kažejo se predvsem v okviru zaznave o pomembnosti virov in njihovi bližini.

7 ZAKLJUČEK

Socialna opora je za osebe s posebnimi potrebami izrednega pomena in s tem posledično tudi viri socialne opore, ki tvorijo njihova podporna omrežja. Skozi magistrsko delo smo namreč ugotovili, da tem osebam viri socialne opore omogočajo kvalitetnejše, polnejše in človeku dostojno življenje, saj jim nudijo pomoč na tistih življenjskih ravneh, kjer so šibke oziroma imajo omejitve in primanjkljaje. Viri opore jim tako pomagajo pri procesu normalizacije, torej pri procesu ustvarjanja »normalnih« oziroma primernejših pogojev za njihovo življenje, ki so sprejemljivi glede na njihove sposobnosti in zmožnosti.

Osebe s posebnimi potrebami potrebujejo oporo na vseh življenjskih ravneh – potrebujejo tako oporo v obliki neformalnega druženja, instrumentalno/materialno oporo, emocionalno oporo kot tudi informacijsko oporo. Ugotovili smo, da se viri socialne opore razlikujejo glede na to, ali intervjuvane osebe živijo v domačem okolju ali v institucionalni oskrbi, in da neformalni oziroma formalni viri niso enako izpostavljeni oziroma zaznani s strani ene ali druge skupine.

V empiričnem delu magistrskega dela smo prišli do naslednjih spoznanj: intervjuvane osebe v institucionalnem varstvu kljub prisotnosti neformalnih virov največkrat kot poglavitne zaznavajo formalne vire opore (npr. zaposlene osebe v zavodu in stanovanjski enoti ipd.), kot neformalne vire opore pa na prvo mesto postavijo prijatelje oziroma osebe, s katerimi živijo v stanovanjski enoti (uvrstijo jih pred družino); intervjuvane osebe v domači oskrbi največkrat naštejejo neformalne vire opore (glavni vir opore so starši, sledijo ostali sorodniki in prijatelji), med formalnimi viri opore pa omenjajo zaposlene osebe v Varstveno delovnem centru in stanovanjski enoti ter društvi Sožitje in Vera in luč. Ugotovili smo, da v primerih, ko je družina (npr. starši ali bližnji sorodniki) prisotna tako pri osebah, ki živijo v domačem okolju, kot pri osebah, ki živijo v institucionalnem varstvu, zadnji družine ne zaznavajo kot pomemben vir socialne opore, izražajo pa željo po večji opori s strani tega neformalnega vira.

Pomembna ugotovitev je tudi, da se v življenju oseb s posebnimi potrebami, ki živijo doma, veliko bolj prepletajo neformalni in formalni viri. Izkazalo se je, da so zadnji bolj odvisni od virov socialne opore, imajo manjši prostor za samostojen razvoj, kar pomeni, da so pri

opravljanju določenih življenjskih opravil manj samostojni in pri reševanju določenih situacij oziroma problemov manj spretni. Tako imajo starši pri njih zelo pomembno vlogo in jih te osebe zaznavajo kot najpomembnejši vir opore. Velikokrat namreč namesto njih naredijo določena opravila oziroma dela in rešijo nekatere situacije. Na drugi strani pa smo prišli do zaključka, da so osebe v institucionalnem varstvu veliko samostojnejše, spretnejše in bolj iznajdljive, saj opravijo tudi težja opravila in poskušajo s pomočjo zaposlenih rešiti težje situacije in težave. Formalni viri opore so tako pri teh osebah velikokrat »podaljšana roka«, ki naj bi jih čim bolj usmerjala, da samostojno opravljajo življenjska opravila in sproti rešujejo situacije in težave, v katerih se znajdejo. Seveda pa prihaja tudi do primerov, ko osebe, ki živijo v institucionalnem okolju, izrabijo oporo oziroma pomoč zaposlenih.

Tudi zaznava socialne opore oziroma zadovoljstvo s prejeto socialno oporo se nekoliko razlikuje glede na to, ali osebe živijo s svojimi starši oziroma bližnjimi sorodniki ali bivajo v instituciji. Pokazalo se je, da so osebe v institucionalni oskrbi bolj zadovoljne s prejeto socialno oporo, medtem ko so osebe v domači oskrbi izrazile tudi nezadovoljstvo s prejeto socialno oporo. Zaznamo lahko, da so za to ciljno skupino izrednega pomena emocionalna opora in opora pri opravljanju določenih opravil, storitev ter dejavnosti, medtem ko je opora v finančnem smislu nekako samoumevna. Seveda rezultatov ne moremo posplošiti, saj bi morali vzeti veliko večji vzorec in ga razširiti na uporabnike drugih zavodov.

Pri raziskovanju socialne opore oseb s posebnimi potrebami smo prišli do ugotovitve, da je prišlo do sprememb predvsem v smislu, da pomembnost in veljavo vse bolj pridobivajo formalni viri socialne opore. To se kaže predvsem v širjenju znanj, ponudbe, programov in storitev na področju socialnega varstva.

Odprto vprašanje ostaja, kateri viri socialne opore so primernejši za osebe s posebnimi potrebami v smislu, da jim kljub pomoči in opori še vedno omogočajo, da v vsakdanjem življenju delujejo in se udeležujejo na podlagi lastnih zmožnosti in sposobnosti ter da te niso preveč prezrte, omejene ali zatrte oziroma jim omogočajo dovolj širok prostor za samostojen razvoj. To je tema za nadaljnje raziskovanje, ki bi moralo zajeti večji vzorec oseb s posebnimi potrebami v Sloveniji. Seveda pa lahko zaključimo s trditvijo, da prepletanje neformalnih in

formalnih virov socialne opore, kljub njihovim pomanjkljivostim in omejitvam, omogoča osebam s posebnimi potrebami kvalitetnejše, dostojnejše in polnejše življenje.

8 LITERATURA

Antončič, Vojko in Katja Boh. 1991. Premise za raziskovanje kvalitete življenja. *Družboslovne razprave* 8 (12). Dostopno prek: <http://druzboslovnerazprave.org/clanek/pdf/1991/12/1/> (6. oktober 2014).

Antonucci, Toni Claudette, Hiroko Akiyama in Jennifer E. Lansford. 1998. Negative Effects of Close Social Relations. V *Family Relations* 47 (4). Dostopno prek: <http://www.jstor.org.nukweb.nuk.uni-lj.si/stable/pdfplus/585268.pdf?acceptTC=true> (6. oktober 2014).

Appleyard, Karen, Byron Egeland in L. Alan Sroufe. 2007. Direct Social Support for Young High Risk Children: Relations with Behavioral and Emotional Outcomes across Time. *Journal of Abnorm Child Psychol* 35 (3). Dostopno prek: <http://search.proquest.com.nukweb.nuk.unilj.si/docview/204987259/fulltextPDF/13C9F3363ED1841E8FD/3?accountid=16468> (6. oktober 2014).

Brandon, Althea in David. 1992. *Praktični priročnik za osebe v službah za ljudi s posebnimi potrebami*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo, Pedagoška fakulteta.

Caplan, Gerald. 1974. *Support Systems and Community Mental Health: Lectures on Concept Development*. New York: Behavioral Publications.

Cassel John. 1976. The Contribution of the Social Environment to Host-Resistance. *American Journal of Epidemiology* 104 (2): 107–123.

Cobb, Sidney. 1976. Social Support as a Moderator of Life Stress. *Psychosomatic Medicine* 38 (5): 300–314.

Cohen, Sheldon in S. Leonard Syme. 1985. *Social Support and Health*. San Francisco: Academic Press. Dostopno prek: <http://www.psy.cmu.edu/~scohen/symechap85.pdf> (6. oktober 2014).

Dobnikar, Marija. 2009. *Družina kot socialni sistem*. Dostopno prek: ftp://193.77.159.154/razno/DOBA%20PONATIS%202009/26.OKTOBER_2009/Druzina%20kot%20socialni%20sistem_45kom/Druzina%20kot%20socialni%20sistem_CIP%20montatanew.pdf (9. oktober 2014).

Dremelj, Polona. 2003. Sorodstvene vezi kot vir socialne opore posameznikov. *Družboslovne razprave* 19 (43). Dostopno prek: <http://druzboslovnerazprave.org/clanek/pdf/2003/43/10/> (9. oktober 2014).

Dremelj, Polona in Mateja Nagode. 2005. Spolne razlike v omrežjih socialne opore za ljudi z gibalnimi težavami s Sloveniji. *Socialno delo* 44 (1/2). Dostopno prek: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-ZDXTIKND/> (9. oktober 2014).

Graham, Allan. 1999. *The Sociology of the Family: A Reader*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
Gottlieb, H. Benjamin 1981. *Social Networks and Social Support*. London: Sage Publications Ltd.

Hlebec, Valentina in Maša Filipovič Hrast. 2009. *Medgeneracijska solidarnost v družini*. Dostopno prek: http://ceps.pef.uni-lj.si/dejavnosti/sp/27-10-2009/Hlebec_Filipovic-Hrast.pdf (9. oktober 2014).

Hlebec, Valentina in Tina Kogovšek. 2003. Konceptualizacija socialne opore. *Družboslovne razprave* 19. Dostopno prek: <http://druzboslovnerazprave.org/clanek/pdf/2003/43/8/> (9. oktober 2014).

--- 2006. *Merjenje socialnih omrežij*. Ljubljana: Študentska založba.

House, James S. 1987. Social Support and Social Structure. *Sociological Forum* 2 (1). Dostopno prek: http://deepblue.lib.umich.edu/bitstream/handle/2027.42/45658/11206_2005_Article_BF01107897.pdf?sequence=1 (14. januar 2016).

Iglič, Hajdeja. 1988a. Ego-centrične socialne mreže. *Družboslovne razprave* 6 (5). Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/dr/dr6Igljic.PDF> (6. oktober 2014).

--- 1988b. *Analiza socialnim mrež: prikaz osnovnih značilnosti socialnih mrež Jugoslovanov*. Ljubljana: Inštitut za sociologijo pri Univerzi.

--- 1989. *Socialne mikrostrukture: sorodstvena in tradicionalna orientacija v iskanju socialne opore*. Ljubljana: FDV.

ISOV – Informacijski sistem za obravnavo varovancev/uporabnikov. Dostopno prek: https://secure2.uninet.si/i/i_postojna/prijava/index.phtml (14. januar 2016).

Jacobson, David. 1987. The Cultural Context of Social Support and Support Networks. *Medical Anthropology Quarterly* 1 (1). Dostopno prek: <http://onlinelibrary.wiley.com.nukweb.nuk.unilj.si/doi/10.1525/maq.1987.1.1.02a00030/pdf> (9. oktober 2014).

Kelavič, Manuela. 2007. Potrebe svojcev oseb s težavami v duševnem zdravju. *Socialna pedagogika* 11 (3). Dostopno prek: <http://www.zzsp.org/revija/2007/07-3-287-406.pdf#page=29> (6. oktober 2014).

Kersnik, Maja. 2006. Neformalna socialna omrežja prebivalcev Slovenije – predstavitev. *IB Revija – Revija za strokovna in metodološka vprašanja trajnostnega razvoja* 3 (40). Dostopno prek: http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/ib/2006/ib306.pdf#page=79 (9. oktober 2014).

Kogovšek, Tina in Anuška Ferligoj. 2003. Merjenje egocentričnih omrežij socialne opore. *Družboslovne razprave* 19 (43). Dostopno prek: <http://druzboslovnerazprave.org/clanek/pdf/2003/43/9/> (15. oktober 2014).

Kogovšek, Tina, Valentina Hlebec, Polona Dremelj in Anuška Ferligoj. 2003. Omrežja socialne opore Ljubljančanov. *Družboslovne razprave* 19 (43). <http://druzboslovnerazprave.org/clanek/pdf/2003/43/12/> (9. oktober 2014).

Lin, Nan. 1986. Conceptualizing Social Support. V *Social Support, Life Events and Depression*, ur. Nan Lin, Alfred Dean in Walter Ensel, 17–30. Orlando (Florida): Academic Press, inc.

Lačen, Marijan. 1993. *Bivalna skupnost*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport.

Mandič, Srna in Valentina Hlebec. 2005. Socialno omrežje kot okvir upravljanja s kakovostjo življenja in spremembe v Sloveniji med letoma 1987 in 2002. *Družboslovne razprave* 21 (49/50). Dostopno prek: <http://druzboslovnerazprave.org/clanek/pdf/2005/49-50/15/9> (9. oktober 2014).

Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve. 2008. *Konvencija o pravicah invalidov*. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/konvencija_o_pravicah_invalidov.pdf (6. oktober 2014).

Morris, Jenny. 2001. Social exclusion and young disabled people with high levels of support needs. *Critical Social Policy* 21(2). Dostopno prek: <http://csp.sagepub.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/content/21/2/161.full.pdf+html> (9. oktober 2014).

Nadoh, Jana, Petra Podreberšek in Valentina Hlebec. 2004. Cognitive Evaluation of the Hierarchical Approach for Measuring Ego-centered Social Networks. *Metodološki zvezki*, 1 (2). Dostopno prek: <http://mrvar.fdv.uni-lj.si/pub/mz/mz1.1/nadoh.pdf> (9. oktober 2014).

Nagode, Mateja in Polona Dremelj. 2005. Spolne razlike v omrežjih socialne opore za ljudi z gibalnimi težavami s Sloveniji. *Socialno delo* 44. Dostopno prek: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-ZDXTIKND?&language=eng> (6. oktober 2014).

Nagode, Mateja, Mojca Novak in Polona Dremelj. *Socialne opore in socialna omrežja različnih tipov družin*. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/r_socialna_opora_omrezja_druzine.pdf (9. oktober 2014).

Novak, Mojca, Nevenka Černigoj Sadar, Srečo Dragoš, Polona Dremelj, Anuška Ferligoj, Valentina Hlebec, Tina Kogovšek in Mateja Nagode. 2004. *Omrežja socialne opore prebivalstva Slovenije*. Ljubljana: Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo.

Računsko sodišče Republike Slovenije. 2008. *Revizijsko poročilo – Skrb za tiste, ki potrebujejo varstvo in nego drugih*. Dostopno prek: [http://www.rs-rs.si/rsrs/rsrs.nsf/l/K8B7D83CC899C8389C125742D0019531D/\\$file/KAM_RSP.pdf](http://www.rs-rs.si/rsrs/rsrs.nsf/l/K8B7D83CC899C8389C125742D0019531D/$file/KAM_RSP.pdf) (14. januar 2016).

Renner, Tanja, Mateja Sedmak, Alenka Švab in Mojca Urek. 2006. *Družine in družinsko življenje v Sloveniji*. Koper: Založba Anneles.

Pahor, Majda in Barbara Domajnko. 2007. Kdo me bo gledal? Socialna opora, zdravje in bolezen starejših ljudi. *Teorija in praksa* 44 (1–2). Dostopno prek: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-OHYTRRBL/> (14. oktober 2014).

Pahor, Majda, Barbara Domajnko in Valentina Hlebec. 2010. Socialna opora v primeru bolezni: medgeneracijska solidarnost. *Zdrav Vestn* 2 (80). Dostopno prek: <http://vestnik.szd.si/index.php/vestnik/article/view/47/34> (14. oktober 2014).

Sendi, Richard in Boštjan Kerbler. 2009. Invalidi in dostopnost: kako uspešni smo v Sloveniji pri odstranjevanju in preprečevanju grajenih in komunikacijskih ovir? *Urbani izziv* 20 (1). Dostopno prek: <http://urbani-izziv.uirs.si/Portals/uizziv/papers/urbani-izziv-2009-20-01-001.pdf> (20. oktober 2014).

Statistični urad Republike Slovenije. 2007. *Invalidi, starejši in druge osebe s posebnimi potrebami v Sloveniji*. Dostopno prek <http://www.stat.si/doc/pub/invalidi-2007-SLO.pdf> (17. oktober 2014).

--- 2009. *Javni socialnovarstveni zavodi, Slovenija 2007*. Dostopno prek: <http://www.stat.si/doc/statinf/12-si-044-0901.pdf> (17. oktober 2014).

Šadl, Zdenka. 2005. Družbene spremembe, travmatične emocije in emocionalna opora. *Družboslovne razprave* 19 (49/50). Dostopno prek: <http://druzboslovnerazprave.org/clanek/pdf/2005/49-50/13/> (12. oktober 2014).

Šadl, Zdenka in Valentina Hlebec. 2007. Emocionalna opora v omrežjih srednje in starejše generacije v časovni perspektivi. *Teorija in praksa* 44 (1–2). Dostopno prek: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-4ASUW2SE/> (12. oktober 2014).

Thoits, Peggy A. 1985. Social Support and Psychological Well-Being: Theoretical Possibilities. V *Social Support: Theory Research and Applications*, ur. Irwin G. Sarason in Barbara R. Sarason, 51–72. Dodrecht: Martinus Nijhoff Publishers.

Turk, Vojko. 2005. Domsko zdravstveno varstvo oseb s posebnimi potrebami. V Zbornik *Naša pot: Odrasle osebe z zmernimi, težjimi in težkimi motnjami v duševnem razvoju*, ur. Valerija Bužan, 71–74. Ig: Cudv Dolfke Boštjančič.

Ule, Mirjana. 2003. *Tipi družin in socialne mreže*. Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve Republike Slovenije. Dostopno prek: http://csp.fdv.si/raziskave/raziskovalni_projekti/projekt/tipi-druzin-in-socialne-mreze/ (12. oktober 2014).

Ustava Republike Slovenije. Ur. l. RS 33/1991. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=199133&stevilka=1409> (9. oktober 2014).

Vaux, Alan. 1985. Variations in Social Support Associated with Gender, Ethnicity and Age. *Journal of Social Issues* 41 (1): 89–110.

--- 1988. *Social Support: Theory, Research and Intervention*. New York: Praeger.

VDC Postojna – Varstveno delovni center Postojna. Dostopno prek: <http://www.vdc-postojna.si> (9. oktober 2014).

Weiss, Robert. 1974. The Provisions of Social Relations. V *Doing unto Others*, ur. Zick Rubin, 17–26. Englewood Cliffs: Prentice Hall.

Zakon o socialnem varstvu (ZSV). Ur. l. RS 54/1992. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=199254&stevilka=2484> (12. oktober 2014).

Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP-UPB1). Ur. l. RS 3/2007. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=20073&stevilka=101> (12. oktober 2014).

Zavod Republike Slovenije za šolstvo. 2004. *Kriteriji za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oziroma motenj otrok s posebnimi potrebami*. Dostopno prek: <http://www.zrss.si/default.asp?rub=3481> (12. oktober 2014).

Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije. 2014. *Invalidsko zavarovanje*. Dostopno prek: <http://www.zpiz.si/wps/wcm/connect/zpiz+internet/zpiz/prvastran/ozavarovanju/invalidsko+zavarovanje> (12. oktober 2014).

Zdešar, Polona in Tina Kogovšek. 2004. *Mobilne komunikacije in omrežja socialne opore*. Dostopno prek: <http://uploadi.www.ris.org/editor/1224349080sest.pdf> (17. oktober 2014).

PRILOGE

Priloga A: Intervjuji uporabnikov Varstveno delovnega centra

INTERVJU 1 (institucionalno varstvo)

Se lahko na kratko predstaviš? Koliko si star in kje živiš? Imaš starše, brata, sestro, skrbnico/-ka?

Imam 63 let, živim pa v bivalni. Staršev in bratov nimam več, imam pa še ženo od brata, nečakinjo in njeno hčer.

S kom pa živiš? Je poleg tebe v stanovanjski skupnosti še kdo?

Ja, v bivalni so še ostali – Klavdija, Lojzka, Jožica in Romana. So pa tudi zaposlene delavke – Andreja, Irena, Brigita in Teja. Samo one ne živijo tukaj.

Koliko časa si že v stanovanjski skupnosti?

Od začetka, ko so naredili bivalno. Od leta 2007.

Ti kdo pomaga, ko potrebuješ pomoč pri oblačenju, umivanju, kuhanju oziroma pri vsakdanjih opravilih?

Stuširam in oblečem se sam, kuhajo pa zaposlene. Včasih jim pomagam tudi jaz.

Katera opravila narediš v stanovanjski ti sam?

Dam posodo v pomivalni stroj, včasih jo tudi pospravim, posesam bivalno, pometem in umijem stopnice pred bivalno, nesem smeti, pomagam skuhati kosilo, kadar mi rečejo zaposlene. Sam grem v trgovino po hrano, kadar mi naročijo, ali pa grem skupaj z delavko. Pospravim si sobo.

Kaj pa naredijo ostali sostanovalci?

Romana in Jožica pomagajo skuhati kosilo in večerjo, ob nedeljah ga kuhajo same. Pospravijo tudi posodo. Jožica obesi perilo in pomije tla. Gre skupaj z nami v trgovino in na Karitas. Lojzka zlika perilo in ga zloži, pripravi mizo za kosilo. Klavdija olupi krompir in očisti solato, drugo pa bolj težko naredi.

Kaj vam pa pomagajo narediti zaposlene v stanovanjski skupnosti?

One kuhajo kosilo in večerjo, pripravijo zajtrk, operejo perilo, zlikajo perilo. Včasih perilo zlika Lojzka. Stuširajo Klavdijo in Lojzko. Klavdijo pomagajo tudi obleči. Gredo v trgovino po hrano. Nas peljejo kupiti oblačila, čevlje, CD-je... Gredo z nami na banko po denar in na pošto plačati položnice. Peljejo nas tudi na Vero in luč v Košano, pa na dedka mraza v Pivko jamo, pa k zdravniku.

Ali pomagaš tudi skrbnici? Pri katerih opravilih pomagaš staršem/skrbnici/-ku?

Elviri pomagam pospraviti okoli hiše, pokosim travo, pograbim, očistim drevje, če je sneg, skidam pred hišo, pomagal sem ji pospraviti podstrežje in ostale prostore. Z njo in njenim bratom grem tudi v trgovino in potem gremo na kavo.

Ali greš sam k zdravniku? Kaj pa na banko, pošto, v trgovino?

K zdravnici grem sam. Tudi k psihiatrinji. Na banko in pošto gre skrbnica. V trgovino grem včasih sam, kadar me pošljejo delavke, včasih pa tudi z njimi. V trgovino po oblačila gre z mano skrbnica.

Kaj kupiš kadar greš sam v trgovino? Ali ti dajo tudi denar?

Kupim kar mi reče delavka. Mi napiše na listek. Ne dajo mi denarja, ampak listek, ki ga pokažem trgovki in potem ona pošlje račun v VDC.

Ali sam zaslužiš denar oziroma ti dajo denar starši/skrbnik/-ca?

Denar zaslužim sam v VDC-ju. Vsak mesec v šivalnici dobim nagrado. Prejšnji mesec sem dobil veliko, ker smo delali voščilnice za božič in novo leto. Če rabim denar za obleke, čevlje, CD-je, pa vprašam skrbnico in potem gre ona z mano v trgovino.

Kdo plačuje položnice?

Položnice za bivalno plača skrbnica.

Si bil na kakšnem izletu ali pa na počitnicah? Kaj pa na kakšni prireditvi, delavnici, dogodku, razstavi?

Ja, poleti smo šli z VDC-jem na letovanje v Poreč. Bili smo v rudniku v Velenju.

Kdo te pelje na izlete, razne prireditve, počitnice?

Gremo z VDC-jem, pelje pa nas avtobus. Ali pa gremo s kombijem.

Imaš v VDC-ju kakšnega dobrega prijatelja/-ico? S kom se družiš v prostem času, ko nisi v VDC-ju?

Imam Lojzko in Brankota. V bivalni se družimo z ostalimi, ko imamo večerjo, drugače gledam TV. Najraje grem k Elviri ali pa nečakinji.

Ali greš kam na obisk, ko so prazniki? Ali te kdo obiše?

Za praznike grem k skrbnici Elviri. K njem grem tudi vsako sobo in nedeljo in pridem zvečer v bivalno. Med tednom pa grem tudi k nečakinji na obisk. K meni na obisk pride Elvira, njen brat, nečakinja in njena hči, ko praznujem rojstni dan. Včasih pa pride tudi Branko iz VDC-ja.

Komu poveš, če imaš kakšen problem, težave oziroma komu zaupaš svoje osebne stvari? Ali se ta oseba veliko pogovarja s tabo?

Povem Mirjani v VDC-ju ali pa delavkam v bivalni. One me največ sprašujejo. Jaz pa jim včasih povem, včasih pa ne.

Komu se zaupaš, ko si žalosten?

Če sem žalosten, ne povem. Direktorju rečem, da bi šel na pogovor k psihiatrinji in potem me naroči.

Kdo ti je stal ob strani, ko so ti umrli starši, sorodniki?

Najbolj mi je stala skrbnica Elvira in pa nečakinja.

S kom se najraje pogovarjaš v stanovanjski skupnosti?

Z delavkami.

Kaj pa z ostalimi sstanovalci?

Najraje se z Jožico, z Romano pa ne, ker je preveč ukazovalna.

Na koga se obrneš, če potrebuješ kakšen nasvet, informacijo oziroma, če kaj ne veš in bi rad zvedel/-a? V VDC-ju rečem Mirjani ali pa direktorju in mi potem ona dva povesta in pokažeta, ali pa v bivalni delavke. Včasih skupaj pogledamo na internetu.

Ali ti je lepo v stanovanjski enoti ali bi morda raje živel kje drugje?

Rad bi živel pri Elviri v bratovi hiši, kjer sem imel prej svojo sobo, preden sem prišel v bivalno. ***Kaj meniš, ali vedno ko potrebuješ pomoč, slednjo tudi prejmeš (npr. ko želiš pogovor, imaš probleme oziroma težave, ko kaj ne moreš sam storiti oz. opraviti ipd.)?***

Direktorju ali pa v stanovanjski rečem, da želim pogovor in potem se takoj pomenimo. Včasih rečem, da bi šel na pogovor k svoji psihiatrinji, ker me pomiri. Če se želim pogovarjati z Elviro, pa jo pokličem po telefonu. Takrat bi rad šel k njej, vendar mi dovoli samo čez vikende. Med tednom samo takrat, ko želi, da ji pokosim travo, zložim drva ali pa pospravim garažo.

Ali po tvojem mnenju kdaj česa ne narediš, vendar bi določeno opravilo, dejavnost oz. storitev lahko opravil, pa se ti ne da, nimaš volje ipd. (kdaj namesto tebe kaj naredi zaposlen/-a, skrbnik/-ca, starši ipd.)?

Ja, včasih se mi ne da posesati sobe ali pa pomiti stopnišča. Če dela Brigita, naredi to ona namesto mene, če pa Irena ali Andreja, pa moram to narediti naslednji dan. Včasih rečem, da me boli križ ali pa koleno, pa mi ni treba tega narediti.

Pogrešaš pomoč oziroma oporo od kakšnega sorodnika, prijatelja...?

Zelo pogrešam Elviro (bratovo ženo), da bi mi večkrat kaj skuhala in da bi šel večkrat lahko k njej na obisk. Zelo jo imam rad in mi je lepo ko skupaj gledava TV ali pa gremo v trgovino in mi potem plača pijačo.

Si zadovoljen s prejeto pomočjo ali si želiš več pomoči?

S pomočjo sem zadovoljen. Če kaj ne morem narediti ali ne znam, vprašam zaposlene ali pa povem direktorju. Rad se pogovorim z njim. Večkrat pa bi rad videl Elviro. Vprašal jo bom, če se lahko preselim k njej, ker imam tam prazno sobo.

INTERVJU 2 (institucionalno varstvo)

Se lahko na kratko predstaviš? Koliko si stara in kje živiš? Imaš starše, brata, sestro, skrbnico/-ka?

Stara sem 45 in živim v bivalni. V Košani imam dva brata, nečaka in fanta. K njim grem za cev vikend enkrat na mesec in pa čez praznike.

S kom pa živiš? Je poleg tebe v stanovanjski skupnosti še kdo?

Živim v bivalni še z ostalimi. 6 nas je. V sobi sem skupaj z Romano, so pa še Stanko, Klavdija in Lojzka.

Koliko časa si že v stanovanjski skupnosti?

3 leta.

Ti kdo pomaga, ko potrebuješ pomoč pri oblačenju, umivanju, kuhanju oziroma pri vsakdanjih opravilih?

Ne potrebujem pomoči. Oblečem in umijem se sama, kuhati pa tudi znam sama, saj sem doma kuhala bratoma in nečaku.

Katera opravila narediš v stanovanjski sama?

Sama skuham kosilo ob nedeljah, včasih pa tudi med tednom. Pomaga mi Romana. Zvečer, ko gredo ostali spat, pomijem tla. Če mi naročijo, obesim perilo in ga zložim, ko se posuši. Včasih nama s Stankom zaposlene naročijo, da greva v trgovino po hrano. S Stankom hodiva tudi na Karitas in z vozičkom pripeljeva hrano v bivalno.

Kaj pa naredijo ostali sostanovalci?

Vsak naredi tisto, kar mu reče Brigita, Irena, Andreja ali pa Teja (zaposlena), da mora. Stanko ob sredah pomete in pomije stopnišče, Lojzka zlika perilo, jaz in Romana pomagamo skuhati. Ob nedeljah naredimo čisto same kosilo, ali pa tudi takrat, ko imajo zaposlene druge opravke.

Kaj vam pa pomagajo narediti zaposlene v stanovanjski skupnosti?

Pomagajo nam skuhati večerjo, pripravijo zajtrk, skupaj gremo v trgovino, operejo nam oblačila, stuširajo pa tudi Klavdijo in Lojzko.

Kaj pa narediš doma v Košani?

Skuham bratu kosilo, pospravim po hiši, operem njegova oblačila.

Ali greš sama k zdravniku? Kaj pa na banko, pošto, v trgovino?

Ja, povsod grem sama. Včasih vprašam še delavko v bivalni, če gre z mano.

Kaj kupiš kadar greš sama v trgovino? Ali ti dajo tudi denar?

Denar dvignem na banki in si kupim kaj novega za obleč ali obut. Včasih kupim tudi kaj za pojest.

Ali sama zaslužiš denar oziroma ti dajo denar starši/skrbnik/-ca?

Denar zaslužim sama v VDC-ju. Vsak mesec dobim nagrado.

Kdo plačuje položnice?

Položnice plačam sama. Kar na pošti.

Kakšni so tvoji hobiji? Kaj počneš v prostem času oziroma kakšne krožke imaš v VDC-ju?

Rada balinam, zadnji mesec pa hodim tudi na kegljanje. Rada tudi kvačkam in vezem. Za praznike sem naredila veliko voščilnic.

Si bil na kakšnem izletu ali pa na počitnicah? Kaj pa na kakšni prireditvi, delavnici, dogodku, razstavi?

Na počitnice in izlete gremo z VDC-jem. Lani smo bili na letovanju v Poreču in v rudniku. Imamo pa tudi delavnice.

Kdo te pelje na izlete, razne prireditve, počitnice?

VDC, ker on organizira letovanja, izlete. Organizira tudi prevoz.

Imaš v VDC-ju kakšnega dobrega prijatelja/-ico? S kom se družiš v prostem času, ko nisi v VDC-ju?

V VDC-ju imam dobro prijateljico Romano in tudi v bivalni se družim z njo. Sve skupaj v sobi.

Ali greš kam na obisk, ko so prazniki? Ali te kdo obišče?

Ja, ko so prazniki grem domov v Košano. Tja me pelje Martin s kombijem od VDC-ja, nazaj pa pridem z avtobusom. Doma je brat, obiščem pa tudi fanta. Ona dva me ne obiščeta, grem vedno jaz v Košano.

Komu poveš, če imaš kakšen problem, težave oziroma komu zaupaš svoje osebne stvari? Ali se ta oseba veliko pogovarja s tabo?

Romani. Z njo se veliko pogovarjave, tudi v sobi in ko skuhamo kavo.

Komu se zaupaš, ko si žalosten?

Tudi Romani.

Kdo ti je stal ob strani, ko so ti umrli starši, sorodniki?

Najbolj brata, nečak in pa fant. Pa tudi sestrične, ki so prišle na obisk.

S kom se najraje pogovarjaš v stanovanjski skupnosti?

Z Romano.

Na koga se obrneš, če potrebuješ kakšen nasvet, informacijo oziroma, če kaj ne veš in bi rad zvedela?

Na Romano ali pa na tovarišico v VDC-ju in pa delavke v bivalni.

Ali ti je lepo v stanovanjski enoti ali bi morda raje živela kje drugje?

Rada bi šla domov v Košano. Vendar tam živi brat. Če bi on šel v dom ali pa kam drugam, bi šla živet nazaj domov. Drugače pa ne. Potem bi bila bližje fantu.

Kaj meniš, ali vedno ko potrebuješ pomoč, slednjo tudi prejmeš (npr. ko želiš pogovor, imaš probleme oziroma težave, ko kaj ne moreš sam storiti oz. opraviti ipd.)?

Ja, vedno. Če se želim pogovarjati, vprašam Romano ali pa povem zaposlenim. V VDC-ju pa rečem direktorju za razgovor. Če ne morem preobleči postelje, rečem tisti, ki dela.

Ali po tvojem mnenju kdaj česa ne narediš, vendar bi določeno opravilo, dejavnost oz. storitev lahko opravil, pa se ti ne da, nimaš volje ipd. (kdaj namesto tebe kaj naredi zaposlen/-a, skrbnik/-ca, starši ipd.)?

Če sem na vrsti, da kaj pospravim, operem, počistim in se mi ne da, rečem da bom naredila čez eno uro ali pa drugi dan. Včasih pa rečem, da tega ne morem narediti in potem mi pomaga zaposlena ali pa me nauči.

Pogrešaš pomoč oziroma oporo od kakšnega sorodnika, prijatelja...?

Pogrešam svojega fanta in brata, ki živita v Košani. Kadar grem na obisk je vredno, potem pa mi je dolgčas po njiju, ko pridem nazaj v stanovanjsko in se pogovarjamo samo po telefonu.

Si zadovoljen s prejeto pomočjo ali si želiš več pomoči?

Sem zadovoljna, ker znam veliko narediti sama in ne potrebujem dosti pomoči.

INTERVJU 3 (institucionalno varstvo)

Se lahko na kratko predstaviš? Koliko si star in kje živiš? Imaš starše, brata, sestro, skrbnico/-ka?

59 let, živim pa u Postojni, v bivalni na Vojkovi. Imam brata, ki živi z družino v Senožečah, nekaj sorodnikov pa živi v Hruševju, Velikem Ubeljskem

S kom pa živiš? Je poleg tebe v stanovanjski skupnosti še kdo?

Živim skupaj z Jožico, Stankom, Lojzko in Klavdijo. Na večerjo pa pride k nam tudi Ljubo.

Koliko časa si že v stanovanjski skupnosti?

Približno 3 leta. Morda kaj več, ali manj.

Ti kdo pomaga, ko potrebuješ pomoč pri oblačenju, umivanju, kuhanju oziroma pri vsakdanjih opravilih?

Vse to lahko naredim sama, včasih pa potrebujem pomoč, če me preveč bolita roka in noga. Kuhave skupaj z Jožico. Včasih pomagamo delavkam v bivalni, včasih pa naredive kaj tudi same. Če kaj ne zmorem, vprašam Jožico, Stanka ali pa delavke, da mi pomagajo.

Katera opravila narediš v stanovanjski ti sama?

Pospravim posodo, perilo, pometem tla, včasih pripravim kosilo ali pa večerjo.

Kaj pa naredijo ostali sostanovalci?

Vsak ima svoja dežurstva, ki jih vsak dan opravi. Nekateri pomagajo pripraviti kosilo ali pa večerjo, drugi pospravijo posodo, likajo, pometejo in pobrišejo tla. Odvisno, kaj lahko vsak naredi.

Kaj vam pa pomagajo narediti zaposlene v stanovanjski skupnosti?

Če kaj ne zmoremo sami, nam potem one pomagajo to narediti. Zlikajo nam perilo, med tednom pripravijo zajtrk in skuhamo večerjo, mi jim pa pomagamo. Tudi stuširajo nekatere. Z nekaterimi gredo v nabavo.

Ali greš sama k zdravniku? Kaj pa na banko, pošto, v trgovino?

Ja, povsod grem sama. Včasih grem peš, včasih pa vprašam delavke, če me lahko peljejo z avtom. Če moram v Ljubljano k zdravniku, pa zrihtamo prevoz.

Kaj kupiš kadar greš sama v trgovino?

Kupim oblačila, čevlje, včasih tudi hrano – kakšne sladkarije, vodo...

Ali sam zaslužiš denar oziroma ti dajo denar starši/skrbnik/-ca?

Denar zaslužim v VDC-ju, dobim pa tudi socialno podporo.

Kdo plačuje položnice?

Sama. Na pošti.

Kakšni so tvoji hobiji? Kaj počneš v prostem času oziroma kakšne krožke imaš v VDC-ju?

Zelo rada delam gobeline, vezem in pa zbiram sličice od nogometišev.

Si bil na kakšnem izletu ali pa na počitnicah? Kaj pa na kakšni prireditvi, delavnici, dogodku, razstavi?

Vsako leto gremo na letovanje z VDC-jem – na morje. Hodimo tudi na izlete. Bili smo v rudniku v Velenju, v Kekčevi deželi... Poleti hodimo z bivalno na dogodke, ki so v mestu. Lani smo šli na par koncertov in predstav. Poleti pa grem tudi za par dni k bratu na počitnice.

Kdo te pelje na izlete, razne prireditve, počitnice?

VDC, ker hodimo z VDC-jem.

Imaš v VDC-ju kakšnega dobrega prijatelja/-ico? S kom se družiš v prostem času, ko nisi v VDC-ju?

Moja prijateljica je Jožica. V bivalni in v VDC-ju

Ali greš kam na obisk, ko so prazniki? Ali te kdo obišče?

Ma niti ne grem na obisk. Za praznike sem v bivalni. Včasih grem samo na kosilo k bratu in njegovi ženi domov. Obišče me brat, ko mi prinese pošto.

Komu poveš, če imaš kakšen problem, težave oziroma komu zaupaš svoje osebne stvari? Ali se ta oseba veliko pogovarja s tabo?

Jožici zaupam največ stvari. Pogovarjave se, ko gledamo TV, pa pri večerji, kosilu, preden greve spat, ker sva v isti sobi.

Komu se zaupaš, ko si žalostna?

Niti nisem žalostna. Če pa se kaj zgodi, pa povem Jožici.

Kdo ti je stal ob strani, ko so ti umrli starši, sorodniki?

Brat in žena.

S kom se najraje pogovarjaš v stanovanjski skupnosti?

Z Jožico.

Kaj pa z ostalimi sstanovalci?

Z ostalimi se tudi pogovarjam, vendar ne toliko kot z Jožico. Z njo se že dolgo poznamo in tudi prej smo skupaj živele v Lojzkini hiši. Tudi tam smo bile v isti sobi.

Na koga se obrneš, če potrebuješ kakšen nasvet, informacijo oziroma, če kaj ne veš in bi rad zvedel/-a?

Če kaj ne vem, vprašam Stašo ali pa direktorja v VDC-ju, ali pa zaposlene v bivalni.

Ali ti je lepo v stanovanjski enoti ali bi morda raje živel kje drugje?

Zdaj mi je lepo, pred enim letom pa mi ni bilo. Sem se želela preseliti, ker je bila v bivalni Nataša. Z njo smo se zelo kregale. Sploh je nisem marala.

Kaj meniš, ali vedno ko potrebuješ pomoč, slednjo tudi prejmeš (npr. ko želiš pogovor, imaš probleme oziroma težave, ko kaj ne moreš sam storiti oz. opraviti ipd.)?

Ja, vedno jo prejmem. Če želim pogovor, se pogovarjam veliko z Jožico, ki je z mano v sobi, in Andrejo, ki dela. Zadnjič me je napadla Katja in sem takoj povedala direktorju.

Ali po tvojem mnenju kdaj česa ne narediš, vendar bi določeno opravilo, dejavnost oz. storitev lahko opravil, pa se ti ne da, nimaš volje ipd. (kdaj namesto tebe kaj naredi zaposlen/-a, skrbnik/-ca, starši ipd.)?

Ne naredim dosti stvari, ker težko hodim in sem hitro utrujena. Pomagam skuhati kosilo ob nedeljah, se mi pa ne da, ker se hitro zmatram in rajši gledam TV.

Pogrešaš pomoč oziroma oporo od kakšnega sorodnika, prijatelja...?

Ja, pogrešam pomoč od brata in njegove družine. Tja grem na kosilo samo ob prazniki, on pa me včasih obišče po službi, da mi prinese pošto. Rada bi bila več z njim.

Si zadovoljen s prejetjo pomočjo ali si želiš več pomoči?

Sem zadovoljna, ker mi pri vsem pomagajo.

INTERVJU 4 (domače varstvo)

Se lahko na kratko predstaviš? Koliko si star in kje živiš? Imaš starše, brata, sestro, skrbnico/-ka?

Imam 50 let. Živim pa v Postojni. Starši niso več živi, bratov in sester nimam, imam pa skrbnico Ireno.

S kom pa živiš?

Živim sam z mačko v svojem stanovanju.

Ti kdo pomaga, ko potrebuješ pomoč pri oblačenju, umivanju, kuhanju oziroma pri vsakdanjih opravilih?

Oblečem in stuširam se sam, kuham pa ne. Dopoldne imamo malico v VDC-ju, popoldne pa grem na večerjo v bivalno.

Katera opravila narediš v stanovanju sam?

Pospravim stanovanje, pobrišem prah, v nedeljo pometem in pomijem tla, dam oprati perilo.

Ali ti pomaga tudi skrbnica?

Ne. To znam sam. Irena pride samo na obisk. Takrat moram dati prati posteljnino.

Kaj pa ti? Ali pomagaš tudi skrbnici?

Ne. K njej grem samo na obisk. Nesem ji položnico z VDC-ja, pa darilo za dan žena, ki ga naredimo v VDC-ju.

Ali greš sam k zdravniku? Kaj pa na banko, pošto, v trgovino?

Ja, k zdravniku grem sam. In v trgovino tudi. Na banko pa gre Irena.

Kaj kupiš kadar greš sam v trgovino?

Konzerve za mačko in nekaj hrane.

Ali sam zaslužiš denar oziroma ti dajo denar starši/skrbnik/-ca?

Dobim nagrado v VDC-ju in potem jo dam Ireni. Če pa rabim denar, pa vprašam Ireno.

Kdo plačuje položnice?

Irena.

Si bil na kakšnem izletu ali pa na počitnicah? Kaj pa na kakšni prireditvi, delavnici, dogodku, razstavi?

V Poreču, v Kekčevi deželi, v Velenju v rudniku, pa v Delfinu v Izoli. Poleti grem skoraj vsak večer na »Zmaj ma mlade«, ki je v mestu.

Kdo te pelje na izlete, razne prireditve, počitnice?

Direktor in pa vzgojiteljice.

Imaš v VDC-ju kakšnega dobrega prijatelja/-ico? S kom se družiš v prostem času, ko nisi v VDC-ju?

Vsi so moji prijatelji.

Ali greš kam na obisk, ko so prazniki? Ali te kdo obišče?

Včasih pride Irena in tudi jaz grem k njej.

Komu poveš, če imaš kakšen problem, težave oziroma komu zaupaš svoje osebne stvari?

Nimam problemov. Če me kdo moti, mu povem ali pa grem do direktorja.

Komu se zaupaš, ko si žalosten?

Saj nisem žalosten, ker imam mačko.

Kdo ti je stal ob strani, ko so ti umrli starši, sorodniki?

Nihče. Mami še zdaj pogrešam.

S kom se najraje pogovarjaš v stanovanjski skupnosti?

Z vsemi. Najbolj z Jožico in Stankom.

Kaj pa z ostalimi sostanovalci?

Romana mi gre na živce, ker je ukazovalna. Z njo se ne.

Na koga se obrneš, če potrebuješ kakšen nasvet, informacijo oziroma, če kaj ne veš in bi rad zvedel/-a?

Vprašam Mirjano ali pa direktorja, ali pa Tejo, Andrejo in Brigito.

Ti je lepo, ker živiš sam ali bi rajši še s kom živel npr. v bivalni?

Ja mi je lepo, ker živim z mačko. Zanj bi naredil vse. Raje njej kupim hrano, da ni lačna, kot pa sebi. V bivalni ne bi živel. Je preveč hrupno. Imam rad mir. Tam pa kar naprej čebernjajo.

Kaj meniš, ali vedno ko potrebuješ pomoč, slednjo tudi prejmeš (npr. ko želiš pogovor, imaš probleme oziroma težave, ko kaj ne moreš sam storiti oz. opraviti ipd.)?

Če se želim pogovarjati, se pogovarjam v VDC-ju, ko delam, ali pa potem z mačko, ko pridem domov. Če kaj ne morem narediti doma, pa mi pridejo iz stanovanjske pomiti okna.

Ali po tvojem mnenju kdaj česa ne narediš, vendar bi določeno opravilo, dejavnost oz. storitev lahko opravil, pa se ti ne da, nimaš volje ipd. (kdaj namesto tebe kaj naredi zaposlen/-a, skrbnik/-ca, starši ipd.)?

Vse naredim sam, skrbnica pa pride v kontrolo, če je vse v redu. Včasih kriči name, ker ne operem rjuh in so povsod dlake. Potem ona opere, vendar ne želim, da hodi po stanovanju.

Pogrešaš pomoč oziroma oporo od kakšnega sorodnika, prijatelja...?

Pogrešam mami, ker je že umrla. Ona mi je vedno fino skuhala.

Si zadovoljen s prejeto pomočjo ali si želiš več pomoči?

Ne potrebujem pomoči.

INTERVJU 5 (domače varstvo)

Se lahko na kratko predstaviš? Koliko si stara in kje živiš? Imaš starše, brata, sestro, skrbnico/-ka?

Sem Nina, imam 29 let, živim v Stari vasi. Imam mamo, ata in brata. Brat je v Italiji. In nono v Petelinjah.

S kom pa živiš?

Z mamom in atom. Imamo hišo v Stari vasi.

Ti kdo pomaga, ko potrebuješ pomoč pri oblačenju, umivanju, kuhanju oziroma pri vsakdanjih opravilih?

To vse naredi mama. Skuha kosilo in večerjo. Ali pa nona, če grem v Petelinje. Mama mi napravi, kaj naj oblečem.

Katera opravila narediš v stanovanju sama?

Če mi mama reče, pobrišem prah, pospravim posodo, posesam.

Ali pomagaš staršem in noni?

Če mi rečejo, jim pomagam pospravljati, pa kuhati. Rajši gledam nadaljevanke.

Ali greš sama k zdravniku? Kaj pa na banko, pošto, v trgovino?

Ne. Pelje me mama ali pa ata. Na banko in pošto pa ne grem.

Ali kupiš kaj sama kadar greš v trgovino?

Mama kupi v trgovini in plača na blagajni.

Ali sam zaslužiš denar oziroma ti dajo denar starši/skrbnik/-ca?

Zaslužim nagrado in potem dam denar mami.

Kdo plačuje položnice?

Mama.

Si bila na kakšnem izletu ali pa na počitnicah? Kaj pa na kakšni prireditvi, delavnici, dogodku, razstavi?

Z mamom in atom grem na morje, z VDC-jem grem na letovanje in na izlete. Pa tudi s Sožitjem gremo na izlete.

Kdo te pelje na izlete, razne prireditve, počitnice?

Avtobus, ali pa mama z avtom. Tudi s kombijem gremo.

Imaš v VDC-ju kakšnega dobrega prijatelja/-ico? S kom se družiš v prostem času, ko nisi v VDC-ju?

Moja prijateljica je Danijelca. Če nisem v VDC-ju, grem k noni.

Ali greš kam na obisk, ko so prazniki? Ali te kdo obišče?

K noni v Petelinje grem na počitnice. Včasih tudi med tednom, pa ne grem v VDC. Na obisk pride stric in žena in pa sestrične in bratrance. Za praznike pride iz Italije brat.

Komu poveš, če imaš kakšen problem, težave oziroma komu zaupaš svoje osebne stvari?

Mami, pa Mirjani.

Komu se zaupaš, ko si žalosten?

Ja tudi mami. Ona me stisne in potolaži.

S kom se najraje pogovarjaš v VDC-ju?

Z Danijelco.

Kaj pa z ostalimi sodelavci?

Ja tudi z drugimi. Najrajši pa z Danijelco. Je moja najboljša prijateljica.

Na koga se obrneš, če potrebuješ kakšen nasvet, informacijo oziroma, če kaj ne veš in bi rad zvedel/-a?

Na mamom.

Kaj meniš, ali vedno ko potrebuješ pomoč, slednjo tudi prejmeš (npr. ko želiš pogovor, imaš probleme oziroma težave, ko kaj ne moreš sam storiti oz. opraviti ipd.)?

Ja, vedno mi pomaga mama. Ona vse pospravi, mi pripravi oblačila, se pogovarja z mano. Ali pa pokličem prijateljico po mobitelu. Pošiljam ji tudi slikce in sms-e.

Ali po tvojem mnenju kdaj česa ne narediš, vendar bi določeno opravilo, dejavnost oz. storitev lahko opravil, pa se ti ne da, nimaš volje ipd. (kdaj namesto tebe kaj naredi zaposlen/-a, skrbnik/-ca, starši ipd.)?

Če mi mama reče, da moram pospraviti sobo, tega ne naredim, ker gledam nadaljevanke. Diego je moj fant in ga gledam po TV-ju, ko pridem iz VDC-ja.

Pogrešaš pomoč oziroma oporo od kakšnega sorodnika, prijatelja...?

Pogrešam brata, ki je v Italiji.

Si zadovoljen s prejeto pomočjo ali si želiš več pomoči?

Sem zadovoljna. Ni mi treba delati stvari.

INTERVJU 6 (domače varstvo)

Se lahko na kratko predstaviš? Koliko si stara in kje živiš? Imaš starše, brata, sestro, skrbnico/-ka?

38 let imam, živim v Senožečah. Ja imam starše in sestro.

S kom pa živiš?

Z mamo in tatom.

Ti kdo pomaga, ko potrebuješ pomoč pri oblačenju, umivanju, kuhanju oziroma pri vsakdanjih opravilih?

Ne, zakaj bi mi pomagali. Saj znam sama.

Katera opravila narediš v stanovanju sama?

Vse naredim. Kuham, perem, pospravljam, čuvam nečakinje.

Ali pomagaš staršem?

Ja, jim pomagam. Veliko stvari naredim sama, ker sta že stara.

Ali greš sama k zdravniku? Kaj pa na banko, pošto, v trgovino?

Povsod grem sama. K zdravniku grem v Postojno. Preden grem na avtobus, grem še v trgovine, na banko.

Ali kupiš kaj sama kadar greš v trgovino?

Kupim si za obleč. Rada imam nove majice in hlače. In tudi nečakinjam kaj kupim. So zelo srečne, če jim kaj prinesem. Vendar hitro porabim denar in ga zmanjka.

Ali sam zaslužiš denar oziroma ti dajo denar starši/skrbnik/-ca?

Starši mi nič ne dajo. Porabim kar zaslužim v VDC-ju, ko dobim nagrado.

Kdo plačuje položnice?

Starši. Telefon si pa sama.

Si bila na kakšnem izletu ali pa na počitnicah? Kaj pa na kakšni prireditvi, delavnici, dogodku, razstavi?

Ja, hodim na izlete. Zelo rada. Lani sem šla obirat mandarine s Kompasom, pa z VDC-jem na letovanje, pa na izlete...

Kdo te pelje na izlete, razne prireditve, počitnice?

Grem z avtobusom, če pa nimam prevoza, pa me pelje sestra.

Imaš v VDC-ju kakšnega dobrega prijatelja/-ico? S kom se družiš v prostem času, ko nisi v VDC-ju?

Ja, imam. Natašo. Ona je moja najboljša prijateljica.

Ali greš kam na obisk, ko so prazniki? Ali te kdo obiše?

Za praznike sem doma. Ponavadi pride sestra in nečakinje.

Komu poveš, če imaš kakšen problem, težave oziroma komu zaupaš svoje osebne stvari?

Sestri ali pa zdravnici.

Komu se zaupaš, ko si žalosten?

Grem k psihiatrinji.

S kom se najraje pogovarjaš v VDC-ju?

Z Natašo.

Kaj pa z ostalimi sodelavci?

Če se pogovarjajo z mano, se tudi jaz z njimi.

Na koga se obrneš, če potrebuješ kakšen nasvet, informacijo oziroma, če kaj ne veš in bi rad zvedel/-a?

Na sestro in pa na zdravnico.

Ti je lepo doma? Ti je všeč, da živiš z mamo in z očetom?

Ne mi ni. Rajši bi živela sama ali pa v bivalni. Doma se veliko kregam z očetom. Mi ne pusti, da bi si kupila TV in ga imela v svoji sobi. Sem zadosti stara, da si kupim, kar si želim. Tako pa moram zgodaj spati, ker mi oče tako ukaže. Če se skregam z očetom, se potem dogovorim z direktorjem, da grem v bivalno. Sem tudi zadosti stara, da bi najela stanovanje in šla sama živet. Samo če bi imela dovolj denarja.

Kaj meniš, ali vedno ko potrebuješ pomoč, slednjo tudi prejmeš (npr. ko želiš pogovor, imaš probleme oziroma težave, ko kaj ne moreš sam storiti oz. opraviti ipd.)?

Ja, direktorju rečem, da rabim razgovor, ker doma kričijo name. Ali pa se pomenim z nečakinjo, ko gremo na sprehod.

Ali po tvojem mnenju kdaj česa ne narediš, vendar bi določeno opravilo, dejavnost oz. storitev lahko opravil, pa se ti ne da, nimaš volje ipd. (kdaj namesto tebe kaj naredi zaposlen/-a, skrbnik/-ca, starši ipd.)?

Vse moram narediti sama, ker mi ukažejo starši, ko pridem iz VDC-ja in pazim na otroke od sestre, ker gre ona pohajati. Rada bi gledala TV, pa moram pospravljati, ker je potem oče jezen.

Pogrešaš pomoč oziroma oporo od kakšnega sorodnika, prijatelja...?

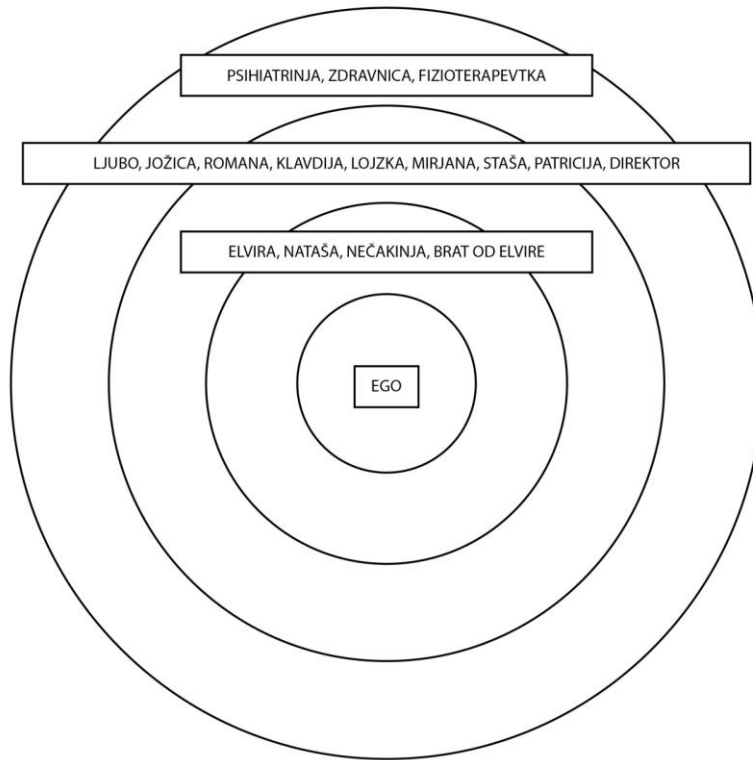
Rada bi, da bi tudi drugi, kaj naredili in ne bi kričali name.

Si zadovoljen s prejetjo pomočjo ali si želiš več pomoči?

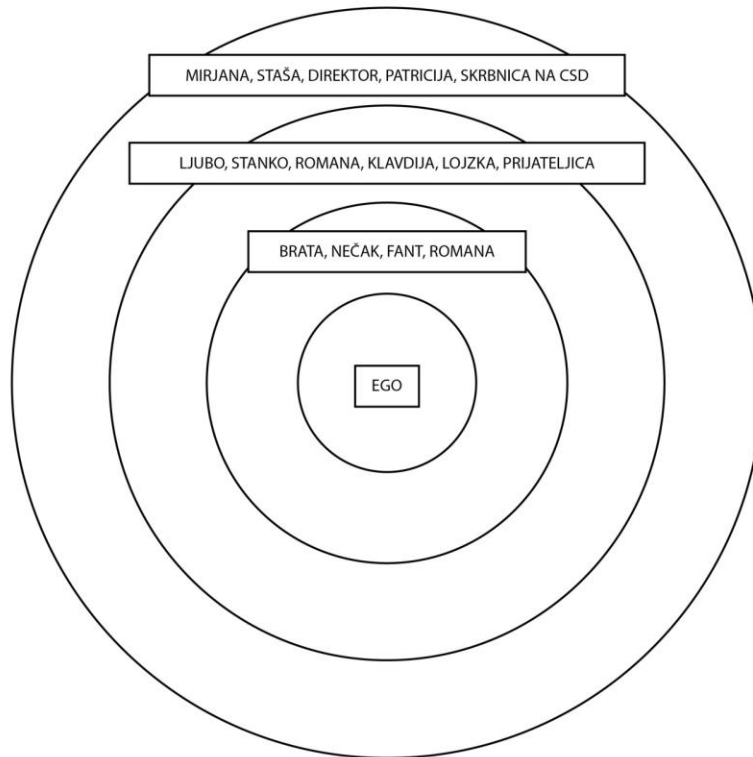
Želim več pomoči in da lahko gledam TV.

Priloga B: Prikaz socialnih omrežij uporabnikov Varstveno delovnega centra

SOCIALNO OMREŽJE 1

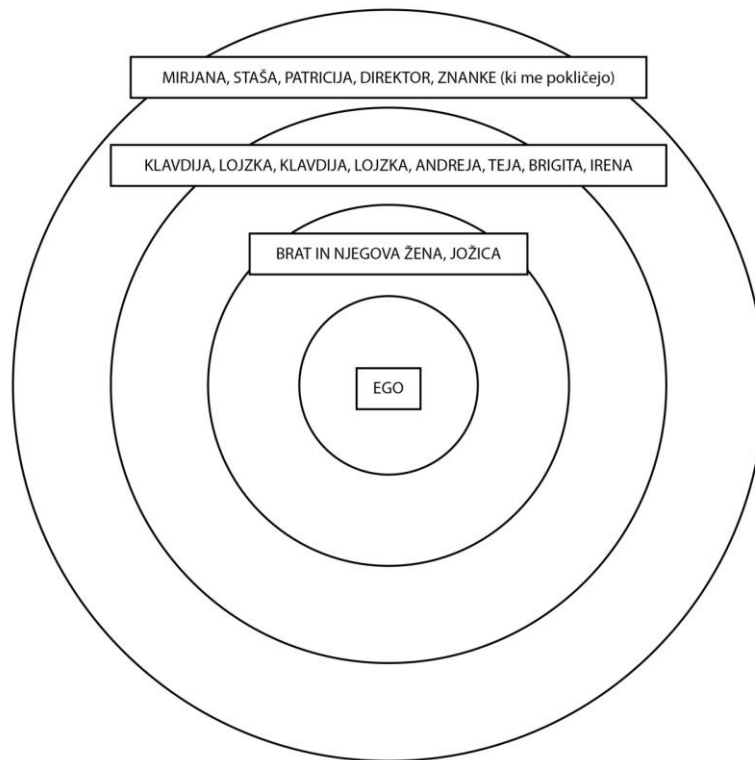

SOCIALNO OMREŽJE 2

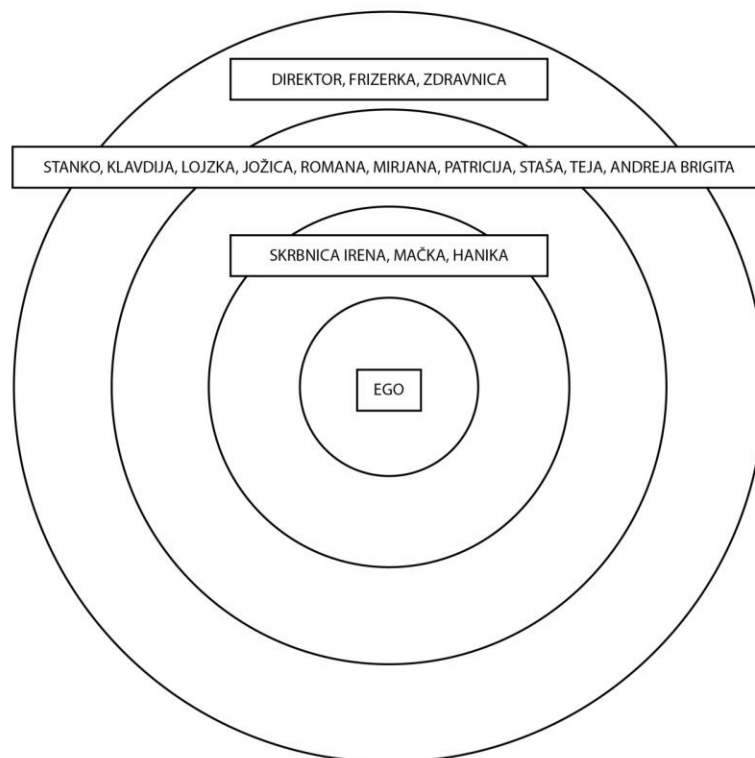

SOCIALNO

OMREŽJE 3

SOCIALNO OMREŽJE 4

SOCIALNO

OMREŽJE 5

